

IDENTYFIKACJA SKALI PRZEMOCY W RODZINIE NA OBSZARZE WOJEWÓDZTWA ZACHODNIOPOMORSKIEGO.

DIAGNOZA ZA LATA 2015-2018

AUTORZY OPRACOWANIA: Włodzimierz Durka, Maciej Kowalewski, Dorota Kowalewska, Anna Nowak, Regina Thurow.

ZADANIE WSPÓŁFINANSOWANE ZE ŚRODKÓW OTRZYMANYCH Z BUDŻETU WOJEWÓDZTWA
ZACHODNIOPOMORSKIEGO

REALIZATOREM ZADANIA JEST SZCZECIŃSKIE TOWARZYSTWO SOCJOLOGICZNE

**SZCZECIŃSKIE
TOWARZYSTWO
SOCJOLOGICZNE**

SZCZECIN, lipiec 2020

WPROWADZENIE. PRZEMOC DOMOWA JAKO WYZWANIE POLITYKI SPOŁECZNEJ	3
ZAŁOŻENIA DIAGNOZY.....	5
DOBÓR PRÓBY BADAWCZEJ.....	6
I. PRAWNOKARNE I PROCESOWE ASPEKTY PRZEMOCY W RODZINIE.....	10
PRAWNA DEFINICJA PRZEMOCY.....	10
PRZEMOC W RODZINIE W PRAWIE MIĘDZYNARODOWYM ORAZ W NIEKTÓRYCH USTAWODAWSTWACH EUROPEJSKICH.....	13
ODPOWIEDZIALNOŚĆ KARNA ZA PRZESTĘPSTWA ZWIĄZANE Z PRZEMOCĄ W RODZINIE NA GRUNCIE POLSKIEGO PRAWA KARNEGO.	17
II. SYSTEM PRZECIWDZIAŁANIA PRZEMOCY DOMOWEJ W POLSCE	19
SPECYFIKA POSTĘPOWAŃ KARNYCH PROWADZONYCH W SPRAWIE PRZEMOCY W RODZINIE W KONTEKŚCIE WYTYCZNYCH PROKURATORA GENERALNEGO Z DNIA 22.02.2016 R. DOTYCZĄCYCH ZASAD POSTĘPOWANIA POWSZECHNYCH JEDNOSTEK ORGANIZACYJNYCH W ZAKRESIE PRZECIWDZIAŁANIA PRZEMOCY W RODZINIE	24
PRZECIWDZIAŁANIE PRZEMOCY W RODZINIE NA POZIOMIE LOKALNYM	25
SYTUACJA PRAWNA POKRZYWDZONYCH PRZEMOCĄ W RODZINIE	26
ZMIANY W ZAKRESIE OCHRONY OSÓB POKRZYWDZONYCH PRZEMOCĄ W RODZINIE WPROWADZONE USTAWĄ Z DNIA 30 KWIETNIA 2020 R. O ZMIANIE USTAWY – KODEKS POSTĘPOWANIA CYWILNEGO ORAZ NIEKTÓRYCH INNYCH USTAW (Dz. U. z 2020 R., poz. 956).....	28
III. PRZEMOC DOMOWA W ŚWIELE DANYCH URZĘDOWYCH	31
WPROWADZENIE	31
TENDENCJA ZMIAN NATĘŻENIA PRZEMOCY DOMOWEJ W WOJEWÓDZTWIE ZACHODNIOPOMORSKIM W LATACH 2011-2018: SPRAWCY I OFIARY PRZEMOCY	32
PRZESTRZENNE ZRÓŻNICOWANIE NATĘŻENIA PRZEMOCY DOMOWEJ	36
<i>Interwencje domowe</i>	36
UDZIELANIE POMOCY I WSPARCIA OSOBOM DOTKNIĘTYM PRZEMOCĄ W RODZINIE	38
<i>Podejmowane działania w ramach procedury „Niebieskiej Karty”</i>	38
RODZINY, KTÓRYM NA PODSTAWIE DECYZJI PRZYZNANO POMOC Z POWODU PRZEMOCY DOMOWEJ	46
ANALIZA DANYCH STATYSTYCZNYCH ZA LATA 2015-2018 DOTYCZĄCYCH ŚCIGANIA PRZESTĘPSTW ZWIĄZANYCH Z PRZEMOCĄ W RODZINIE W WOJEWÓDZTWIE ZACHODNIOPOMORSKIM. UJĘCIE SZCZEGÓŁOWE	47
INFRASTRUKTURA I PROGRAMY DZIAŁANIA W OBSZARZE PRZECIWDZIAŁANIA PRZEMOCY W WOJEWÓDZTWIE W LATACH 2015- 2018. (NA PODSTAWIE SPRAWOZDAŃ Z REALIZACJI KRAJOWEGO PROGRAMU PRZECIWDZIAŁANIA PRZEMOCY W RODZINIE).....	67
IV. ANALIZA DANYCH JAKOŚCIOWYCH.....	73
SPOŁECZNA PERCEPCJA SKALI ZJAWISKA PRZEMOCY	73
INDYWIDUALNE I SPOŁECZNE UWARUNKOWANIA PRZEMOCY W OPINII BADANYCH	74
KATEGORIE OSÓB DOŚWIADCZAJĄCYCH PRZEMOCY	76
WZORY ZACHOWAŃ PRZEMOCOWYCH	78
SKUTECZNOŚĆ INSTYTUCJI W ZAKRESIE PRZECIWDZIAŁANIA PRZEMOCY W RODZINIE – W OPINIACH BADANYCH	79
REKOMENDACJE	83

WPROWADZENIE. PRZEMOC DOMOWA¹ JAKO WYZWANIE POLITYKI SPOŁECZNEJ

Niniejszy raport powstaje w momencie szczególnym, przede wszystkim z trzech powodów. Po pierwsze, w 2020 roku doświadczamy globalnej pandemii choroby Covid-19, zmieniającej – zwłaszcza w czasie izolacji – nasz codzienny sposób funkcjonowania i sposób pracy instytucji. W tym szczególnym czasie pojawiły się nowe czynniki stresogenne, związane nie tylko z ryzykiem zachorowania, ale także z izolacją, ryzykiem utraty pracy. Zamknięcie szkół i zakładów pracy w wielu rodzinach oznaczało konieczność stałego przebywania w jednym miejscu. Tam, gdzie pojawiały się dysfunkcje i zaburzenia ról rodzinnych wzmocniło się prawdopodobieństwo zachowań związanych z przemocą. W badaniach prowadzonych w różnych częściach globu obserwowano wzrost przemocy domowej².

Badacze zwracali między innymi uwagę na konsekwencje wprowadzonych ograniczeń w przemieszczaniu się i zmniejszające możliwości ucieczki, poszukiwania pomocy i pracy z ofiarami przemocy domowej³. Instytucje pomocy społecznej i pracy z pokrzywdzonymi musiały wprowadzić nowe narzędzia interwencji społecznej. Także w Polsce zauważono ten problem: Rzecznik Praw Obywatelskich Adam Bodnar już na początku kwietnia wystosował list otwarty do osób doświadczających przemocy domowej oraz ludzi z ich otoczenia - Biuro Rzecznika we współpracy z ekspertkami Fundacji Feminoteka, Centrum Praw Kobiet i Niebieskiej Linii IPZ, opracowało „Plan awaryjny”, zawierający szczegółowe wskazówki i adresy, pod którymi można uzyskać pomoc⁴. Sytuacja dotycząca pandemii ciągle jest niewiadoma – wolno nam jednak zakładać, że epizody domowej izolacji i kwarantanny będą się powtarzać. W takiej sytuacji konieczne będzie opracowanie nowych sposobów pomocy i pracy z ofiarami przemocy, ale i z osobami przejawiającymi skłonności do jej stosowania.

Drugi powód związany jest z momentem wprowadzenia nowych rozwiązań prawnych chroniących ofiary przemocy. 30 kwietnia Sejm uchwalił nową ustawę tzw. antyprzemocową⁵. W świetle nowych regulacji uprawnienia do wydania natychmiastowego nakazu opuszczenia mieszkania w sprawach związanych z przemocą domową zostały przyznane Policji i

¹ Chociaż w prawodawstwie polskim spotykamy się z pojęciem „przemocy w rodzinie” w literaturze naukowej i polityce społecznej używa się zamiennie dwóch określeń: przemocy domowej i przemocy w rodzinie. Różnica między tymi pojęciami nie ma charakteru wyłącznie akademickiego, choć jest subtelna. Przymiotnik „domowa” odnosi się do wspólnie prowadzonego gospodarstwa domowego i sugeruje, że przemoc może być dokonywana także przez inne, niż członkowie rodziny, osoby. Określenie „w rodzinie” przenosi z kolei nasze skojarzenie w stronę osób, tworzących krąg rodzinny (osób połączonych więzami pokrewieństwa i powinowactwa). W naszym opracowaniu posługujemy się obydwoma określeniami zamiennie. Więcej na temat ww. definicji zob. np. w tekście Łepecka-Klusek, C., Pawłowska-Muc, A. K., Pilewska-Kozak, A. B., Stadnicka, G., & Pałucka, K. (2015). Przemoc domowa= Domestic violence. *Journal of Education, Health and Sport*, 5(6), 169-182.

² Bradbury-Jones, C. & Isham, L. (2020). The pandemic paradox: the consequences of COVID-19 on domestic violence. *Journal of Clinical Nursing*, <https://doi.org/10.1111/jocn.15296>

³ Usher, K., Bhullar, N., Durkin, J., Gyamfi, N., & Jackson, D. (2020). Family violence and COVID-19: Increased vulnerability and reduced options for support. *International journal of mental health nursing*. doi: 10.1111/inm.12735

⁴ <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/plan-awaryjny-przemoc-domowa-pomoc-w-epidemii>

⁵ USTAWA z dnia 30 kwietnia 2020 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw - Zmiany tekstu jednolitego wymienionej ustawy zostały ogłoszone w Dz. U. z 2019 r. poz. 1469, 1495, 1649, 1655, 1798, 1802, 1818, 2070, 2089, 2128 i 2217 oraz z 2020 r. poz. 288.

Żandarmerii Wojskowej. Nakaz opuszczenia mieszkania będzie obowiązywać przez 14 dni, a na wniosek osoby dotkniętej przemocą sąd może przedłużyć ten okres. W tym czasie ofiara przemocy otrzyma pomoc psychologiczną, prawną i będzie mogła zwrócić się o przedłużenie tego nakazu, dodatkowo na sprawcę może zostać nałożony zakaz zbliżania się do mieszkania, w którym dochodziło do przemocy. Nakaz opuszczenia lokalu będzie egzekwowany – łącznie z możliwością użycia środków przymusu – bez względu na ewentualne twierdzenie sprawcy, o braku miejsca, do którego mógłby/mogłaby się wyprowadzić. Policja wskaże sprawcy przemocy placówki zapewniające miejsca noclegowe, np. schronisko dla bezdomnych⁶. Instytucje zajmujące się pracą z ofiarami przemocy i osobami stosującymi przemoc zyskały nowe, bardzo potrzebne narzędzie. Przede wszystkim – jak wolno zakładać – poprawi się sytuacja osób doświadczających przemocy domowej. Przepisy nowo uchwalonej Ustawy zaczną obowiązywać jednak dopiero 29 listopada 2020 r.

Powód trzeci związany jest z rozpoczęciem w ostatnich dniach lipca prac rządu nad wypowiedzeniem konwencji stambulskiej, będącej podstawowym międzynarodowym traktatem Rady Europy do walki z przemocą wobec kobiet i przemocą domową. Zapowiadana już wcześniej decyzja o wypowiedzeniu konwencji ratyfikowanej przez Polskę w 2015 roku wywołała w Polsce dyskusję. Jak czytamy w tegorocznym raporcie przygotowanym przez Rzecznika Praw Obywatelskich dla GREVIO (Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence), „wejście w życie Konwencji Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej z dniem 1 sierpnia 2015 r. stanowiło kamień milowy w zapewnieniu ochrony fundamentalnych praw i wolności człowieka kobietom i dziewczętom doświadczającym przemocy ze względu na płeć w Polsce (...). Rzecznik zwraca uwagę, że problemem pozostaje zapewnienie faktycznej realizacji praw gwarantowanych Konwencją Stambulską, co wynika zarówno z niedoskonałości aktualnych rozwiązań prawnoinstytucjonalnych, niewystarczających środków przeznaczanych na wdrażanie określonych działań, ale też odpowiedniej determinacji i świadomości decydentów (...) Rzecznik zwraca również uwagę na nieuwzględnianie w prawie i praktyce stosowania ww. przepisów uwarunkowań dotyczących grup szczególnie narażonych na dyskryminację i przemoc – w sferze prywatnej oraz publicznej. Należą do nich przede wszystkim kobiety z niepełnosprawnościami, kobiety starsze oraz migrantki”⁷.

Te trzy powody i sytuacje nie były wprost przedmiotem naszej pracy badawczej – z pewnością jednak trzeba będzie je uwzględnić w przyszłych opracowaniach. Do tej zmienności i wielości badacze przemocy domowej są już w pewnym sensie „przyzwyczajeni”. Rozwiązywanie tego problemu – począwszy od języka opisywania przemocy domowej, stosowania kar cielesnych w wychowaniu, przez rozwiązania instytucjonalne aż do kwestii politycznych – można rozpatrywać jako proces. Dyskurs ekspercki, ale i dyskurs potoczny podlegają ciągłym przeobrażeniom, podobnie jak zmienia się włączanie i wyłączanie kwestii

⁶ <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/ustawa-antyprzemocowa-niemal-jednoglosnie-przyjeta-przez-sejm>

⁷ Raport alternatywny Rzecznika Praw Obywatelskich do sprawozdania Rządu Rzeczypospolitej Polskiej z działań podjętych w celu wprowadzenia w życie konwencji Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej, czerwiec 2020, s. 4. https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/raport_alternatywny_rpo_dla_grevio_czerwiec_2020.pdf

przemocy domowej z agendy poszczególnych ugrupowań politycznych. Zjawisko przemocy domowej jest istotnym problemem społecznym, którego rozwiązywanie należy do kluczowych wyzwań polityki społecznej państwa i samorządu lokalnego. Twórcy tej polityki wspierają się wiedzą naukową - przemoc domowa jest przedmiotem badań przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych, takich jak socjologia, nauki o rodzinie, psychologia, prawo, polityka społeczna. Badane przez te dyscypliny czynniki wpływające na skalę problemu przemocy domowej - istniejące prawa chroniących ofiary i ścigających sprawców oraz świadomości tych praw, aktywność organów ścigania, kwestia ekonomicznej (nie)zależności ofiar przemocy, obaw przed konsekwencjami ujawniania zjawiska przemocy, współpracy międzysektorowej - można rozpatrywać w odniesieniu do państwa, ale i w odniesieniu do poziomu lokalnego. Mamy tu na myśli nie tylko różnice pomiędzy obszarami miejskimi czy wiejskimi, czy też pomiędzy poszczególnymi regionami, ale także - a w niektórych przypadkach przede wszystkim - różnice pomiędzy środowiskami lokalnymi nawet w obrębie jednej gminy. Z tego m. in. powodu monitorowanie zjawiska przemocy na poziomie województwa i gmin jest kluczowe w procesie wyznaczania kierunków polityki społecznej w tym zakresie. Zjawisko przemocy domowej – jej formy, zasięg, przyczyny i konsekwencje – są stale monitorowane. W jednym z nowszych opracowań⁸ przeanalizowano skalę krzywdzenia dzieci w Polsce. W raporcie fundacji „Dajemy dzieciom siłę” czytamy, że 20% polskich nastolatków deklaruje, że „w ciągu całego życia doznało przemocy fizycznej ze strony bliskich dorosłych, nieznacznie częściej były to dziewczyny niż chłopcy. W ciągu 12 miesięcy poprzedzających badanie takie doświadczenie było natomiast udziałem co dziesiątego nastolatka i częściej były to dziewczyny niż chłopcy”⁹. Podobne proporcje odnotowano w odniesieniu do przemocy fizycznej – tej formy krzywdzenia doświadczyło w ciągu swojego życia również 20% nastolatków i tu również ofiarami przemocy częściej były dziewczyny, one także dwukrotnie częściej niż chłopcy byli świadkami przemocy pomiędzy rodzicami.

Założenia diagnozy

Niniejsze opracowanie powstało w celu zdiagnozowania zjawiska przemocy w rodzinie w województwie zachodniopomorskim za lata 2015-2018¹⁰. Głównym celem badania była identyfikacja natężenia występującej przemocy w rodzinie. Aspekt ilościowy badania został zapewniony dzięki analizie danych urzędowych (desk research), zaś aspekt jakościowy zmierzający do wyjaśnienia mechanizmów przemocy oraz skuteczności wsparcia dla poszkodowanych i sprawców przemocy domowej został uzyskany dzięki przeprowadzonym wywiadam grupowym oraz wywiadam indywidualnym.

⁸ Zob. Szredzińska, R., & Włodarczyk, J. (2019). Przemoc w rodzinie. Wyniki Ogólnopolskiej diagnozy skali i uwarunkowań krzywdzenia dzieci. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 18(3), 36-67.

⁹ Tamże, s. 43.

¹⁰ W odniesieniu do niektórych danych pokazujemy stan na 2019, głównie jednak koncentrujemy się na zakresie lat 2015-2018. Wyjątkiem są analizy trendów długoterminowych, gdzie odwołujemy się do danych od 2011 r.

Podstawowym źródłem danych były informacje pozyskane z:

- 1) Komendy Wojewódzkiej Policji,
- 2) Prokuratury Okręgowej w Szczecinie i Koszalinie,
- 3) Sądu Rejonowego w Szczecinie i Koszalinie,
- 4) sprawozdań z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie (gromadzonych i agregowanych przez Zachodniopomorski Urząd Wojewódzki),
- 5) danych ogólnopolskich (MRPiPS),
- 6) innych danych, zwłaszcza dotyczących wsparcia osób doświadczających przemocy (informacje o realizowanych projektach, aktywności organizacji pozarządowych, funkcjonujących grupach terapeutycznych itp.).

W wyniku przeprowadzonych badań jakościowych zgromadzono wypowiedzi respondentów uczestniczących w pogłębionych wywiadach indywidualnych oraz w wywiadach grupowych (Focus Group Interview). Zgodnie z przyjętymi założeniami, pozyskano 10 pogłębionych wywiadów indywidualnych oraz jeden zogniskowany wywiad grupowy.

Respondentami (kluczowymi informatorami) byli:

- 1) członkowie zespołów interdyscyplinarnych,
- 2) pracownicy socjalni zajmujący się problematyką przemocy w rodzinie,
- 3) przedstawiciele organizacji pozarządowych,
- 4) eksperci,
- 5) inne osoby zaangażowane na rzecz przeciwdziałania przemocy i łagodzenia jej skutków. Miejsca realizacji wywiadów grupowych zostaną dobrane na podstawie analizy danych urzędowych.

Dobór próby badawczej

W odniesieniu do badań ilościowych pozyskani i przeanalizowano dane dotyczące wszystkich jednostek samorządowych województwa zachodniopomorskiego. Były to pod tym względem badania pełne.

W odniesieniu do badania jakościowego przyjęto, iż obejmie ono trzy gminy wyróżniające się natężeniem występujących aktów przemocy domowej. Przyjęto, iż badanymi zostanie objęta:

- 1) gmina wiejska o najwyższym wskaźniku zgłoszonych „Niebieskich Kart -A”;
- 2) gmina miejska o najwyższym wskaźniku zgłoszonych „Niebieskich Kart -A”;
- 3) gmina o najniższym wskaźniku zgłoszonych „Niebieskich Kart -A”.

Doboru próby dokonano w oparciu o poniższe dane z 2019 roku.

Tabela 1. Liczba zgłoszeń przemocy domowej (Niebieska Karta – A) w gminach w 2019 roku

Nazwa	Typ gminy	Liczba rodzin objętych wsparciem na 10 tys. mieszk.	Liczba zgłoszeń przemocy domowej na 10 tys. mieszk.
Wierzchowo	wiejska	5,421	5,421
Kalisz Pomorski	miejsko-wiejska	6,918	4,476
Drawsko Pomorskie	miejsko-wiejska	4,309	4,309

Nazwa	Typ gminy	Liczba rodzin objętych wsparciem na 10 tys. miesz.	Liczba zgłoszeń przemocy domowej na 10 tys. miesz.
Osina	wiejska	4,614	4,285
Nowe Warpno	miejsko-wiejska	6,112	4,279
Choszczno	miejsko-wiejska	5,177	4,252
Wałcz	wiejska	0,000	3,944
Lipiany	miejsko-wiejska	4,973	3,944
Stepnica	miejsko-wiejska	3,891	3,891
M. Szczecin	miejska	5,148	3,874
Mieszkowice	miejsko-wiejska	3,831	3,831
Świdwin	wiejska	5,156	3,781
Trzebiatów	miejsko-wiejska	3,718	3,718
Widuchowa	wiejska	4,624	3,699
Ińsko	miejsko-wiejska	3,885	3,586
Wałcz	miejska	5,441	3,495
Banie	wiejska	7,451	3,488
Recz	miejsko-wiejska	3,667	3,484
Stare Czarnowo	wiejska	4,180	3,396
Mirosławiec	miejsko-wiejska	4,443	3,332
Przelewice	wiejska	4,289	3,314
Karnice	wiejska	4,777	3,269
Bierzwnik	wiejska	3,212	3,212
Dobra	miejsko-wiejska	3,438	3,209
Gryfice	miejsko-wiejska	4,672	3,199
Węgorzyno	miejsko-wiejska	4,354	3,193
Połczyn-Zdrój	miejsko-wiejska	3,903	3,175
Dobrzany	miejsko-wiejska	3,125	3,125
Pełczyce	miejsko-wiejska	3,864	3,091
Rąbino	wiejska	3,090	3,090
Łobez	miejsko-wiejska	3,246	3,030
Maszewo	miejsko-wiejska	3,532	2,962
Płoty	miejsko-wiejska	2,954	2,954
Gryfino	miejsko-wiejska	4,305	2,922
Świdwin	miejska	5,172	2,909
Złocieniec	miejsko-wiejska	3,912	2,873
Tuczno	miejsko-wiejska	4,294	2,863
Kołobrzeg	wiejska	2,732	2,732
Krzęcin	wiejska	2,727	2,727
Chojna	miejsko-wiejska	3,575	2,700
Stargard	wiejska	3,200	2,691
Goleniów	miejsko-wiejska	3,741	2,688
Brojce	wiejska	2,672	2,672
Stargard	miejska	4,393	2,594
Dolice	wiejska	2,563	2,563
Brzeźno	wiejska	5,423	2,531
Kołobrzeg	miejska	3,329	2,508
Międzyzdroje	miejsko-wiejska	5,425	2,480
Kołbaskowo	wiejska	3,052	2,456
Człopa	miejsko-wiejska	2,453	2,453
Drawno	miejsko-wiejska	3,562	2,375
Cedynia	miejsko-wiejska	2,369	2,369
Kamień Pomorski	miejsko-wiejska	3,060	2,365
Barlinek	miejsko-wiejska	2,338	2,338
Kobyłanka	wiejska	2,275	2,275
Police	miejsko-wiejska	3,754	2,107
Czaplinek	miejsko-wiejska	2,359	2,107
Rewal	wiejska	3,107	2,071
Dobra (Szczecińska)	wiejska	2,470	2,058
Przybiernów	wiejska	1,998	1,998
Sianów	miejsko-wiejska	2,599	1,949

Nazwa	Typ gminy	Liczba rodzin objętych wsparciem na 10 tys. mieszk.	Liczba zgłoszeń przemocy domowej na 10 tys. mieszk.
Tychowo	miejsko-wiejska	2,377	1,931
Marianowo	wiejska	2,249	1,927
Pyrzyce	miejsko-wiejska	2,434	1,864
Suchań	miejsko-wiejska	3,025	1,861
Mielno	miejsko-wiejska	2,660	1,841
Nowogard	miejsko-wiejska	1,827	1,827
Dygowo	wiejska	2,504	1,788
Warnice	wiejska	2,021	1,733
Chociwel	miejsko-wiejska	1,723	1,723
Darłowo	wiejska	3,145	1,635
Będzino	wiejska	1,617	1,617
M. Koszalin	miejska	2,205	1,616
Białogard	miejska	1,615	1,615
Kozielice	wiejska	1,615	1,615
Gościno	miejsko-wiejska	1,946	1,557
M. Świnoujście	miejska	3,131	1,467
Polanów	miejsko-wiejska	1,394	1,394
Golczewo	miejsko-wiejska	1,703	1,363
Szczecinek	miejska	1,973	1,349
Karlino	miejsko-wiejska	1,423	1,313
Siemyl	wiejska	2,336	1,298
Grzmiąca	wiejska	1,286	1,286
Sławno	miejska	1,283	1,283
Malechowo	wiejska	2,395	1,277
Sławoborze	wiejska	3,255	1,252
Białogard	wiejska	3,843	1,193
Barwice	miejsko-wiejska	1,062	1,180
Myślibórz	miejsko-wiejska	1,675	1,167
Trzcińsko-Zdrój	miejsko-wiejska	2,656	1,138
Darłowo	miejska	1,241	1,095
Szczecinek	wiejska	1,845	1,085
Wolin	miejsko-wiejska	1,651	1,073
Dębno	miejsko-wiejska	1,220	1,025
Rymań	wiejska	1,527	1,018
Dziwnów	miejsko-wiejska	1,264	1,011
Resko	miejsko-wiejska	2,754	1,002
Biesiekierz	wiejska	1,118	0,978
Biały Bór	miejsko-wiejska	0,944	0,944
Moryń	miejsko-wiejska	0,937	0,937
Świeszyno	wiejska	1,205	0,937
Borne Sulinowo	miejsko-wiejska	1,912	0,906
Nowogródek Pomorski	wiejska	2,085	0,894
Ustronie Morskie	wiejska	1,085	0,814
Postomino	wiejska	1,451	0,580
Manowo	wiejska	1,727	0,576
Bobolice	miejsko-wiejska	1,011	0,450
Boleszkowice	wiejska	0,351	0,351
Stara Dąbrowa	wiejska	2,419	0,000
Świerzno	wiejska	0,000	0,000
Radowo Małe	wiejska	0,000	0,000
Bielice	wiejska	0,000	0,000
Sławno	wiejska	0,000	0,000

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie za 2019 rok (Zachodniopomorski urząd Wojewódzki).

Zgodnie z przyjętymi kryteriami do badań jakościowych wybrano:

- 1) Gminę Wierzchowo (najwyższy wskaźnik zgłoszeń w gminach wiejskich);

- 2) Gminę – Miasto Szczecin (najwyższy wskaźnik zgłoszeń w gminach miejskich);
- 3) Gminę Starą Dąbrowę (najniższy wskaźnik zgłoszeń, ale jednocześnie umiarkowanie wysoki wskaźnik liczby rodzin objętych procedurą "Niebieskie Karty" w stosunku do 10 tys. mieszkańców.

Podstawowym źródłem danych o skali przemocy były dla nas informacje pozyskane z: 1) Komendy Wojewódzkiej Policji, 2) Prokuratury Okręgowej w Szczecinie i Koszalinie, 3) Sądu Rejonowego w Szczecinie i Koszalinie, 4) zasobów ogólnopolskich (MRPiPS), 5) innych danych, zwłaszcza dotyczących wsparcia osób doświadczających przemocy (informacje o realizowanych projektach, funkcjonujących grupach terapeutycznych itp. Analiza zebranego materiału pozwoliła na wskazanie specyfiki występowania przemocy w rodzinie w podziale na obszary wiejskie i miejskie oraz jej formy.

Badania jakościowe, umożliwiły nam określenie uwarunkowań indywidualnych i społecznych występującej przemocy, a także identyfikację problemów i potrzeb w zakresie ochrony i wsparcia osób doświadczających przemocy oraz pracy z jej sprawcami. Uczestnikami zrealizowanych wywiadów grupowych byli: 1) członkowie zespołów interdyscyplinarnych, 2) pracownicy socjalni zajmujący się problematyką przemocy w rodzinie, 3) przedstawiciele organizacji pozarządowych, 4) eksperci, 5) inne osoby zaangażowane na rzecz przeciwdziałania przemocy i łagodzenia jej skutków.

I. PRAWNOKARNE I PROCESOWE ASPEKTY PRZEMOCY W RODZINIE

Prawna definicja przemocy

Przemoc w rodzinie jest jednym z podstawowych zagrożeń zarówno dla rodzin, rozumianych jako instytucja, jak i dla ich poszczególnych członków. Statystycznie większość ofiar przemocy (zwłaszcza fizycznej) w rodzinie stanowią kobiety¹¹, a w dalszej kolejności kategorii osób, których płeć w analizach i raportach z badań nie zawsze uwzględniana: małoletni, osoby starsze, osoby z niepełnosprawnościami.

Jako przyczyny sprzyjające stosowaniu przemocy domowej możemy wskazać normy społeczne i kulturowe¹². Przez wieki istniało silne społeczne przyzwolenie na stosowanie przemocy wobec najbliższych, w szczególności kobiet i dzieci. Nadal w wielu środowiskach to zjawisko znajduje odzwierciedlenie w obyczajach – społecznej akceptacji bicia, stosowania kar cielesnych, w przekonaniach związanych z rolą mężczyzny w rodzinie. Niebagatelny wpływ na stosowanie przemocy w rodzinie ma również dziedziczenie wzorca przemocy z rodziny pochodzenia. Dzieci wychowujące się w rodzinach z problemem przemocy przyswajają sobie zachowania dorosłych, których są świadkami lub ofiarami. Jak wynika z badań, doświadczanie przemocy (ale także wiktylizacja pośrednia, a więc pozostawanie świadkiem stosowania przemocy) ma istotny wpływ na ryzyko zaburzeń psychicznych, uzależnień ofiar. Istnieje dużo prawdopodobieństwo utrwalania wzorów zachowań przemocowych, opartych o przekonanie, że najlepszym i najbardziej skutecznym (najszybszym) sposobem rozwiązywania konfliktów jest przemoc. Wpływ na stosowanie przemocy w rodzinie może mieć także uzależnienie/nadużywanie alkoholu.

Jedną z pierwszych definicji przemocy przedstawił w 1966 r. profesor Tadeusz Hanausek. Jego zdaniem w ujęciu prawnym „przemocą jest takie działanie środkami fizycznymi, które uniemożliwiają lub przełamując opór zmuszanego ma albo nie dopuścić do powstania lub wykonania jego decyzji woli, albo naciskając aktualnie wyrządzaną dolegliwość na jego procesy motywacyjne, nastawić tę decyzję w pożądanym przez sprawcę kierunku”¹³. Przemoc może być stosowana zarówno względem osoby, jak i rzeczy - co nie było dopuszczalne wcześniej¹⁴. Już w tej pierwszej definicji zaakcentowano przewagę sprawcy nad

¹¹ Wg raportu z badań przeprowadzonych przez Instytut Badania Rynku i Opinii Publicznej Millward Brown SMG/KRC na zamówienie Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej wynika, że 62% osób dotkniętych przemocą w rodzinie, których sytuacją zajmował się zespół interdyscyplinarny i grupy robocze w 2012 r. w ramach realizacji procedury „Niebieskie Karty”, stanowiły wyłącznie kobiety.

¹² Kwestie kulturowej akceptacji przemocy nie wyczerpują jednak czynników sprzyjających jej powstawaniu - jak wskazuje D. Niczyporuk, Poznanie kulturowego kontekstu aktów przemocy nie wyjaśnia ich w pełni. Pozwala jednak lepiej rozumieć jej specyficzne i środowiskowe cechy, nawet jeśli to rozchwianie systemu kulturowego i dezorganizacja społeczna sprzyjają przemocy”, D. Niczyporuk, *Przemoc w kulturze wsi*, „Niebieska Linia” 2005, nr 4, s. 5.

¹³ T. Hanausek, *Przemoc jako forma działania przestępczego*, Kraków 1966, s. 65

¹⁴ A. Staszak, *Przemoc, szczególne udręczenie i szczególne okrucieństwo jako znamię czynu zabronionego*, s. 35 – 36 [w:] S. Hypś, *Ochrona rodziny w polskim prawie karnym*

osobą pokrzywdzoną oraz ukierunkowanie działania na konkretny cel, tj. przełamanie oporu pokrzywdzonego, zmuszenie go do działania zgodnego z oczekiwaniem sprawcy.

We współczesnym ujęciu „przemoc” oznacza **taką relację między ludźmi, która opiera się na użyciu przeważającej siły**.¹⁵ Ta przewaga odróżnia przemoc od agresji, w której następuje równowaga sił. Krystyna Daszkiewicz wskazuje, że samo zastosowanie siły fizycznej nie świadczy o wystąpieniu zjawiska przemocy. Przemoc pojawia się dopiero w momencie, kiedy siła sprawcy przewyższa siłę ofiary¹⁶. A. Staszak uważa, że przemocą jest każde użycie siły fizycznej, które ma na celu realizację woli sprawcy, w postaci wymuszonego zachowania, zaniechania lub znoszenia ofiary¹⁷.

Przemoc zawsze jest intencjonalna, sprawca ma na celu naruszenie dóbr osobistych ofiary – spowodowanie u niej bólu, cierpienia, poniżenia lub upokorzenia. Realizuje swoje cele poprzez wykorzystanie przewagi w relacji z ofiarą. Celem sprawcy jest też podporządkowanie sobie drugiej osoby, zmuszenie jej do zachowań niezgodnych z jej wolą. I. Pospiszyl definiuje przemoc jako: „wszelkie i nieprzypadkowe akty godzące w osobistą wolność jednostki lub przyczyniające się do fizycznej a także psychicznej szkody osoby, wykraczające poza społeczne zasady wzajemnej relacji.”¹⁸

Podkreślić należy, iż to, co odróżnia przemoc od agresji, to wyżej wspomniana przewaga sił jednej strony. W przemocy zawsze występuje ona po stronie sprawcy, w przypadku agresji zaś jest zrównoważona.¹⁹

Podstawowa klasyfikacja przemocy, przyjęta również w analizie danych zastanych przedstawionych w dalszej części raportu, opiera się na kryterium sposobu działania sprawcy. W tym ujęciu wyróżnia się przemoc fizyczną, psychiczną, seksualną, ekonomiczną oraz polegającą na zaniedbaniu.

Przemocą **fizyczną** jest każde celowe uszkodzenie ciała, nawet mające postać naruszenia nietykalności fizycznej (tj. np. szarpania, popchnięcia, oplucia). Taką przemocą będzie zatem np. bicie, kopanie, duszenie, użycie broni, pozbawienie wolności itp. Przemoc fizyczną można podzielić na czynną (np. potrząsanie, drapanie, popychanie, klapsy, szturchanie, przypalanie, kaleczenie, bicie) i bierną (zamykanie w pomieszczeniu, głodzenie, niszczenie przedmiotów, demolowanie mieszkania).

Przemocą **psychiczną** będzie naruszenie godności ludzkiej poprzez np. poniżanie, ośmieszanie, manipulowanie, wyśmiewanie, krytykowanie, kontrolowanie i zakazywanie kontaktów z innymi, stosowanie gróźb, ograniczanie snu i pożywienia. Według K. Browna i M. Herberta jest to „zadawanie cierpień psychicznych przez kontrolowanie i ograniczanie kontaktów ofiary z przyjaciółmi, szkołą i miejscem pracy, przymusowa izolacja i uwięzienie, zmuszanie ofiary do oglądania obrazów i aktów przemocy, zastraszanie, grożenie wyrządzeniem krzywdy fizycznej zarówno osobie bliskiej, jak i innym, stosowanie pogroźek,

¹⁵ Rudniański J., Klasyfikacja, źródła i ocena przemocy w stosunkach międzyludzkich. Zarys ogólny. [w:] B. Hołyst (red.) Przemoc w życiu codziennym, Warszawa 1997, s. 5

¹⁶ K. Daszkiewicz, Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z 16 marca 1999 r., I KZP 32/98, OSP 2000 z. 3, s. 163

¹⁷ A. Staszak, ibidem

¹⁸ I. Pospiszyl, Przemoc w rodzinie, Warszawa 1994, s. 14

¹⁹ M. Łuba, Przemoc – definicja, rodzaje, gdzie szukać pomocy, <http://www.ptsr.nazwa.pl/files/O%20przemocy%20Psycholog.pdf>

szantażu, gróźb popełnienia samobójstwa, ciągłe niepokojenie, znęcanie się nad zwierzętami domowymi i niszczenie prywatnej własności”²⁰ Jest to trudna dowodowo, nieuchwytna forma przemocy, nie zostawiająca widocznych śladów, trudna do zmierzenia, czasem bowiem niektóre zachowania sprawcy przemocy są błahe dla obserwatora z zewnątrz. W przemocy psychologicznej sprawca często ukrywa swoje zachowania "pod „maską uczciwości, troski, którym nic z pozoru nie można zarzucić.”²¹

Przemoc **seksualna** polega na zmuszaniu do niechcianych zachowań w celu zaspokojenia potrzeb seksualnych, w szczególności współżycia płciowego. Dotyczy ona zarówno osób dorosłych, jak i małoletnich.

Przemoc **ekonomiczna** natomiast jest używaniem wartości materialnych do zaspokojenia przez sprawcę potrzeby władzy, realizowana jest np. przez pozbawianie środków do życia, ograniczanie dostępu do pieniędzy, ograniczanie możliwości korzystania ze wspólnych dóbr materialnych, kontrolowanie wydatków. Jej celem jest uzależnienie finansowe od sprawcy.

Najbardziej ukrytą formą przemocy jest **zaniedbanie**, czyli niezaspokajanie podstawowych potrzeb osób zależnych. Ma ono miejsce również wówczas, gdy dziecko ma zaspokojone potrzeby biologiczne ale nie ma zaspokojonych potrzeb rozwoju poznawczego.

Pojęcie „przemocy” nie jest w sposób jednoznaczny zdefiniowane w przepisach prawa, chociaż wielokrotnie ustawodawca wymienia te pojęcia opisując różnego rodzaju przestępstwa. W rozumieniu prawnym przemoc związana jest jednak z użyciem siły fizycznej, przemocą jest takie oddziaływanie środkami fizycznymi, które uniemożliwiają lub przełamując opór zmuszanego, ma albo nie dopuścić do powstania lub wykonania jego decyzji woli, albo naciskając aktualnie wyrządzaną dolegliwością na jego procesy motywacyjne, nastawić jego decyzję w kierunku pożądanym przez sprawcę.²²

Przemoc w rodzinie została zdefiniowana w art. 2 ust. 2 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. z 2015 r. poz. 1390 – t. jedn. ze zm.) jako jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste członków rodziny, w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą.

Za członka rodziny przyjmuje się nie tylko osobę najbliższą, a zatem spokrewnioną czy spowinowaconą w rozumieniu art. 115 § 11 kodeksu karnego (k.k.), ale również inną osobę wspólnie zamieszkującą lub gospodarującą. W tym miejscu należy wskazać, że zgodnie z orzecznictwem Sądu Najwyższego do osób najbliższych nie należy m.in. kuzyn, siostrzeniec i bratanek ani rodzina w dalszym stopniu pokrewieństwa.

Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie jako jeden z nielicznych aktów prawnych zawiera preambułę, w której wprost wskazano, iż „przemoc w rodzinie narusza

²⁰ K. Browne, M. Herbert, Zapobieganie przemocy w rodzinie, Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Warszawa 1999, s. 29-30

²¹ I. Pospiszyl, op. cit., s. 105

²² Hanausek T., op. cit., s. 65

podstawowe prawa człowieka, w tym prawo do życia i zdrowia oraz poszanowania godności osobistej, a władze publiczne mają obowiązek zapewnić wszystkim obywatelom równe traktowanie i poszanowanie ich praw i wolności”.

Przyjęta w polskim ustawodawstwie definicja „przemocy w rodzinie” podkreśla, że w przemocy w rodzinie najbardziej istotne są demonstracja i wykorzystanie siły lub władzy w sposób, które są krzywdzące dla innych członków rodziny. Na ustawową definicję przemocy w rodzinie składa się przy tym kilka istotnych elementów. Po pierwsze, przemocą może być nie tylko zachowanie, które się powtarza, lecz także pojedyncze zachowanie. Po drugie, może to być działanie, tj. dokonanie jakiejś czynności, lub zaniechanie, czyli niepodjęcie działania, niewykonanie jakiejś czynności (np. zaniedbanie). Po trzecie, zachowanie to ma być umyślne. Kolejnym elementem ustawowej definicji przemocy w rodzinie jest kwestia naruszenia praw lub dóbr osobistych członków rodziny, w szczególności narażenie tych osób na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszenie ich godności, nietykalności cielesnej, wolności, w tym seksualnej, spowodowanie szkód na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołanie cierpień i krzywd moralnych u osób dotkniętych przemocą.

Za J. Mazur przyjąć można następujące wyliczenie podstawowych cech przemocy w rodzinie: jest to proces, nie pojawia się znenacka, jest cykliczny, ma tendencję do powtarzania się, eskaluje, nie zatrzymana przybiera na sile, przebiega w wymiarze dominacja – uległość, nie jest zjawiskiem niezależnym od udziału człowieka, przejawia się w różnorodnych formach.²³

Działania w obszarze przeciwdziałania i zwalczania przemocy w rodzinie koordynowane są w ramach Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014–2020, w którym jako cel główny wskazano: „zwiększenie skuteczności przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz zmniejszenie skali tego zjawiska w Polsce”. Pozostałe cele szczegółowe to zintensyfikowanie działań profilaktycznych w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie, zwiększenie dostępności i skuteczności ochrony oraz wsparcia osób dotkniętych przemocą w rodzinie, zwiększenie skuteczności oddziaływań wobec osób stosujących przemoc w rodzinie oraz zwiększenie poziomu kompetencji przedstawicieli instytucji i podmiotów realizujących zadania z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie w celu podniesienia jakości i dostępności świadczonych usług.

Program obejmuje cztery podstawowe obszary dotyczące profilaktyki, ochrony i wsparcia osób dotkniętych przemocą w rodzinie, oddziaływania na osoby stosujące przemoc w rodzinie oraz służb realizujących zadania z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Przemoc w rodzinie w prawie międzynarodowym oraz w niektórych ustawodawstwach europejskich

Pierwszym dokumentem poruszającym problem przemocy w rodzinie jest Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet z 18.12.1979 r. Polska jako jedno z pierwszych państw przystąpiła do Konwencji i dokonała jej ratyfikacji w dniu 18 lipca 1980 r.

²³ J. Mazur, *Przemoc w rodzinie, teoria i rzeczywistość*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2006, s. 54

Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet dąży do wprowadzenia zasad równości kobiet i mężczyzn w sferze prywatnej, jak i publicznej. Problemu przemocy w rodzinie dotyczy również Konwencja o prawach dziecka, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r., ratyfikowana przez 196 państw, w tym Polskę oraz przepisy Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych, otwartego do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r., Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, otwartego do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. oraz Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, sporządzonej w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmienionej następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełnionej Protokołem nr 2.

Ponadto w Deklaracji o eliminacji przemocy wobec kobiet z 20.12.1993 r. zawarto zapisy dotyczące bezpośrednio przemocy wobec kobiet, również przemocy w rodzinie. W art. 1 Deklaracji zawarto definicję legalną pojęcia „przemoc wobec kobiet”, która obejmuje wszelkie akty przemocy związane z faktem przynależności danej osoby do określonej płci, którego rezultatem jest lub może być fizyczna, seksualna lub psychiczna krzywda lub cierpienie kobiet, włącznie z groźbą popełnienia takich czynów, wymuszeniem lub arbitralnym pozbawieniem wolności, niezależnie od tego czy czyny te mają miejsce w życiu publicznym czy prywatnym. Natomiast w art. 2 pkt a – c Deklaracji uwzględniono wymienione już wcześniej formy przemocy – fizyczną, seksualną i psychiczną (bez przemocy ekonomicznej) w trzech aspektach życia społecznego – rodziny, społeczeństwa i państwa. W art. 4 Deklaracji wskazano jakie działania powinny podejmować państwa, aby wyeliminować i potępiać przemoc wobec kobiet. Wskazano, że nikt nie powinien powoływać się na obyczaj, tradycję lub względy religijne jako uzasadnienie występowania przemocy. W zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie zwrócono szczególną uwagę na poparcie prowadzenia badań statystycznych, związanych z rozprzestrzenianiem się różnych form przemocy wobec kobiet. Zachęca się do badania przyczyn, natury i konsekwencji przemocy wobec kobiet oraz sprawdzania efektywności działań podjętych w celu zapobiegania przemocy oraz zadośćuczynienia jej ofiarom, a raporty z badań winny zostać opublikowane.

Następnie w rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ w sprawie eliminacji przemocy domowej wobec kobiet z dnia 22.12.2003 r. (A/RES/58/147) wskazano, że przemoc w rodzinie wobec kobiet i dziewczynek jest zagadnieniem z dziedziny praw człowieka, które występuje we wszystkich regionach świata. Autorzy Rezolucji podkreślają, że przemoc w rodzinie wobec kobiet jest problemem społecznym, w którym ukazuje się nierównowaga sił w relacjach pomiędzy kobietami i mężczyznami. Rezolucja proponuje interdyscyplinarne rozwiązania, w myśl jej przepisów wsparciem należy objąć nie tylko ofiary przemocy, np. poprzez pomoc asystentów, ale także sprawców przemocy, np. kierując ich na terapię. Poza tym państwa powinny zwiększyć środki finansowe na zapobieganie przemocy w rodzinie.

Poza ONZ, problematyką przemocy w rodzinie zajmowała się również Rada Europy oraz organy Unii Europejskiej. Najistotniejszym dokumentem uchwalonym przez Radę Europy w tym obszarze jest tzw. konwencja stambulska czyli Konwencja Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej (Konwencja nr 210) podpisana w Stambule, 11 maja 2011 r., ratyfikowana przez Polskę w 2015 r. W art. 1 ust. 1 pkt a i b

Konwencji wyznaczono ogólne cele, jakie powinien spełniać ten akt prawny, tj. chronić przed przemocą, wspierać równość kobiet i mężczyzn, zapobiegać i ścigać akty przemocy, a także eliminować zarówno przemoc jak i wszelkie formy dyskryminacji. W kolejnych punktach ustępu 1 (c, d, e) określono cele szczegółowe polegające na stworzeniu polityki i działań na rzecz ochrony i wsparcia ofiar przemocy domowej, zacieśnienie współpracy międzynarodowej oraz zapewnienie wsparcia dla organizacji i organów ścigania działających w obszarze przemocy domowej. W art. 3 Konwencji zamieszczono definicje legalne sześciu pojęć tj.: „przemoc wobec kobiet”, „przemoc domowa”, „płeć społeczno – kulturowa”, „przemoc wobec kobiet ze względu na płeć”, „ofiara” i „kobiety”.

W zakresie aktów prawnych organów Unii Europejskiej podkreślenia wymaga Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25.10.2012 r. ustanawiające normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw, które w całości zastąpiły przepisy decyzji ramowej Rady 2001/220/WSiSW z dnia 15.03.2001 r. w sprawie pozycji ofiar w postępowaniu karnym. Punkt 18 preambuły szczegółowo reguluje kwestie przemocy w rodzinie. W przepisie tym wymieniono cztery rodzaje przemocy: fizyczną, seksualną, psychiczną lub ekonomiczną, które mogą wywoływać różnego rodzaju skutki w postaci: urazów fizycznych lub psychicznych, cierpień moralnych bądź emocjonalnych, strat majątkowych. Wskazano, że przemoc w bliskich związkach, to poważny i często ukrywany problem społeczny, który może skutkować systematycznymi urazami psychicznymi i fizycznymi o poważnych konsekwencjach, gdyż sprawcą jest osoba, której ofiara powinna móc ufać. Ofiary przemocy mogą potrzebować szczególnych środków ochrony. Zwrócono także uwagę na sytuację kobiet, które są głównymi ofiarami tego rodzaju przemocy i bardzo często są uzależnione od sprawcy z powodów ekonomicznych, społecznych lub przez wzgląd na prawo pobytu.

Bardziej istotne z praktycznego punktu widzenia jest orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka dotyczące przeciwdziałania przemocy domowej. W wyroku nr 3564/11 Eremia i inni v. Mołdawia z dnia 28 maja 2013 r. Trybunał wskazał, iż w sytuacji, w której władze państwa wiedziały o przemocy domowej, którego doznawała kobieta i jej dwie córki, a podejrzany o przemoc domową naruszał nakaz opuszczenia wspólnie zajmowanego lokalu – bez żadnej reakcji ze strony władz państwowych, można mówić o naruszeniu Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Trybunał wskazał wprost, iż zagrożenie dla psychiki i stanu fizycznego skarżącej było wystarczająco nieuchronne i poważne, by wymagać bezzwłocznego działania ze strony władz. Zdaniem Trybunału „działania organów władzy to nie były proste zaniechania czy zwłoka w rozstrzygnięciu sprawy przemocy stosowanej względem skarżącej, lecz oznaczały wielokrotne zamykanie oczu na taką przemoc i odzwierciedlały dyskryminujący stosunek do pierwszej skarżącej jako kobiety.”

W kolejnym wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka sygn. 74839/10, Mudric v. Mołdawia z dnia 16 lipca 2013 r. Trybunał podkreślił, iż władze dobrze wiedziały o długiej historii zaburzeń psychicznych u byłego męża skarżącej. Znane były także jego szczególnie silnie negatywne uczucia względem byłej żony. Działania władz były jednakże nieskuteczne, jako że pozwoliły wymienionemu na przebywanie w domu skarżącej przez ponad rok po

złożeniu na niego doniesienia. Ostatecznie został on uznany za osobę chorą psychicznie. Jednakże, gdyby postępowanie karne zostało wszczęte wcześniej, to sądy miałyby możliwość wcześniejszego nakazania jego przymusowego leczenia. Władze wspierały dalsze stosowanie przemocy przez byłego męża skarżącej, który czuł się bezkarny wobec braku jakichkolwiek działań państwowych. W związku z tym, w konkretnych okolicznościach niniejszej sprawy, Trybunał stwierdził, iż miało miejsce naruszenie art. 14 w związku z art. 3 Konwencji w odniesieniu do skarżącej.

Taka linia orzecznicza Trybunału powoduje jasną tendencję w większości państw europejskich do wprowadzania coraz bardziej restrykcyjnych przepisów dla sprawców przemocy w rodzinie z jednej strony i skuteczniejszych sposobów ochrony ofiar z drugiej strony. Dla przykładu, całkowicie odmiennie jest w Rosji, w której od 2017 r. obowiązuje ustawa o depenalizacji przemocy fizycznej w rodzinie, na mocy której jednorazowa przemoc wobec najbliższych członków rodziny jest zagrożona jedynie sankcją administracyjną (najczęściej w postaci kary pieniężnej), dopiero kolejne czyny wskazujące na długotrwałą przemoc mogą się wiązać z odpowiedzialnością na podstawie Kodeksu karnego.

W krajach europejskich natomiast wprowadzono przykładowe rozwiązania:

- we Francji ustawą nr 2006–399 z dnia 4 kwietnia 2006 r. wprowadzono surowsze środki zapobiegania i karania aktów przemocy dokonywanych przez współmałżonków/partnerów (byłych lub obecnych) lub wobec nieletnich
- w Hiszpanii powstały specjalne sądy ds. przemocy wobec kobiet z *Orden de Protección Judicial* (sądowymi środkami ochrony). Sąd może: 1. wydać nakaz obowiązkowego opuszczenia miejsca zamieszkania, 2. wydać zakaz powrotu do mieszkania, 3. zakazać oskarżonemu zbliżania się do osoby chronionej (zakaz zbliżania się do miejsca zamieszkania, miejsca pracy oraz do każdego innego miejsca, w którym przebywa ona w danej chwili).
- na Cyprze akt przemocy popełniony w rodzinie stanowi przestępstwo kwalifikowane, zagrożone wyższą karą niż inne formy przemocy uwzględnione w Kodeksie karnym. Co ciekawe, jeżeli świadkami przemocy wobec kobiety są dzieci, kobieta jest obowiązana zeznawać pod rygorem odpowiedzialności karnej. Na Cyprze wprowadzono ponadto szczególne przepisy w odniesieniu do obowiązkowego zgłaszania nadużyć i aktów przemocy popełnianych wobec dzieci lub osoby z poważnymi upośledzeniami umysłowymi lub zaburzeniami psychicznymi, o których to przypadkach uzyskuje się wiedzę. Niezgłoszenie ich stanowi przestępstwo podlegające karze pozbawienia wolności do lat 2 i/lub grzywny (art. 35a ustawy nr L.119 (I)/2000)
- w Wielkiej Brytanii ustawą z 2004 r. o przemocy domowej wprowadzono dodatkową karę grzywny dla sprawców poważnych przestępstw i recydywistów. Grzywny te zasilają specjalny fundusz pomocy ofiarom
- w Austrii od 1 maja 1997 r. obowiązuje ustawa o ochronie przed przemocą w rodzinie zakładająca, że przemoc domowa jest kwestią bezpieczeństwa publicznego, a nie sprawą prywatną i to państwo ponosi odpowiedzialność za jej występowanie. Przepisy dopuszczają możliwość zastosowania przez Policję tymczasowego środka ochrony ofiary przed sprawcą. W określonych przypadkach, tzn. jeżeli już w przeszłości dochodziło do aktów przemocy, istnieje uzasadnione podejrzenie zagrożenia życia, zdrowia lub wolności osobistej, wezwani na

interwencję policjanci mogą wydać sprawcy przemocy domowej nakaz natychmiastowego opuszczenia mieszkania oraz zakaz powrotu do niego przez 10 dni (w Danii – 4 tygodnie; w Czechach – 10 dni; w Szwecji – 30 dni, przy czym okres ten może być przedłużony, a „nakaz izolacji” wydaje prokurator). Nakaz opuszczenia mieszkania jest wydawany z urzędu, bez inicjatywy samej ofiary przemocy, a w praktyce czasami nawet wbrew jej woli. Nadto w ciągu 24 godzin od wydania sprawcy nakazu natychmiastowego opuszczenia mieszkania, policja informuje o tym odpowiednią organizację, która niezwłocznie kontaktuje się z ofiarą i proponuje pomoc prawną i wsparcie psychologiczne. Z kolei sprawcy proponuje się odbycie szkolenia korygującego jego zachowanie, na które składają się co najmniej 32 cotygodniowe sesje. W praktyce jednak większość sprawców nie uczestniczy w szkoleniach dobrowolnie, a kierowana jest przymusowo na mocy postanowienia sądu.

Niektóre państwa przyjęły dodatkowe rozwiązania w celu zapewnienia bezpiecznego schronienia dla ofiar przemocy domowej, np. w Wielkiej Brytanii pokrzywdzony co do zasady pozostaje w swoim domu, jednak policja instaluje tam alarm, kamery, drzwi antywłamaniowe, solidne zamki, światła sygnalizacyjne itp. W Hiszpanii pierwszeństwo w przydzielaniu lokali z zasobów komunalnych dla ofiar przemocy w rodzinie wprowadzono w regionie Wysp Kanaryjskich. Zasadę pierwszeństwa w uzyskaniu stałego zakwaterowania przez ofiary przemocy w rodzinie przyjęła również Francja.

Odpowiedzialność karna za przestępstwa związane z przemocą w rodzinie na gruncie polskiego prawa karnego.

Przytoczona wyżej definicja przemocy w rodzinie ma charakter kompleksowy, odnoszący się do wszystkich dziedzin prawa. Na gruncie prawa karnego przemoc wobec członka rodziny może być ścigana z wykorzystaniem różnych przepisów prawa karnego, jednak na pierwszy plan wybija się tutaj art. 207 § 1 k.k. wprowadzający odpowiedzialność karną za przestępstwo znęcania się. W dalszej części omówiona zostanie dokładnie ta właśnie regulacja.

Należy jednak wskazać, iż odpowiedzialność karna za zachowania stanowiące przemoc w rodzinie może mieć miejsce również na podstawie m.in.:

- art. 148 k.k. (zabójstwo),
- art. 156 i 157 k.k. (uszkodzenie ciała),
- art. 189 k.k. (pozbawienie wolności),
- art. 190 k.k. (groźby),
- art. 190a k.k. (nękanie),
- art. 191 k.k. (zmuszanie do określonego zachowania),
- art. 197 - 203 k.k. (przestępstwa przeciwko wolności seksualnej),
- art. 208 k.k. (rozpijanie małoletniego).

Przechodząc do przestępstwa znęcania się należy wskazać, iż polega ono na znęcaniu się fizycznym lub psychicznym nad osobą najbliższą lub nad inną osobą pozostającą w stałym lub przemijającym stosunku zależności od sprawcy. Sprawca podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5. Od 13 lipca 2017 r. obowiązuje przepis art. 207 § 1a k.k.

wskazujący, iż kto znęca się fizycznym lub psychicznym nad osobą nieporadną ze względu na jej wiek, stan psychiczny lub fizyczny, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8. Jeżeli znęcanie połączone jest ze stosowaniem szczególnego okrucieństwa, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10, a jeśli następstwem znęcania jest targnięcie się pokrzywdzonego na własne życie, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12.

Głównym przedmiotem ochrony przepisu art. 207 § 1 k.k. jest rodzina, jej prawidłowe funkcjonowanie lub instytucja opieki. Drugim, dalszym przedmiotem ochrony – w zależności od tego, jaką formę i natężenie znęcanie przybrało – będzie życie, zdrowie, nietykalność cielesna, wolność i cześć (godność) człowieka. W wyroku Sądu Najwyższego z dnia 24 lipca 1974 r. wskazano, że głównym przedmiotem chronionym przepisem art. 184 k.k. (obecnie art. 207 k.k.) jest przede wszystkim rodzina, ale chroniona jest także cześć i nietykalność cielesna człowieka oraz jego zdrowie (tzw. uboczny przedmiot ochrony).

Karane jest znęcanie fizyczne lub psychiczne, czyli zarówno zadawanie cierpień fizycznych, polegające np. na biciu, popychaniu, kopaniu, wykręcaniu rąk, zmuszaniu do wykonywania upokarzających czynności, duszeniu czy innym zadawaniu bólu, a także głodzeniu czy oziębieniu ciała ofiary. Znęcanie psychiczne może polegać na dręczeniu psychicznym np. przez lżenie, wyszydzanie, straszenie, poniżanie, powodowanie dyskomfortu psychicznego u ofiary, wzbudzanie u niej poczucia zagrożenia, niepokoju, obawy o własny los i własne mienie, straszenie, grożenie, używanie inwektyw, uprzykrzanie jej życia, robienie jej na złość. Znęcaniem psychicznym będzie zabieranie emerytury osobie starszej i pozbawienie jej pewnej samodzielności, odmowa wydania takich pieniędzy na żądanie, złośliwe odkręcanie wody w mieszkaniu, trzaskanie drzwiami, włączanie światła w późnych godzinach nocnych

Pojęcie znęcania oznacza zazwyczaj systematycznie powtarzające się zachowania złożone z jedno- lub wielorodzajowych pojedynczych czynności naruszających różne dobra, np. nietykalność ciała, godność osobistą. Wyjątkowo za znęcanie się można uznać również postępowanie ograniczone wprowadzie do jednego zdarzenia zwartego czasowo i miejscowo, lecz odznaczające się intensywnością zadawania dolegliwości fizycznych lub psychicznych, a zwłaszcza złożone z wielu aktów wykonawczych rozciągniętych w czasie.

O uznaniu za „znęcanie się” zachowania sprawiającego ból fizyczny lub cierpienia psychiczne ofiary powinna decydować ocena obiektywna, a nie subiektywne odczucie pokrzywdzonego.

Termin „znęcanie się” na gruncie art. 207 zawiera w sobie istnienie przewagi sprawcy nad osobą pokrzywdzoną, której nie może się ona przeciwstawić lub może to uczynić w niewielkim stopniu. Nie jest zatem możliwe wzajemne znęcanie się nad sobą małżonków w tym samym czasie

Co istotne, znęcanie się jest działaniem niezależnym od faktu, czy osoba, nad którą sprawca znęca się, nie sprzeciwia mu się i nie próbuje się bronić. Środki obronne stosowane przez taką osobę są usprawiedliwione, gdyż podejmowane są w obronie przed bezpośrednim bezprawnym zamachem na jej dobro.

II. SYSTEM PRZECIWDZIAŁANIA PRZEMOCY DOMOWEJ W POLSCE

Przeciwdziałanie przemocy w Polsce ma – wzorem innych krajów – charakter systemowy. Aby ten system mógł działać, poszczególne jego elementy (instytucje i procedury) muszą działać na wielu poziomach jednocześnie i w sposób zsynchronizowany. Brak tej synchronizacji, nadmierne przeciążenie lub niewydolność któregoś z podsystemów (części składowych) powoduje obniżenie efektywności całego systemu. Najbardziej rozpoznawalne elementy tego systemu: procedura Niebieskie Karty, zespoły interdyscyplinarne, działania interwencyjne, orzecznictwo sądów – stanowią część większej całości.

Elementy tego systemu są następujące:

1. OCHRONA I POMOC OSOBOM DOTKNIĘTYM PRZEMOCĄ W RODZINIE

- Upowszechnianie informacji i edukacja w zakresie możliwości i form udzielania pomocy osobom dotkniętym przemocą w rodzinie
- Udzielanie pomocy i wsparcia osobom dotkniętym przemocą w rodzinie (w tym: poradnictwo medyczne, psychologiczne, prawne, socjalne, zawodowe i rodzinne; Zapewnienie osobom dotkniętym przemocą w rodzinie pomocy w ośrodkach wsparcia, w tym całodobowych, oraz w ośrodkach interwencji kryzysowej; informacja dla osób pokrzywdzonych - lokalne telefony zaufania, interwencyjne lub informacyjne dla osób dotkniętych przemocą w rodzinie; Wzmacnianie ochrony osób dotkniętych przemocą w rodzinie w toku postępowania karnego; Zapewnianie bezpieczeństwa krzywdzonym dzieciom w trybie art. 12a ustawy; realizacja programów terapeutycznych i pomocy psychologicznej dla osób dotkniętych przemocą w rodzinie; Stosowanie procedury "Niebieskie Karty" przez uprawnione podmioty; Zapobieganie kontaktowania się osób stosujących przemoc w rodzinie z osobami dotkniętymi przemocą; Orzecznictwo sądów powszechnych, w zakresie - prawa karnego wobec osób stosujących przemoc w rodzinie, - prawa rodzinnego i opiekuńczego w przedmiocie władzy rodzicielskiej, - prawa cywilnego w przedmiocie nakazu opuszczenia przez osobę stosującą przemoc w rodzinie lokalu zajmowanego wspólnie z osobą najbliższą, a także eksmisji; Aktywność i współdziałanie oraz wymiana informacji liczba przekazanych Policji lub kuratorom sądowym informacji przez pracowników socjalnych o ponownym stosowaniu przemocy w rodzinie przez osoby uprzednio skazane za tego rodzaju przemoc pomiędzy Policją, kuratorską służbą sądową i innymi służbami w zakresie monitoringu zachowań osób uprzednio skazanych za stosowanie przemocy w rodzinie; Opracowanie i stosowanie programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie)

2. ODDZIAŁYWANIE NA OSOBY STOSUJĄCE PRZEMOC W RODZINIE

- Tworzenie i rozszerzanie oddziaływań wobec osób stosujących przemoc w rodzinie, realizowanych przez instytucje rządowe i samorządowe, a także podmioty oraz organizacje pozarządowe, a także wypracowanie zasad współpracy pomiędzy tymi instytucjami i podmiotami oraz organizacjami pozarządowymi
- Interweniowanie oraz reagowanie właściwych służb na stosowanie przemocy w rodzinie

- Realizowanie wobec osób stosujących przemoc w rodzinie programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych zmierzających do zaprzestania przemocy w rodzinie (art. 10 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie Dz. U. z 2015 r. poz. 1390, z późn. zm.)
- Realizowanie programów psychologiczno-terapeutycznych dla osób stosujących przemoc w rodzinie zmierzających do zmiany wzorców zachowań

3. PODNOSZENIE KOMPETENCJI SŁUŻB I PRZEDSTAWICIELI PODMIOTÓW REALIZUJĄCYCH DZIAŁANIA Z ZAKRESU PRZECIWDZIAŁANIA PRZEMOCY W RODZINIE

(m. in. Wzmacnianie jakości kształcenia zawodowego i doskonalenia zawodowego osób przygotowujących się do realizacji zadań z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz osób realizujących te zadania; Wyznaczanie kierunków działań dla podmiotów i instytucji zajmujących się przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie; Zwiększanie kompetencji osób realizujących zadania z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie).

W ustawie o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie ustawodawca za priorytet przyjął udzielanie osobie dotkniętej przemocą w rodzinie bezpłatnej pomocy mogącej przybierać różnorodne formy, m.in. poradnictwa medycznego, psychologicznego, prawnego, socjalnego, zawodowego i rodzinnego, interwencji kryzysowej i wsparcia, ochrony przed dalszym krzywdzeniem, zapewnienia bezpiecznego schronienia, pomocy w uzyskaniu mieszkania (art. 3 ust. 1 ustawy). Wobec osób stosujących przemoc w rodzinie przewidziane zostały środki mające na celu zapobieganie ich kontaktowaniu się z pokrzywdzonymi oraz oddziaływania korekcyjno-edukacyjne (art. 4 ustawy). Wprost wskazany jest również obowiązek współdziałania organów administracji rządowej i samorządowej z organizacjami pozarządowymi oraz kościołami i związkami wyznaniowymi w zakresie udzielania pomocy osobom dotkniętym przemocą, oddziaływania na osoby stosujące przemoc oraz podnoszenia świadomości społecznej na temat przyczyn i skutków przemocy w rodzinie (art. 9 ust. 1 ustawy). Od 2010 r. w polskim modelu funkcjonują specyficzne instytucje współpracy na poziomie gmin – Zespoły interdyscyplinarne ds. przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Paradygmat interdyscyplinarnego i zintegrowanego rozwiązywania problemu przemocy na poziomie lokalnym oceniany jest jako najskuteczniejszy, wymagający jednocześnie wyjątkowej uwagi, ze względu na grupowy charakter, problemy pracy z ofiarą i sprawcą, konieczność łączenia w zespołach interdyscyplinarnych przedstawicieli różnych zawodów itd.²⁴

Zespół interdyscyplinarny powołuje wójt, burmistrz albo prezydent miasta. W skład zespołu interdyscyplinarnego wchodzi przedstawiciele: jednostek organizacyjnych pomocy społecznej; gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych; Policji; oświaty; ochrony zdrowia; organizacji pozarządowych. W skład zespołu interdyscyplinarnego wchodzi także kuratorzy sądowi i mogą wchodzić także prokuratorzy oraz przedstawiciele innych podmiotów. Zespół zajmuje się kwestiami ogólnymi - może tworzyć grupy robocze w celu

²⁴ S. Kołodziejczak, B. Klepajczuk, A. Terelak, *Zintegrowane działanie jako podstawa skuteczności zarządzania procesem rozwiązywania problemów przemocy w rodzinie*, "Prace Katedry Socjologii Norm, Dewiacji i Kontroli Społecznej" nr 12/2011. s. 148-166.

rozwiązywania problemów związanych z wystąpieniem przemocy w rodzinie w indywidualnych przypadkach. Do zadań grup roboczych należy, w szczególności:

- 1) opracowanie i realizacja planu pomocy w indywidualnych przypadkach wystąpienia przemocy w rodzinie;
- 2) monitorowanie sytuacji rodzin, w których dochodzi do przemocy oraz rodzin zagrożonych wystąpieniem przemocy;
- 3) dokumentowanie działań podejmowanych wobec rodzin, w których dochodzi do przemocy oraz efektów tych działań.

W zakresie izolacji sprawcy przemocy w rodzinie od ofiary do ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie wprowadzono nakaz opuszczenia lokalu jako instytucję cywilnoprawną. Zgodnie z 11a ustawy, jeżeli członek rodziny wspólnie zajmujący mieszkanie swoim zachowaniem, polegającym na stosowaniu przemocy w rodzinie, czyni szczególnie uciążliwym wspólne zamieszkiwanie, osoba dotknięta przemocą może żądać, aby sąd zobowiązał go do opuszczenia mieszkania. Postanowienie sądu w tej sprawie zapada po przeprowadzeniu rozprawy, która powinna odbyć się w terminie jednego miesiąca od dnia wpływu wniosku.

Ponadto w ustawie o przeciwdziałaniu przemocy rodzinie wskazano, iż podejmowanie interwencji w środowisku wobec rodziny dotkniętej przemocą odbywa się w oparciu o procedurę "Niebieskie Karty" i nie wymaga zgody osoby dotkniętej przemocą w rodzinie. Procedura "Niebieskie Karty" obejmuje ogół czynności podejmowanych i realizowanych przez przedstawicieli jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, Policji, oświaty i ochrony zdrowia, w związku z uzasadnionym podejrzeniem zaistnienia przemocy w rodzinie. Wszczęcie procedury "Niebieskie Karty" następuje przez wypełnienie formularza "Niebieska Karta" w przypadku powzięcia, w toku prowadzonych czynności służbowych lub zawodowych, podejrzenia stosowania przemocy wobec członków rodziny lub w wyniku zgłoszenia dokonanego przez członka rodziny lub przez osobę będącą świadkiem przemocy w rodzinie.

Procedura "Niebieskie Karty" prowadzona jest przez przedstawicieli jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, Policji, oświaty i ochrony zdrowia. Na posiedzeniu członkowie zespołu interdyscyplinarnego lub grupy roboczej w obecności zaproszonej osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, dokonują analizy sytuacji rodziny. Wszystkie działania są dokumentowane. W przypadku podejrzenia popełnienia przestępstwa dokumenty są przekazywane organom właściwym do prowadzenia postępowania przygotowawczego.

Przepisu wykonawcze do ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie wprowadzając szczególne obowiązki dla każdej osoby uczestniczącej w pracach zespołu interdyscyplinarnego lub grupy roboczej.

W ramach procedury pracownik socjalny jednostki organizacyjnej pomocy społecznej:

- 1) diagnozuje sytuację i potrzeby osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie;
- 2) udziela kompleksowych informacji o:

- a) możliwościach uzyskania pomocy, w szczególności psychologicznej, prawnej, socjalnej i pedagogicznej, oraz wsparcia, w tym o instytucjach i podmiotach świadczących specjalistyczną pomoc na rzecz osób dotkniętych przemocą w rodzinie,
 - b) formach pomocy dzieciom doświadczającym przemocy w rodzinie oraz o instytucjach i podmiotach świadczących tę pomoc,
 - c) możliwościach podjęcia dalszych działań mających na celu poprawę sytuacji osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie;
- 3) organizuje niezwłocznie dostęp do pomocy medycznej, jeżeli wymaga tego stan zdrowia osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie;
- 4) zapewnia osobie, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, w zależności od potrzeb, schronienie w całonocowej placówce świadczącej pomoc, w tym w szczególności w specjalistycznym ośrodku wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie;
- 5) może prowadzić rozmowy z osobami, wobec których istnieje podejrzenie, że stosują przemoc w rodzinie, na temat konsekwencji stosowania przemocy w rodzinie oraz informuje te osoby o możliwościach podjęcia leczenia lub terapii i udziale w programach oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie.

W ramach procedury funkcjonariusz Policji:

- 1) udziela osobie, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, niezbędnej pomocy, w tym udziela pierwszej pomocy,
- 2) organizuje niezwłocznie dostęp do pomocy medycznej, jeżeli wymaga tego stan zdrowia osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie,
- 3) podejmuje, w razie potrzeby, inne niezbędne czynności zapewniające ochronę życia, zdrowia i mienia osób, co do których istnieje podejrzenie, że są dotknięte przemocą w rodzinie, włącznie z zastosowaniem na podstawie odrębnych przepisów w stosunku do osoby, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie, środków przymusu bezpośredniego i zatrzymania,
- 4) przeprowadza, o ile jest to możliwe, z osobą, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie, rozmowę, w szczególności o odpowiedzialności karnej za znęcanie się fizyczne lub psychiczne nad osobą najbliższą lub inną osobą pozostającą w stałym lub przemijającym stosunku zależności od osoby, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie, albo nad małoletnim lub osobą nieporadną ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny, oraz wzywa osobę, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie, do zachowania zgodnego z prawem i zasadami współżycia społecznego,
- 5) przeprowadza na miejscu zdarzenia, w przypadkach niecierpiących zwłoki, czynności procesowe w niezbędnym zakresie, w granicach koniecznych do zabezpieczenia śladów i dowodów przestępstwa,
- 6) podejmuje działania mające na celu zapobieganie zagrożeniom mogącym występować w rodzinie, w szczególności składa systematyczne wizyty sprawdzające stan bezpieczeństwa osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, w zależności od potrzeb określonych przez zespół interdyscyplinarny lub grupę roboczą.

W ramach procedury przedstawiciel ochrony zdrowia każdorazowo udziela osobie, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, informacji o

możliwościach uzyskania pomocy i wsparcia oraz o uprawnieniu do uzyskania bezpłatnego zaświadczenia lekarskiego o ustaleniu przyczyn i rodzaju uszkodzeń ciała związanych z użyciem przemocy w rodzinie.

W ramach procedury przedstawiciel oświaty:

- 1) udziela kompleksowych informacji o:
 - a) możliwościach uzyskania pomocy, w szczególności psychologicznej, prawnej, socjalnej i pedagogicznej, oraz wsparcia, w tym o instytucjach i podmiotach świadczących specjalistyczną pomoc na rzecz osób dotkniętych przemocą w rodzinie,
 - b) możliwościach podjęcia dalszych działań mających na celu poprawę sytuacji osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie,
- 2) organizuje niezwłocznie dostęp do pomocy medycznej, jeżeli wymaga tego stan zdrowia osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie,
- 3) może prowadzić rozmowy z osobami, wobec których istnieje podejrzenie, że stosują przemoc w rodzinie, na temat konsekwencji stosowania przemocy w rodzinie oraz informuje te osoby o możliwościach podjęcia leczenia lub terapii i udziale w programach oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie,
- 4) diagnozuje sytuację i potrzeby osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, w tym w szczególności wobec dzieci,
- 5) udziela kompleksowych informacji rodzicowi, opiekunowi prawnemu, faktycznemu lub osobie najbliższej o możliwościach pomocy psychologicznej, prawnej, socjalnej i pedagogicznej oraz wsparcia rodzinie, w tym o formach pomocy dzieciom świadczonych przez instytucje i podmioty w zakresie specjalistycznej pomocy na rzecz osób dotkniętych przemocą w rodzinie.

W ramach procedury członkowie zespołu interdyscyplinarnego lub grupy roboczej opracowują indywidualny plan pomocy dla osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, i jej rodziny, który zawiera propozycje działań pomocowych. Indywidualny plan pomocy może ulegać zmianie w zależności od potrzeb i sytuacji osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie.

Zespół interdyscyplinarny lub grupa robocza podejmują również działania z udziałem osoby, co do której istnieje podejrzenie, iż stosuje przemoc. Przewodniczący zespołu interdyscyplinarnego wzywa osobę, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie, na spotkanie zespołu interdyscyplinarnego lub grupy roboczej. Spotkania z osobami, co do których istnieje podejrzenie, że są dotknięte przemocą w rodzinie, oraz osobami, wobec których istnieje podejrzenie, że stosują przemoc w rodzinie, nie mogą być organizowane w tym samym miejscu i czasie. Członkowie zespołu interdyscyplinarnego lub grupy roboczej podejmują działania w stosunku do osoby, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie, w szczególności:

- 1) diagnozują sytuację rodziny, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą,
- 2) przekazują informacje o konsekwencjach popełnianych czynów,
- 3) motywują do udziału w programach oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych,
- 4) przeprowadzają rozmowę pod kątem nadużywania alkoholu, środków odurzających, substancji psychotropowych lub leków,

5) przekazują informacje o koniecznych do zrealizowania działaniach w celu zaprzestania stosowania przemocy w rodzinie.

Jeżeli osoba, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie, nadużywa alkoholu, członkowie zespołu interdyscyplinarnego lub grupy roboczej kierują tę osobę do gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych.

Zakończenie procedury następuje w przypadku:

- 1) ustania przemocy w rodzinie i uzasadnionego przypuszczenia zaprzestania dalszego stosowania przemocy w rodzinie oraz po zrealizowaniu indywidualnego planu pomocy albo
- 2) rozstrzygnięcia o braku zasadności podejmowania działań.

Zakończenie procedury wymaga udokumentowania w formie protokołu podpisanego przez przewodniczącego zespołu interdyscyplinarnego.

Specyfika postępowań karnych prowadzonych w sprawie przemocy w rodzinie w kontekście wytycznych Prokuratora Generalnego z dnia 22.02.2016 r. dotyczących zasad postępowania powszechnych jednostek organizacyjnych w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie

Na każdym etapie postępowania prowadzonego w sprawie przemocy w rodzinie istnieją pewne specyficzne odmienności praktyczne. Wszystkie te odmienności zostały uwzględnione w obowiązujących wytycznych Prokuratora Generalnego z dnia 22.02.2016 r. dotyczących zasad postępowania powszechnych jednostek organizacyjnych w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Obowiązek ich wydawania co dwa lata wynika z przepisów ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie.

Już na etapie odbierania zeznań od osoby pokrzywdzonej należy udzielić jej szerszych pouczeń niż wynikające wyłącznie z kodeksu postępowania karnego. Pouczenia dotyczą form pomocy wskazanych w ustawie o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz gminnych, powiatowych i wojewódzkich programach przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Należy również pouczyć pokrzywdzoną osobę o placówkach pomocowych i organizacjach pozarządowych.

Istotnym przepisem w kontekście ścigania przestępczości związanej z przemocą w rodzinie jest art. 182 kodeksu postępowania karnego (k.p.k.), który wprowadza możliwość odmowy składania zeznań przez osobę najbliższą dla sprawcy. Jeżeli do złożenia zeznań jednak dojdzie, a na jakimkolwiek późniejszym etapie osoba najbliższa skorzysta jednak z prawa do odmowy składania zeznań, nie można wykorzystać w postępowaniu karnym uprzednio złożonych przez nią zeznań. W praktyce oznacza to, iż wówczas materiał dowodowy – którym często są wyłącznie zeznania pokrzywdzonej osoby najbliższej – przestaje istnieć. Korzystanie z prawa do odmowy składania zeznań na późniejszym etapie postępowania, po pogodzeniu się ze sprawcą, w istotny sposób utrudnia ściganie tego rodzaju przestępczości. Według wytycznych Prokuratora Generalnego w przypadku skorzystania przez pokrzywdzonego z prawa odmowy składania zeznań należy dążyć do pełnego wyjaśnienia okoliczności sprawy i zabezpieczać wszystkie możliwe dowody.

W każdej sprawie przeciwko podejrzanemu o przestępstwo związane z przemocą w rodzinie kluczową jest wobec tego izolacja sprawcy od pokrzywdzonego na bardzo wczesnym etapie postępowania. Może mieć to miejsce na dwa sposoby – albo poprzez tymczasowe aresztowanie sprawcy albo nakazanie opuszczenia mu lokalu mieszkalnego, co musi być obligatoryjnie rozważone przez prokuratora w myśl cytowanych wytycznych.

Na podstawie art. 275a § 1 k.p.k. tytułem środka zapobiegawczego można nakazać oskarżonemu o przestępstwo popełnione z użyciem przemocy na szkodę osoby wspólnie zamieszkującej okresowe opuszczenie lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, jeżeli zachodzi uzasadniona obawa, że oskarżony ponownie popełni przestępstwo z użyciem przemocy wobec tej osoby, zwłaszcza gdy popełnieniem takiego przestępstwa groził. Środek ten stosuje prokurator na okres nie dłuższy niż 3 miesiące. Jeżeli nie ustały przesłanki jego stosowania sąd pierwszej instancji właściwy do rozpoznania sprawy, na wniosek prokuratora, może przedłużyć jego stosowanie na dalsze okresy, nie dłuższe niż 3 miesiące.

Specyfika postępowania karnego rozciąga się aż na etap postępowania wykonawczego, po wydaniu prawomocnego wyroku. Jeśli sąd orzekł karę pozbawienia wolności z zawieszeniem jej wykonania, na podstawie art. 12d ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie sąd może zarządzić zatrzymanie skazanego, jeśli w okresie próby rażąco naruszył porządek prawny, ponownie używając przemocy lub groźby bezprawnej wobec członka rodziny. Po zatrzymaniu skazany jest doprowadzony na posiedzenie, na którym sąd może zarządzić wykonanie kary zawieszanej i orzec o tym, że jest ono wykonalne z chwilą jego wydania, a zatem po posiedzeniu skazany jest doprowadzany do zakładu karnego.

Powyższe środki służą izolacji sprawców przemocy w rodzinie od ofiar. Do niedawna uważano bowiem, że państwo powinno zapewnić ofiarom jedynie schroniska, do których mogłyby uciec przed sprawcą. Obecnie mówi się o tym, że to sprawca powinien opuścić dom zamieszkiwany z pokrzywdzonym.

Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie na poziomie lokalnym

W art. 6 ust. 2 *Ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie* (Dz. U. z 2015 r. poz. 1390), wskazano, że do zadań własnych gminy należy tworzenie gminnego systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie, w tym: 1) opracowanie i realizacja gminnego programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w rodzinie; 2) prowadzenie poradnictwa i interwencji w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie w szczególności poprzez działania edukacyjne służące wzmocnieniu opiekuńczych i wychowawczych kompetencji rodziców w rodzinach zagrożonych przemocą; 3) zapewnienie osobom dotkniętym przemocą w rodzinie miejsc w ośrodkach wsparcia; 4) tworzenie zespołów interdyscyplinarnych.

W raporcie NIK, poświęconym formom instytucjonalnej pomocy ofiarom przemocy domowej, wskazuje się, że „interdyscyplinarne działania służące udzielaniu pomocy osobom doświadczającym przemocy domowej przyczyniają się do poprawy sytuacji większości osób dotkniętych przemocą, uczestniczących w procedurze Niebieskie Karty, ale są jeszcze zbyt mało skuteczne w doprowadzaniu do trwałego ustania przemocy. Wynika to przede wszystkim

z ograniczonych możliwości odizolowania sprawców przemocy od osób krzywdzonych, niewystarczającej pomocy specjalistycznej oraz braku skutecznych metod w zakresie nakłaniania sprawców do udziału w procedurze. Funkcjonowanie zespołów interdyscyplinarnych stanowi dobrą podstawę do dalszego rozwoju lokalnych systemów przeciwdziałania przemocy domowej, choć obecnie efekty ich działalności są osiąmane przede wszystkim dzięki indywidualnemu zaangażowaniu osób biorących udział w ich pracach”²⁵.

Innym narzędziem pracy na rzecz minimalizacji zjawiska przemocy domowej są (lokalne) dokumenty strategiczne - gminne programy przeciwdziałania przemocy. Ich zadaniem jest między innymi monitorowanie skali i form przemocy. Chociaż rozwiązywanie problemu przemocy domowej należy do istotnych zadań lokalnej polityki społecznej, narzędzia takie jak tworzenie diagnozy, monitorowanie problemu przemocy w gminach nie są zjawiskiem powszechnym - w wyniku kontroli NIK stwierdzono, że blisko 40% badanych gmin objętych kontrolą w latach 2012-2015 roku takiej diagnozy nie przeprowadzało²⁶. Kontrola wykazała ponadto, że lokalne programy przeciwdziałania przemocy są bardzo rzadko poddawane monitoringowi i ewaluacji. W cytowanym już raporcie NIK wskazywano na problemy funkcjonowania interdyscyplinarnej pomocy ofiarom przemocy takie jak: trudności związane z uzyskaniem zwolnienia z obowiązków w swoim miejscu pracy członków komisji, niedostateczna reprezentacja w zespołach interdyscyplinarnych osób reprezentujących służbę zdrowia, brak zaangażowania specjalistów w prace grupy roboczej, obciążenie członków zespołów interdyscyplinarnych i grup roboczych (związane z koniecznością wypełniania karty A, powoływania grupy roboczej, opracowywania indywidualnych planów pomocy), brak dostatecznej wiedzy umożliwiającej rozpoznawanie wystąpienia problemu przemocy w zgłaszanych przypadkach, brak możliwości wyegzekwowania udziału sprawcy przemocy w posiedzeniu zespołu interdyscyplinarnego, brak pełnej informacji nt. sankcji karnych i ograniczeń sądowych nałożonych na sprawców²⁷.

Sytuacja prawna pokrzywdzonych przemocą w rodzinie

Definicja pokrzywdzonego w przepisach polskiego prawa jest szeroka i obejmuje ona wszystkie osoby fizyczne i prawne, których dobro prawne zostało bezpośrednio naruszone lub zagrożone przez przestępstwo. Definicja funkcjonująca w polskim systemie prawa karnego nie wyklucza żadnej z osób z kręgu potencjalnych pokrzywdzonych bez względu na pochodzenie, wiek, rasę, płeć, przekonania. Pokrzywdzeni przemocą w rodzinie korzystają z tych samych uprawnień procesowych, co inne osoby pokrzywdzone, jednak z uwagi na charakter przestępstw popełnionych na ich szkodę, podejmowane są na ich rzecz również inne działania.

W Polsce funkcjonuje system pomocy osobom pokrzywdzonym przestępstwem, w szczególności przestępstwami związanymi z przemocą w rodzinie, którego realizatorami są przede wszystkim organizacje pozarządowe. W ramach tego systemu pokrzywdzonym

²⁵ Raport NIK *Pomoc osobom dotkniętym przemocą domową*, nr ew. 48/2016/P/15/046/KPS, maj 2016 r. s. 10.

²⁶ Raport NIK *Pomoc osobom dotkniętym przemocą domową*, nr ew. 48/2016/P/15/046/KPS, maj 2016 r.

²⁷ Ibidem.

udzielana jest pomoc prawną, psychologiczną, psychiatryczną i materialną. Działania finansowane są ze środków funduszu celowego funkcjonującego pod nazwą Fundusz Sprawiedliwości - Fundusz Pomocy Poszkodowanym i Pomocy Postpenitencjarnej. Jest to państwowy fundusz celowy ukierunkowany na pomoc pokrzywdzonym i świadkom, przeciwdziałanie przestępczości oraz pomoc postpenitencjarną. W ramach tego funduszu Ministerstwo Sprawiedliwości rozdziela każdego roku fundusze m.in. na rzecz organizacji pozarządowych i zleca im zadania prowadzenia ośrodków pomocy osobom pokrzywdzonym przestępstwem. Każdy ośrodek udziela co najmniej wsparcia prawnego, psychologicznego i psychiatrycznego osobom pokrzywdzonym przestępstwem. Wsparcie dla osób pokrzywdzonych przestępstwem jest zapewniane na terenie całego kraju w każdym województwie. Ośrodki gwarantują codzienne dyżury na miejscu w swoich siedzibach oraz dyżury telefoniczne. Pokrzywdzeni zgłaszający się do ośrodków uzyskują informacje o zakresie i formie udzielanego wsparcia, które ma charakter bezpłatny.

O działalności tego rodzaju instytucji policjant lub prokurator przesłuchujący pokrzywdzonego przemocą w rodzinie ma obowiązek go poinformować, co wynika z wyżej omówionych wytycznych Prokuratora Generalnego.

W szczególnych przypadkach możliwe jest uzyskanie bezpośredniej ochrony i pomocy dla pokrzywdzonego przemocą w rodzinie, w myśl przepisów ustawy o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka. Do środków ochrony i pomocy należą:

- 1)ochrona na czas czynności procesowej - może polegać na obecności funkcjonariuszy Policji w pobliżu osoby chronionej w trakcie czynności procesowej z jej udziałem, w drodze do miejsca przeprowadzenia tej czynności lub w drodze powrotnej;
- 2)ochrona osobista - może zostać udzielona w przypadku wysokiego stopnia zagrożenia dla życia lub zdrowia osoby chronionej w związku z postępowaniem karnym lub karnym skarbowym, jeżeli zachodzi konieczność długotrwałej ochrony, w tym w sprawach o przestępstwa znęcania się oraz zgwałcenia, a w szczególnie uzasadnionych przypadkach także w innych sprawach. Ochrona osobista może polegać na: stałej obecności funkcjonariuszy Policji w pobliżu osoby chronionej; czasowej obecności funkcjonariuszy Policji w pobliżu osoby chronionej; czasowej obserwacji osoby chronionej i otoczenia, w którym przebywa; wskazaniu osobie chronionej bezpiecznych miejsc przebywania oraz czasu i bezpiecznego sposobu przemieszczania się; określeniu zakresu, warunków i sposobu kontaktowania się osoby chronionej z innymi osobami;
- 3)pomoc w zakresie zmiany miejsca pobytu - polega na podejmowaniu czynności organizacyjnych umożliwiających osobie chronionej pobyt w innym miejscu niż dotychczasowe oraz na udzieleniu pomocy finansowej.

Szczególne uprawnienia dotyczą małoletnich pokrzywdzonych. Wówczas gwarantowane jest wysłuchanie niepełnoletnich w warunkach sprzyjających oraz z udziałem psychologa dziecięcego. Kodeks postępowania karnego stanowi w art. 185a, że w sprawach o przestępstwa popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej lub przestępstwa przeciwko wolności, przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, jak też przestępstwa przeciwko rodzinie i opiece (np. znęcanie się) pokrzywdzonego, który w chwili przesłuchania nie ukończył 15 lat, przesłuchuje się w charakterze świadka tylko wówczas, gdy

jego zeznania mogą mieć istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy, i tylko raz, chyba że wyjdą na jaw istotne okoliczności, których wyjaśnienie wymaga ponownego przesłuchania, lub żąda tego oskarżony, który nie miał obrońcy w czasie pierwszego przesłuchania pokrzywdzonego. Przesłuchanie przeprowadza sąd na posiedzeniu z udziałem biegłego psychologa. Przesłuchanie utrwalane jest w formie audiowizualnej i wówczas na rozprawie w trakcie postępowania sądowego, odtwarza się sporządzony zapis obrazu i dźwięku przesłuchania oraz odczytuje się protokół przesłuchania.

Zgodnie z art. 51 § 2 kodeksu postępowania karnego jeżeli pokrzywdzonym jest małoletni albo ubezwłasnowolniony całkowicie lub częściowo, prawa jego wykonuje przedstawiciel ustawowy albo osoba, pod której stałą pieczę pokrzywdzony pozostaje. Przedstawicielem ustawowym małoletniego jest rodzic wykonujący władzę rodzicielską, albo opiekun prawny małoletniego (w przypadku braku rodzica lub pozbawienia go władzy rodzicielskiej). Jednakże zgodnie z orzecznictwem Sądu Najwyższego w przypadkach, gdy oskarżonym jest jeden z rodziców małoletniego (co bardzo często ma miejsce przy przestępstwach przemocy w rodzinie), drugi rodzic nie może być reprezentować dziecka w postępowaniu karnym. W takim przypadku przedstawiciela małoletniego – czyli tzw. kuratora - musi wyznaczyć właściwy sąd opiekuńczy np. na wniosek organu prowadzącego postępowanie.

Zmiany w zakresie ochrony osób pokrzywdzonych przemocą w rodzinie wprowadzone ustawą z dnia 30 kwietnia 2020 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2020 r., poz. 956)

W dniu 30 kwietnia 2020 r. uchwalono ustawę, która w sposób istotny zmienia model ochrony przewidzianej dla pokrzywdzonych przemocą w rodzinie, wprowadzając rozwiązania podobne do funkcjonujących od 1997 r. w Austrii, a omówionych powyżej.

Ustawa wprowadza jeden nowy istotny mechanizm ochrony osób pokrzywdzonych przemocą w rodzinie oraz w istotny sposób modyfikuje tryb określony w art. 11a ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie dotyczący zobowiązania osoby stosującej przemoc w rodzinie do opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia lub zakazanie zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia. W kodeksie postępowania cywilnego bardzo szczegółowo określono tryb orzekania w tym przedmiocie. Sąd w postanowieniu o zobowiązaniu osoby stosującej przemoc w rodzinie do opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia lub zakazaniu zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia wskazuje obszar lub odległość od wspólnie zajmowanego mieszkania, którą osoba stosująca przemoc w rodzinie jest obowiązana zachować. Postanowienie o zobowiązaniu osoby stosującej przemoc w rodzinie do opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia lub zakazaniu zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia jest skuteczne i wykonalne z chwilą ogłoszenia. Sąd może je zmienić lub uchylić w razie zmiany okoliczności, nawet gdy jest prawomocne.

Nowy mechanizm ochrony polega natomiast na zmianie ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji i ustawy o Żandarmerii Wojskowej. Organy te zyskują uprawnienia do zatrzymania, osoby stosującej przemoc w rodzinie w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, stwarzającej bezpośrednie zagrożenie dla życia lub zdrowia ludzkiego. Przed zatrzymaniem funkcjonariusz ocenia następujące kwestie:

- 1) akty przemocy fizycznej w rodzinie;
- 2) wiek osoby dotkniętej przemocą w rodzinie;
- 3) stosowanie przemocy w rodzinie wobec kobiety w ciąży;
- 4) niepełnosprawność osoby dotkniętej przemocą w rodzinie;
- 5) zależność osoby dotkniętej przemocą w rodzinie od osoby stosującej tę przemoc ze względu na stan zdrowia lub jej zaburzenia psychiczne;
- 6) zaburzenia psychiczne sprawcy;
- 7) stan sprawcy podczas interwencji związany z użyciem, nadużywaniem lub uzależnieniem od alkoholu, środków odurzających lub substancji psychotropowych, środków zastępczych lub nowych substancji psychoaktywnych;
- 8) kierowanie przez sprawcę gróźb użycia przemocy ze skutkiem bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia;
- 9) dostęp sprawcy do niebezpiecznego narzędzia lub broni;
- 10) informacje o dotychczas stosowanej przemocą lub prowadzonych postępowaniach wobec sprawcy w związku z użyciem przemocy;
- 11) informacje od osób pokrzywdzonych, dotyczące ich obaw o własne życie lub zdrowie, w tym związanych z nasileniem aktów przemocy w rodzinie;
- 12) informacje o próbach targnięcia się na własne życie lub życie przez sprawców oraz osoby pokrzywdzone.

Po ocenie tych wszystkich kryteriów policjant lub żandarm ma prawo wydać wobec osoby stosującej przemoc w rodzinie w rozumieniu przepisów ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, stwarzającej zagrożenie dla życia lub zdrowia osoby dotkniętej tą przemocą, nakaz natychmiastowego opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia. Nakaz lub zakaz mogą być stosowane łącznie i są natychmiast wykonalne.

Policjant wydaje nakaz lub zakaz:

- 1) podczas interwencji podjętej we wspólnie zajmowanym mieszkaniu lub jego bezpośrednim otoczeniu lub,
- 2) w związku z powzięciem informacji o stosowaniu przemocy w rodzinie, w szczególności zgłoszenia przez: a) osobę dotkniętą przemocą w rodzinie lub b) kuratora sądowego lub pracownika jednostki organizacyjnej pomocy społecznej, w związku z wykonywaniem ustawowych obowiązków.

W omawianym trybie osobę zgłaszającą przemoc w rodzinie przesłuchuje się w charakterze świadka na okoliczności wskazane w zgłoszeniu, o ile to możliwe na miejscu zdarzenia. Policja może przesłuchiwać w charakterze świadków również inne osoby, w szczególności wszystkie dotknięte tą przemocą osoby pełnoletnie wspólnie zajmujące

mieszkanie. Osobę małoletnią, która w chwili przesłuchania nie ukończyła 15 lat, można przesłuchać tylko wówczas, gdy jej zeznania mogą mieć istotne znaczenie dla sprawy, w szczególności gdy jest jedynym świadkiem zdarzenia, i wyłącznie w odpowiednio przystosowanych pomieszczeniach, o których mowa w przepisach Kodeksu postępowania karnego. Takie przesłuchanie osoby małoletniej przeprowadza sąd opiekuńczy miejsca jej pobytu na wniosek Policji.

Nakaz lub zakaz doręcza się niezwłocznie osobie stosującej przemoc w rodzinie oraz osobie dotkniętej tą przemocą. W razie niemożności doręczenia nakazu lub zakazu osobie stosującej przemoc w rodzinie, doręczenie uważa się za dokonane przez umieszczenie na drzwiach wspólnie zajmowanego mieszkania zawiadomienia o ich wydaniu, dokonując wzmianki w nakazie lub zakazie, wskazując przyczynę braku doręczenia.

Czynność opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia przez osobę stosującą przemoc w rodzinie, wobec której wydano nakaz lub zakaz, wymaga sporządzenia protokołu, który podpisują pełnoletnie osoby uczestniczące w czynności.

Osoba stosująca przemoc w rodzinie, wobec której wydano nakaz lub zakaz, ma prawo zabrać ze wspólnie zajmowanego mieszkania przedmioty osobistego użytku i służące do świadczenia pracy lub będące jej własnością zwierzęta domowe.

Osobie stosującej przemoc w rodzinie, wobec której wydano nakaz lub zakaz, przysługuje zażalenie do sądu rejonowego właściwego ze względu na miejsce położenia wspólnie zajmowanego mieszkania. Zażalenie wnosi się w terminie 3 dni od dnia doręczenia nakazu lub zakazu, o czym należy osobę tę pouczyć wraz z doręczeniem nakazu lub zakazu. W zażaleniu skarżący może się domagać zbadania prawidłowości prowadzenia czynności, zasadności oraz legalności wydanego nakazu lub zakazu.

Nakaz lub zakaz tracą moc po upływie czternastu dni od dnia ich wydania, chyba że sąd cywilny udzielił zabezpieczenia w sprawach o zobowiązanie osoby stosującej przemoc w rodzinie do opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia lub zakazanie zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia, którym nakaz lub zakaz zostały przedłużone. Nakaz lub zakaz tracą również moc, w przypadku gdy osoba stosująca przemoc w rodzinie, wobec której wydano nakaz lub zakaz, została zatrzymana w związku z podejrzeniem popełnienia przestępstwa, a następnie zastosowano wobec niej środek zapobiegawczy w postaci tymczasowego aresztowania lub nakazania okresowego opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym.

Ustawa wchodzi w życie dnia 29 listopada 2020 r. W założeniu wprowadzone zmian w prawie pozwoli natychmiastowo izolować sprawców od osób dotkniętych przemocą, jednak pełna ocena regulacji możliwa będzie po wprowadzeniu ich w życie.

III. PRZEMOC DOMOWA W ŚWIELE DANYCH URZĘDOWYCH

Wprowadzenie

Dane urzędowe dotyczące przemocy gromadzone są przez różne instytucje i nie zawsze dostępne informacje ze sobą ściśle skorelowane. Opisywanie struktury i zjawiska przemocy domowej odbywa się najczęściej poprzez odwołanie do informacji gromadzonych przez organy ścigania, takich jak informacje dotyczące procedury „Niebieskie Karty”(NK) i statystyki dotyczące interwencji Policji w sprawach podejrzenia o stosowanie przemocy domowej. Są to dane, które można określić jako „twarde”, gdyż informują o faktycznie przeprowadzonych działaniach: interwencjach domowych, wszczętych procedurach NK oraz postępowaniach w związku z przestępstwami związanymi z przemocą domową, aż po osądzenie sprawców. Dane te pokazują jednak działania podjęte przez organy ścigania, nie uwzględniając działalności innych, upoważnionych do zwalczania przemocy domowej, podmiotów pozapolicyjnych, również posiadających uprawnienia do wszczynania procedury NK. Z tego powodu w diagnozowaniu przemocy domowej uwzględnia się drugie źródło informacji, jakim są sprawozdania z działalności jednostek samorządowych, które podejmują ustawowo określone działania obejmujące interwencję kryzysową, prewencję, prowadzenia zespołów interdyscyplinarnych, ochronę ofiar przemocy oraz działania resocjalizacyjne ze sprawcami przemocy domowej. Sprawozdania z tej działalności gromadzi i agreguje Zachodniopomorski Urząd Wojewódzki. Udostępnione dane pozwoliły nam w niniejszym opracowaniu na rozpoznanie działań podejmowanych w tej kwestii przez samorządy gminne i powiatowe.

W *Ustawie o przeciwdziałaniu przemocy rodzinie* wskazano, iż podejmowanie interwencji w środowisku wobec rodziny dotkniętej przemocą odbywa się w oparciu o procedurę Niebieskiej Karty i nie wymaga zgody osoby dotkniętej przemocą w rodzinie. W raporcie pokontrolnym Najwyższej Izby Kontroli z 2016 roku zwracano uwagę na: konieczność usprawnienia procedury „Niebieskie Karty” zwłaszcza w odniesieniu do sytuacji, gdy osoby podejrzane o stosowanie przemocy nie pojawiają się na spotkaniach tzw. grupy roboczej; potrzebę zwiększenia udziału sprawców w programach korekcyjno-edukacyjnych; usprawnienie wymiany informacji między zespołami interdyscyplinarnym a Policją/prokuraturą/sądami; potrzebę wprowadzenia rozwiązań umożliwiających natychmiastowe odizolowanie osoby dopuszczającej się przemocy od osoby, wobec której przemoc jest stosowana²⁸.

W całej Polsce w roku 2018 liczba rodzin objętych procedurą "Niebieskie Karty" wyniosła 109 533; ogółem sporządzono 93 111 formularzy „Niebieskich Kart – A” a pomocą zespołów interdyscyplinarnych objęto 206 242 osób (75 897 rodzin), pomocą grup roboczych - 274 763 osób (101 457 rodzin). Z opracowania Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej wynika, że w

²⁸ Pomoc osobom dotkniętym przemocą domową, Raport NIK, Nr ewid. 48/2016/P/15/046/KPS, Warszawa 2016, <https://www.nik.gov.pl/plik/id,10943,vp,13290.pdf>

2018 roku (w skali całego kraju) najczęściej procedurę Niebieskiej Karty uruchamiali przedstawiciele Policji (73 153, co stanowiło 78,4% przypadków), następnie przedstawiciele pomocy społecznej (12,4%), w dalszej kolejności przedstawiciele Gminnych Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych i oświaty, najrzadziej zaś - pracownicy służby zdrowia. Proporcje te utrzymują się na zbliżonym poziomie od 2014 roku).

Tabela 2. Liczba działań podjętych w procedurze „Niebieskie Karty” wyłącznie przez Policję (bez danych z działalności innych, upoważnionych do zwalczania przemocy domowej, podmiotów pozapolicyjnych) w Polsce w latach 2015-2019

	2015	2016	2 017	2018	2019
Liczba wypełnionych formularzy „Niebieska Karta”	75 495*	73 531**	75 662***	73153****	74313*****
Ogólna liczba ofiar przemocy	97 501	91 789	92 529	88 133	88 032
Liczba ofiar – kobiet	69 376	66 930	67 984	65 057	65 195
Liczba ofiar – mężczyzn	10 733	10 636	11 030	10 672	10 676
Liczba ofiar – małoletnich	17 392	14 223	13 515	12 404	12 161
Ogólna liczba osób podejrzewanych o przemoc	76 034	74 155	76 206	73 654	74 910
Liczba podejrzewanych sprawców – kobiet	5 244	5 461	5 878	6 045	6 448
Liczba podejrzewanych sprawców – mężczyzn	70 484	68 321	70 035	67 306	68 148
Liczba podejrzewanych sprawców – nieletnich	306	373	293	303	314
Ogólna liczba podejrzewanych sprawców będących pod wpływem alkoholu	48 841	46 537	46 092	43 182	42 583
Podejrzewani sprawcy pod wpływem alkoholu - kobiety	1 972	1 993	2 028	1 903	2 126
Podejrzewani sprawcy pod wpływem alkoholu - mężczyźni	46 830	44 499	44 037	41 257	40 435
Podejrzewani sprawcy pod wpływem alkoholu – nieletni	39	45	27	22	22
Liczba dzieci umieszczonych w nie zagrażającym im miejscu (np. rodzina zastępcza, placówka opiekuńcza)	275	598	413	427	309

*w tym 61 133 wszczynających procedurę i 14 362 dotyczących kolejnych przypadków w trakcie procedury

**w tym 59 590 wszczynających procedurę i 13 941 dotyczących kolejnych przypadków w trakcie procedury

***w tym 61 980 wszczynających procedurę i 13 682 dotyczących kolejnych przypadków w trakcie procedury

****w tym 59 829 wszczynających procedurę i 13 324 dotyczących kolejnych przypadków w trakcie procedury

*****w tym 61 076 wszczynających procedurę i 13 237 dotyczących kolejnych przypadków w trakcie procedury

Źródło: <http://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/przemoc-w-rodzinie/50863,przemoc-w-rodzinie.html>

Tendencja zmian natężenia przemocy domowej w województwie zachodniopomorskim w latach 2011-2018: sprawcy i ofiary przemocy

Najczęściej pierwszą instytucją, która podejmuje działania wobec rodziny z problemem przemocowym jest właściwa jednostka Policji, powiadamiana o konieczności podjęcia interwencji lub uzyskująca informację o stosowaniu przemocy w związku z podejmowanymi działaniami prewencyjnymi, np. w ramach służby dzielnicowych. Dane dotyczące przemocy domowej według jednolitej metodologii gromadzone są przez Komendę Wojewódzką Policji

w Szczecinie od 2011 roku. Ośmioletni okres prowadzenia statystyk pozwala na wskazanie znacznej zmienności natężenia przemocy domowej. O ile najmniej ofiar przemocy domowej zanotowano w 2011 roku, to najwięcej w 2017, przy czym różnica między tymi laty jest blisko dwudziestokrotna.

Tabela 3. Natężenie zjawisk przemocy w latach 2011-2018 w województwie zachodniopomorskim

Liczba osób	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Pokrzywdzonych na skutek przemocy w rodzinie - ogółem	294	2047	3008	4482	3763	4718	5574	4665
w tym:								
kobiet pokrzywdzonych w wyniku przemocy domowej	166	1354	2174	3470	2932	3893	4461	3734
mężczyzn pokrzywdzonych w wyniku przemocy domowej	8	175	223	463	406	460	653	591
małoletnich pokrzywdzonych w wyniku przemocy domowej	264	518	611	579	425	365	460	340
Sprawców przemocy domowej	175	1414	2296	3881	3336	4188	5139	4357
w tym:								
Sprawców przemocy domowej, działających pod wpływem alkoholu	85	885	1586	2741	2421	2901	3330	2830
Kobiet sprawców przemocy domowej	23	119	190	340	240	303	406	399
Mężczyzn sprawców przemocy domowej	172	1285	2095	3526	3083	3849	4702	3937
Nieletnich sprawców przemocy domowej	0	10	11	15	13	26	31	21

Źródło: Komenda Wojewódzka Policji w Szczecinie.

Przedstawione powyżej liczby odnoszą się do działań podejmowanych przez policję, określają więc jej aktywność, która jest rezultatem wzrostu świadomości ofiar o możliwości uzyskania pomocy oraz społecznej wrażliwości otoczenia rodzin. Odsetek osób zatrzymanych do ogółu osób, wobec których istnieje podejrzenie, że stosują przemoc w rodzinie w ostatnich latach pozostaje na zbliżonym poziomie ok. 11%.

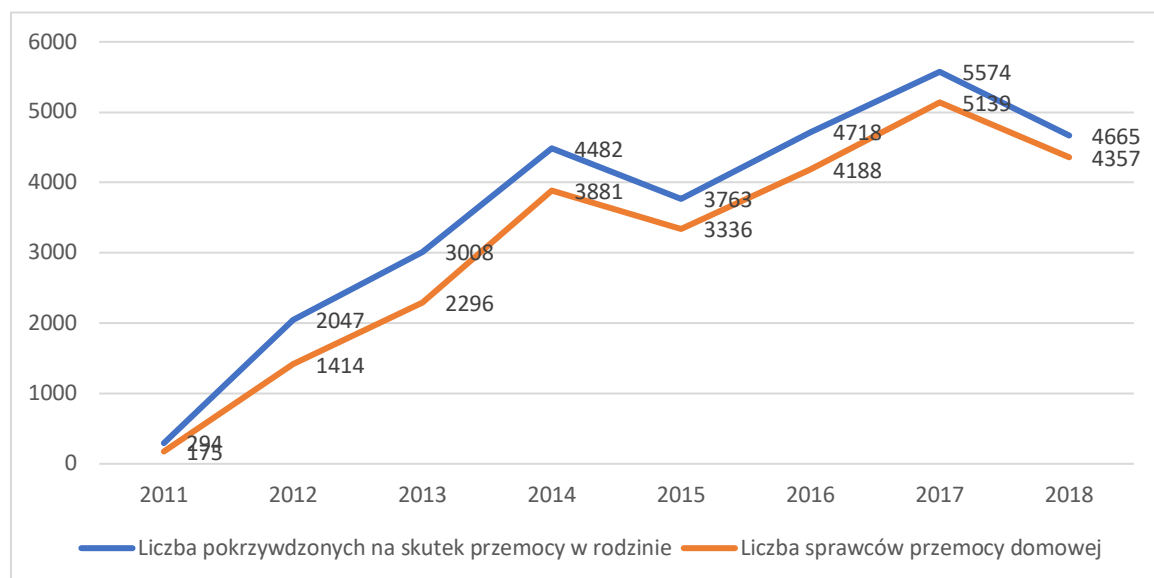
Tabela 4. Udział osób, wobec których istnieje podejrzenie, że stosują przemoc w rodzinie do ogółu osób, wobec których istnieje podejrzenie, że stosują przemoc w rodzinie w latach 2017-2019 oraz liczba zatrzymanych z tego tytułu w województwie zachodniopomorskim.

Rok	Liczba osób, wobec których istnieje podejrzenie, że stosują przemoc w rodzinie	% udziału zatrzymanych do ogółu osób, wobec których istnieje podejrzenie, że stosują przemoc w rodzinie	% osób zatrzymanych i doprowadzonych w celu wytrzeźwienia do osób, wobec których istnieje podejrzenie, że stosują przemoc w rodzinie
2017	5130	11,87	49,82
2018	4309	11,65	50,59
2019	4208	11,45	47,43

Źródło: Sprawozdania z realizacji procedury "Niebieskie Karty" (lata 2015-2019), <http://www.statystyka.policja.pl>

Generalnie w natężeniu rejestrowanych zjawisk przemocy domowej występuje stała tendencja wzrostowa. Jedynie w latach 2015 i 2018 występowały wartości niższe niż w latach je poprzedzających. Występującą zmienność natężenia przemocy domowej zilustrowano na wykresie nr 1.

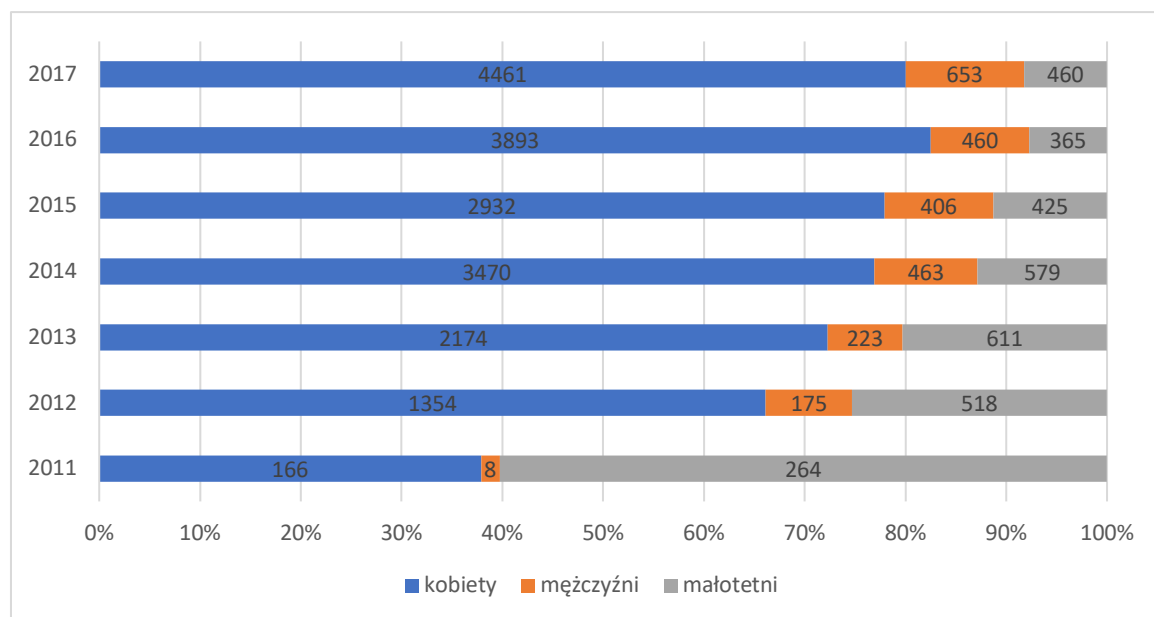
Wykres 1. Liczba pokrzywdzonych i sprawców przemocy domowej w latach 2011-2018 w województwie zachodniopomorskim

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KW Policji w Szczecinie

Niezależnie od zmian skali zjawiska przemocy domowej w prezentowanym okresie nastąpiła charakterystyczna zmiana struktury ofiar przemocy domowej.

Wykres 2. Struktura ofiar przemocy domowej w latach 2011-2018

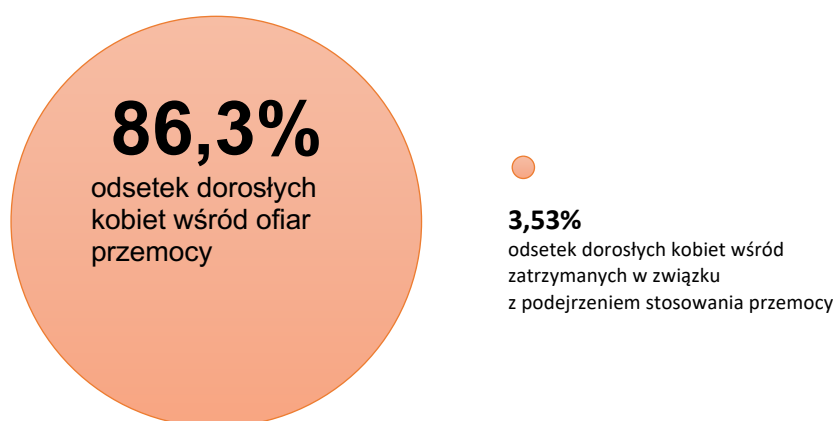
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KW Policji w Szczecinie

W latach 2011-2018 znacząco maleje wśród ofiar przemocy udział małoletnich, wzrasta zaś udział mężczyzn i kobiet. Począwszy od 2014 udział mężczyzn wśród ofiar przemocy domowej przekracza 10%, ale przemoc wobec kobiet wcale nie maleje. Odsetek kobiet-ofiar przemocy w ogólnej liczbie wobec których stosowano przemoc w latach 2017-2019 pozostaje na stałym poziomie i wynosi ok. 86%.

Liczba osób w województwie, wobec których stwierdzono stosowanie przemocy w latach 2018-2019²⁹ wyniosła odpowiednio: w roku 2018 – 4309 (w tym pełnoletnie kobiety - 3686, mężczyźni - 591, małoletni obu płci – 340), w roku 2019 – 4208 (w tym pełnoletnie kobiety - 3631, mężczyźni - 541, małoletni obu płci – 303).

W ostatnich latach obserwowany jest spadek liczby osób, podejrzanych o stosowanie przemocy w rodzinie (od 5130 w roku 2017 do 4208 w roku 2019). W odniesieniu do zatrzymanych sprawców przemocy statystyki Policji³⁰ przedstawiały się następująco: w roku 2017 – 609 (w tym 22 kobiet), w roku 2018 – 502 (w tym 14 kobiet), w roku 2019 – 482 (w tym 17 kobiet). Odsetek kobiet, które zostały zatrzymane w związku z podejrzeniem, że stosują przemoc w rodzinie wyniósł w 2019 roku 3,53%. Dysproporcje pomiędzy kobietami – ofiarami przemocy a kobietami – sprawcami są olbrzymie (wykres xxx.)

Wykres 3. Porównanie odsetka kobiet – ofiar przemocy oraz kobiet - sprawców przemocy w województwie zachodniopomorskim w 2019 roku.

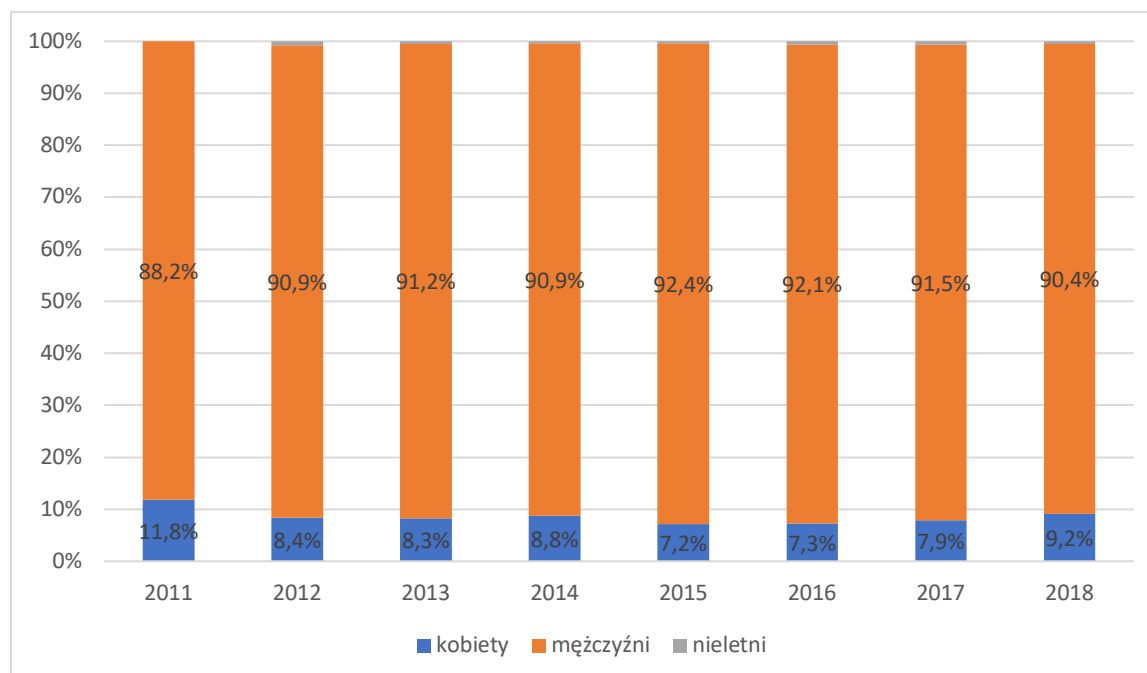
Źródło: Wyliczenia własne na podstawie sprawozdań z realizacji procedury "Niebieskie Karty" (lata 2015-2019), <http://www.statystyka.policja.pl>

Nieletni (obu płci) wśród sprawców przemocy domowej stanowią nieliczne przypadki (poniżej 1% sprawców). Najwięcej, 31 sprawców odnotowano w 2017 roku. Można jednak zaobserwować pewną ogólną zależność: otóż w przypadku występowania wyższego natężenia przemocy wobec małoletnich wśród sprawców częściej występują obok mężczyzn kobiety.

²⁹ Dane obecne w raportach Biura Prewencji KGP od 2017 roku.

³⁰ liczba osób, które zostały zatrzymane w związku z podejrzeniem, że stosują przemoc w rodzinie

Wykres 4. Sprawcy przemocy domowej według cech demograficznych

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KW Policji w Szczecinie

Przestrzenne zróżnicowanie natężenia przemocy domowej

Występowanie przemocy domowej jest ściśle skorelowane z kwestiami kulturowymi i instytucjonalnymi. O ile Pomorze Zachodnie jest regionem kulturowo mało zróżnicowanym, to pod względem instytucjonalnym, podobnie jak w całym kraju, występują duże różnice w dostępności do ośrodków wsparcia dla ofiar przemocy pomiędzy wsią a miastem.

Interwencje domowe

W świetle danych udostępnionych przez Komendę Wojewódzką Policji w Szczecinie blisko trzykrotnie częściej policja interweniowała w miastach niż na wsiach. Różnice wynikają jednak ze specyfiki Pomorza Zachodniego polegającego na bardzo wysokim poziomie urbanizacji (około 70%).

Tabela 5. Interwencje domowe (liczba formularzy NK sporządzonych przez Policję)

Wyszczególnienie	2015	2016	2017	2018
ogółem	3308	4168	5124	4327
miasta	2314	2891	3483	3053
wieś	994	1277	1641	1274
interwencje w miastach na 10 tys. mieszk.	19,73	24,71	29,76	26,20
interwencje na wsiach na 10 tys. mieszk.	18,49	23,73	30,65	23,78

Źródło: Komenda Wojewódzka Policji w Szczecinie.

Jeśli jednak obliczymy wskaźniki uwzględniające liczbę ludności, to różnice pomiędzy liczbą interwencji w miastach i wsiach okazały się niewielkie. W 2017 roku liczba interwencji w relacji do liczby mieszkańców była nawet wyższa na wsi niż w mieście.

Należy jednak zwrócić szczególną uwagę na rodziny wiejskie prowadzące gospodarstwa rolne. Stanowią one przykład rodzin szczególnie narażonych na przemoc domową. Po pierwsze, kultura obszarów wiejskich silniej akcentuje wartości patriarchalne, co pogarsza dynamikę władzy związanej z przemocą domową³¹. Wzmacnia je silniejsza niż w mieście, tradycyjna religijność. Zgłoszenie przemy domowej narusza tradycyjny podział ról związanych z płcią i wiekiem, co utrudnia ofiarom podjęcie działań formalnych, gdyż naraża je na ryzyko utraty wsparcia ze strony rodziny i przyjaciół, jeśli tylko spróbują zakwestionować lub przekroczyć granice oczekiwanego zachowania w roli. Po drugie, ofiary przemy domowej mogą rzadziej poszukiwać pomocy ze względu na warunki ekonomiczne w społecznościach wiejskich. Większość, zwłaszcza peryferyjnych, obszarów wiejskich cierpi z powodu wysokiego i trwałego ubóstwa. Erozja bazy ekonomicznej w tych społecznościach utrudnia oferowanie ofiarom w okolicy odpowiednich usług i schronień oraz utrudnia zapewnienie odpowiedniego zatrudnienia ofiarom, które same próbują wyzwolić się z przemy domowej. Silne przywiązanie do ziemi może z kolei zniechęcać ofiary do opuszczenia i utraty dużej części tożsamości. Życie na wsi może utrudnić dostęp do edukacji, możliwości pracy, a nawet odpowiedniej opieki nad dziećmi, zwiększając w ten sposób zależność ofiary od sprawcy.

Jedną z najbardziej charakterystycznych cech kultury wiejskiej jest wpływ nieformalnej kontroli. Podkreśla się więzi społeczne, dążenie do harmonii, a obszary wiejskie często są mniej tolerancyjne wobec przestępczości i dewiacji. Nieformalna kontrola jest wzmacniana przez stabilność miejscowej ludności, gdzie niekiedy ten sam dom lub ziemia pozostają w rodzinie przez pokolenia. Tym trudniej ofierze przemy domowej jest ujawnić się i uwierzyć, że jej anonimowość zostanie zachowana.

Jeżeli rzeczywiście przemoc domowa występuje równie często na obszarach wiejskich, jak w miastach, to ofiary na obszarach wiejskich napotykają więcej trudności. Amerykański badacz problematyki przemy domowej na obszarach wiejskich, Wendelin Hume³², wskazuje na pięć zasadniczych trudności dla ofiar z obszarów wiejskich.

Po pierwsze, ofiary przemy z obszarów wiejskich są pozbawione transportu. Komunikacja publiczna może być bardzo ograniczona, a oni mogą nie mieć dostępu do pojazdu, a nawet prawa jazdy, dlatego nawet nie jest podejmowana podróż do miasta w celu zgłoszenia przestępstwa lub w celu uzyskania pomocy medycznej. Po drugie, jak podkreśla Hume, ofiary przemy nie mają dokąd pójść - ofiary przemy na wsi mogą nie mieć dostępu do schroniska lub najbliższa placówka może znajdować się w znacznej odległości, co izoluje ofiarę od rodziny i przyjaciół. Po trzecie, obawiają się o swoje bezpieczeństwo, gdyż wiele ofiar

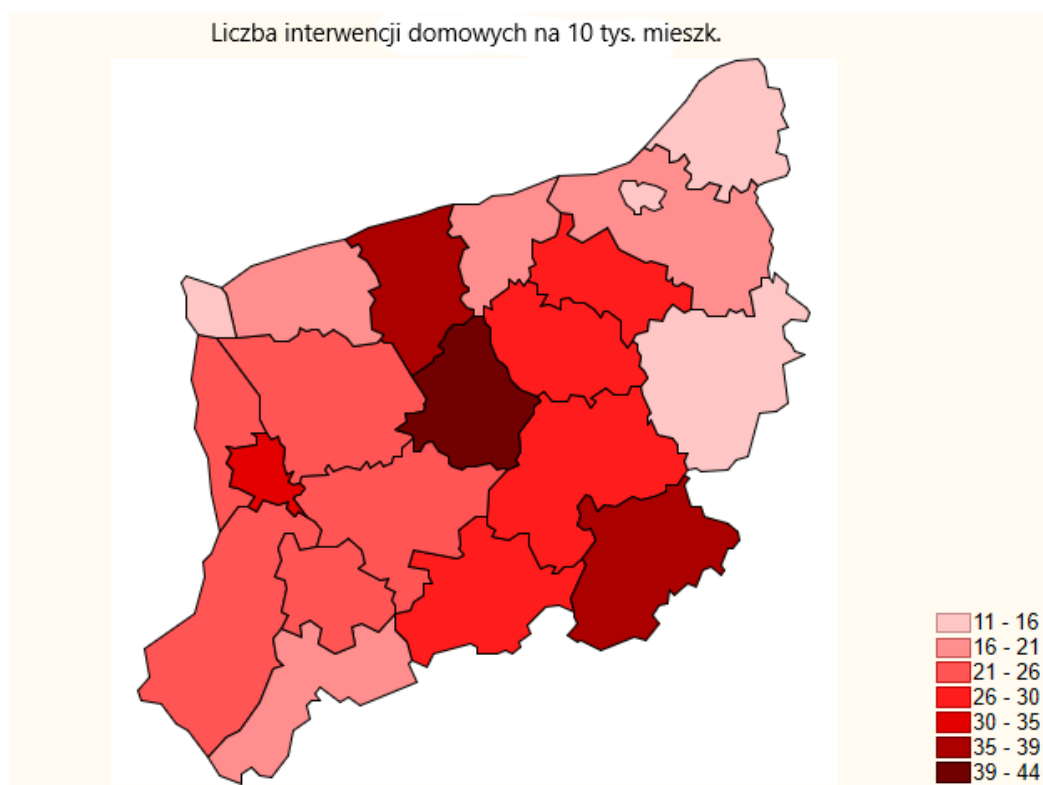
³¹ Ciekawych wniosków dostarcza badanie przeprowadzone w trzech różnych społecznościach wiejskich w Meksyku. Badanie to potwierdziło, że społeczności te zachowują bardzo surowe i tradycyjne role płciowe, które zależą od podziału pracy w domu i poza nim. Według Collado, głównymi czynnikami związanymi z przemocą w rodzinie były alkoholizm, plotki społeczności, niewierność partnera płci męskiej, brak zasobów ekonomicznych oraz niespełnienie przez kobiety oczekiwań związanych z tradycyjnymi rolami ogólnymi. Por.: M.E. Collado, *Cultural Meanings of Domestic Violence in Rural Areas of Mexico*, 2005. http://apha.confex.com/apha/133am/techprogram/paper_117052.htm.

³² Wendelin Hume, hasło "Rural communities, domestic violence" [w:] *Encyclopedia of Domestic Violence*, Nicky Ali Jackson (Ed.), Routledge, New York, 2007, s. 614–616

na obszarach wiejskich nigdy nie mieszkało nigdzie indziej. Po czwarte, wiele ofiar zajmuje się uprawą oraz hodowlą zwierząt. Opuszczenie gospodarstwa może zmienić styl życia, być trudne emocjonalnie i oznaczać rezygnację z jedyne go źródła dochodu oraz rezygnację ze znacznych inwestycji. Wreszcie, po piąte, na obszarach wiejskich brakuje usług wsparcia, które pomagałyby ofiarom w wyjeździe. Jeśli nawet są dostępne, to może brakować wiedzy i świadomości na temat tego, jak uzyskać do nich dostęp.

Przemoc domowa wykazuje także pewne zróżnicowanie, jeśli chodzi o podział terytorialny. Poniżej przedstawiono mapę ukazującą występujące różnice w liczbie interwencji w stosunku do liczby mieszkańców powiatów. Do prezentacji wybrano rok 2017, gdyż był on rekordowy w badanym okresie pod względem liczby interwencji domowych.

Mapa 1. Liczba interwencji domowych na 10 tys. mieszk. w 2017 roku według powiatów województwa zachodniopomorskiego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Komendy Wojewódzkiej Policji w Szczecinie

Najwyższe natężenie interwencji domowych występowało w powiecie świdwińskim, zaś najniższe w powiecie białogardzkim, sławieńskim, Świnoujściu i Koszalinie. Występujące różnice pomiędzy najniższymi i najwyższymi wskaźnikami są ponad dwukrotne.

Udzielanie pomocy i wsparcia osobom dotkniętym przemocą w rodzinie

Podjęmowane działania w ramach procedury „Niebieskiej Karty”

W ślad za interwencją domową winny nastąpić kolejne działania. Działania te regulowane są między innymi w ramach procedury „Niebieskiej Karty”. Wszczęcie procedury Niebieskiej Karty następuje na wniosek policjanta, pracownika socjalnego, lekarza, pielęgniarki, ratownika

medycznego, nauczyciel lub psychologa szkolnego, gdy w toku swych czynności zawodowych, służbowych uzna, iż stosowana jest przemoc w rodzinie. Wszczęcie to następuje przez wypełnienie formularza Niebieska Karta – A przez osobę zgłaszającą problem przemocy w rodzinie.

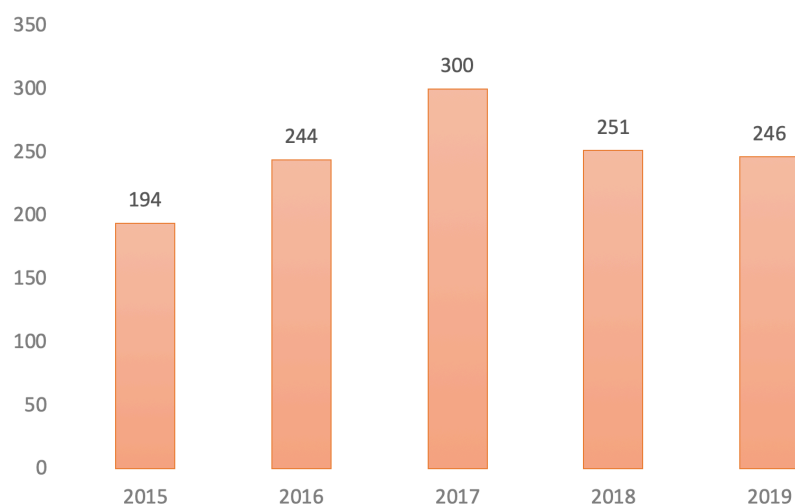
Tabela 6. Formularze wszczynające procedurę NK w ogólnej liczbie wypełnionych formularzy NK-A (%) w województwie zachodniopomorskim w latach 2015-2019 (poniższe zestawienie obejmuje wyłącznie działania Policji)

rok	Liczba wypełnionych formularzy NK-A	Liczba formularzy wszczynających procedurę	Udział procentowy formularzy wszczynających procedurę NK w ogólnej liczbie wypełnionych formularzy NK-A (%)
2015	3308	2728	82,47%
2016	4168	3220	77,26%
2017	5115	3882	75,89%
2018	4279	3482	81,37%
2019	4185	3605	86,14%

Źródło: Sprawozdania z realizacji procedury "Niebieskie Karty" (lata 2015-2019), <http://www.statystyka.policja.pl>

Największą liczbę wypełnionych formularzy NK-A odnotowano w roku 2017 (5115), najniższą w roku 2015 (3308). Jak wynika z danych rośnie udział formularzy wszczynających procedurę w ogólnej liczbie wypełnionych formularzy (odsetek ten jest najwyższy od 2015 roku i wynosi obecnie 86,14%). Oznacza to, że liczba rozpoczętych procedur rośnie. Wartości podane w powyższym zestawieniu mają charakter wielkości względnych, co utrudnia porównania pomiędzy poszczególnymi województwami. W celu stworzenia regionalnych porównań posługujemy się wskaźnikiem liczby wypełnionych formularzy NK-A na każde 100 tysięcy mieszkańców. Liczba wypełnionych przez Policję formularzy „Niebieska Karta – A” w województwie zachodniopomorskim (w przeliczeniu na 100 tysięcy mieszkańców) przedstawiała się w latach 2015-2019 następująco:

Wykres 5. Liczba wypełnionych przez Policję formularzy „Niebieska Karta – A” w województwie zachodniopomorskim (w przeliczeniu na 100 tysięcy mieszkańców) w latach 2015-2019.

Źródło: Sprawozdania z realizacji procedury "Niebieskie Karty" (lata 2015-2019). KG Policji.

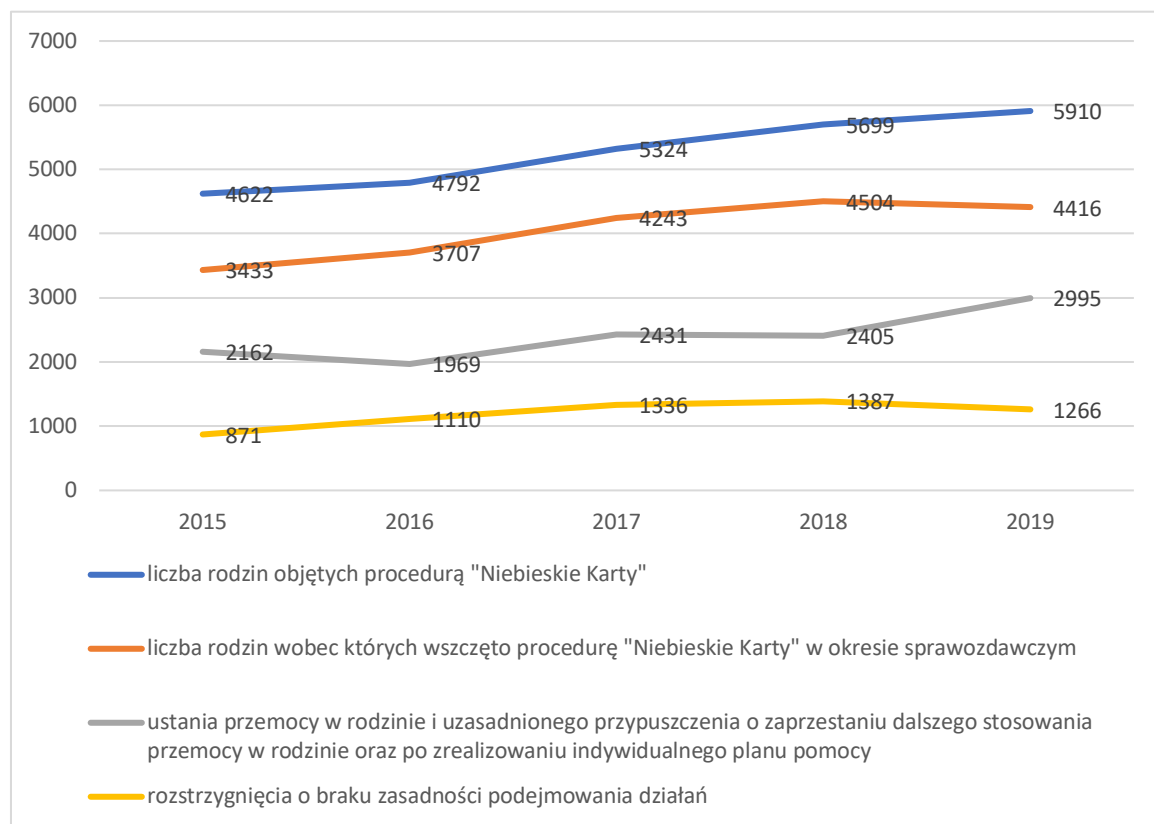
Tabela 7. *Interweniowanie oraz reagowanie właściwych służb na stosowanie przemocy w rodzinie w latach 2015-2019*

Wyszczególnienie	2015	2016	2017	2018	2019
liczba rodzin objętych procedurą "Niebieskie Karty"	4622	4792	5324	5699	5910
liczba rodzin wobec których wszczęto procedurę "Niebieskie Karty" w okresie sprawozdawczym	3433	3707	4243	4504	4416
ustania przemocy w rodzinie i uzasadnionego przypuszczenia o zaprzestaniu dalszego stosowania przemocy w rodzinie oraz po zrealizowaniu indywidualnego planu pomocy	2162	1969	2431	2405	2995
rozstrzygnięcia o braku zasadności podejmowania działań	871	1110	1336	1387	1266

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie za rok 2015, 2016, 2017, 2018 i 2019 (Zachodniopomorski urząd Wojewódzki)

Prezentowane w powyższej tabeli dane pozwalają na wskazanie podstawowych miar skuteczności działań w ramach procedur "Niebieskiej Karty". Po pierwsze możemy zauważyć, że odsetek odrzucenia zgłoszeń (odsetek rozstrzygnięć o braku zasadności podejmowania działań w stosunku liczby rodzin, w których wszczęto procedurę jest w całym okresie niemal stały i kształtuje się na poziomie 25-31%.

Wykres 6. Realizacja procedury „Niebieskiej Karty” w latach 2015-2019

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie za rok 2015, 2016, 2017, 2018 i 2019 (Zachodniopomorski urząd Wojewódzki)

Zakończenie procedury „Niebieskiej Karty” następuje, gdy ustanie przemoc w rodzinie i zostanie zrealizowany indywidualny plan pomocy oraz gdy grupa robocza rozstrzygnie o braku zasadności podejmowania działań. O zakończeniu procedury powiadamia się podmioty, które w niej uczestniczyły. Zespoły interdyscyplinarne w niemal połowie przypadków (od 41% w 2016 roku do 51% w 2019 roku) stwierdzają ustanie przemocy w rodzinie i przyjmują uzasadnione przypuszczenia o zaprzestaniu dalszego stosowania przemocy w rodzinie oraz po zrealizowaniu indywidualnego planu pomocy. Niemniej jednak, w całym okresie liczba rodzin objętych procedurą, rodzin wobec których wszczęto postępowanie, decyzji o ustaniu przemocy, a nawet rozstrzygnięcia o braku zasadności podejmowania działań - wzrastała. Trend ten obrazuje wykres nr 6.

Osobę dotkniętą przemocą w rodzinie zaprasza się na posiedzenie zespołu interdyscyplinarnego lub grupy roboczej. Tam analizuje się sytuację rodziny i wypełnia formularz Niebieska Karta – C. Grupa robocza opracowuje indywidualny plan pomocy rodzinie zawierający propozycje działań pomocowych. W poniższej tabeli przedstawiono dane statystyczne dotyczące „Niebieskiej Karty – C” w odniesieniu do gmin województwa zachodniopomorskiego w latach 2015-2019.

Tabela 8. Liczba sporządzonych formularzy "Niebieskich Kart - C" przez członków zespołu interdyscyplinarnego / grupy robocze

Nazwa gminy	2015	2016	2017	2018	2019
Białogard (M)	26	29	34	19	16
Białogard (G)	17	12	16	8	11
Karlino	27	25	28	12	13
Tychowo	0	9	13	16	10
Bierzwnik	7	6	5	8	11
Choszczno	30	26	43	26	30
Drawno	0	11	11	14	10
Krzęcin	3	8	4	10	4
Pełczyce	13	25	24	24	19
Recz	8	15	8	15	12
Czaplinek	4	31	41	15	10
Drawsko Pomorskie	47	60	74	68	74
Kalisz Pomorski	29	15	22	15	17
Ostrowice	5	2	6	5	X
Wierzchowo	11	0	0	0	25
Złocieniec	62	38	50	39	60
Goleniów	50	60	10	42	92
Maszewo	17	33	0	0	28
Nowogard	36	42	30	25	27
Osina	5	0	13	3	16
Przybiernów	5	5	9	4	6
Stepnica	3	11	14	10	10
Brojce	12	15	16	17	9
Gryfice	74	64	96	62	61
Karnice	11	7	14	9	7
Płoty	9	7	39	25	26
Rewal	4	8	4	6	4
Trzebiatów	48	0	64	0	57
Banie	6	16	17	14	8

Nazwa gminy	2015	2016	2017	2018	2019
Cedynia	12	10	13	0	0
Chojna	18	15	37	31	35
Gryfino	54	46	85	100	87
Mieszkowice	22	38	31	17	28
Moryń	13	11	21	15	5
Stare Czarnowo	0	4	13	7	0
Trzcińsko-Zdrój	0	0	16	10	3
Widuchowa	6	16	11	11	17
Dziwnów	6	7	10	6	2
Golczewo	10	15	5	4	4
Kamień Pomorski	20	11	19	13	26
Międzyzdroje	21	26	23	20	13
Świerzno	12	6	13	0	0
Wolin	9	11	16	14	20
Dygowo	1	2	13	3	3
Gościno	15	8	4	5	5
Kołobrzeg (M)	78	0	0	0	64
Kołobrzeg (G)	12	0	30	0	28
Rymań	3	8	9	6	4
Siemysł	9	7	6	0	7
Ustronie Morskie	7	6	4	6	4
Będzino	7	9	8	16	13
Biesiekierz	3	6	10	5	6
Bobolice	10	11	17	5	5
Manowo	1	9	14	9	2
Mielno	5	0	12	8	6
Polanów	4	5	4	7	12
Sianów	24	14	21	20	27
Świeszyno	2	3	8	6	7
Dobra	23	22	16	13	14
Łobez	9	7	7	21	21
Radowo Małe	19	20	11	0	18
Resko	18	29	7	17	8
Węgorzyno	21	23	24	19	22
Barlinek	30	0	0	0	45
Boleszkowice	1	4	2	3	1
Dębno	20	32	37	18	13
Myślibórz	22	12	39	39	23
Nowogródek Pomorski	1	1	6	4	1
Dobra (Szczecińska)	18	41	0	48	41
Kołbaskowo	8	21	22	11	10
Nowe Warpno	3	2	5	4	5
Police	67	89	113	0	87
Bielice	9	4	8	0	0
Kozielice	0	3	5	2	4
Lipiany	11	10	9	15	21
Przelewice	9	7	16	5	6
Pyrzyce	22	17	27	19	33
Warnice	4	3	6	5	2
Darłowo	10	10	12	11	10
Darłowo	12	14	10	11	13
Malechowo	4	7	20	4	8
Postomino	9	3	14	7	3
Sławno	29	23	25	15	16

Nazwa gminy	2015	2016	2017	2018	2019
Sławno	12	8	16	12	15
Chociwel	19	0	0	12	4
Dobrzany	9	5	9	11	11
Dolice	46	25	27	10	15
Ińsko	5	13	7	19	13
Kobylanka	7	7	9	7	13
Marianowo	14	7	2	8	1
Stara Dąbrowa	15	8	7	0	0
Stargard (M)	84	136	135	143	177
Stargard (G)	26	18	30	31	28
Suchań	10	6	14	10	8
Barwice	2	0	8	0	9
Białe Bórze	5	10	14	5	4
Borne Sulinowo	10	8	18	12	8
Grzmiąca	3	2	2	6	2
Szczecinek (M)	47	54	70	62	56
Szczecinek (G)	17	20	8	18	8
Brzeźno	6	5	11	16	7
Połczyn-Zdrój	25	23	25	42	34
Rąbino	11	2	13	12	10
Sławoborze	13	12	11	11	8
Świdwin (M)	67	0	54	45	45
Świdwin (G)	17	23	8	26	17
Człopa	22	9	15	8	12
Mirosławiec	10	15	10	5	8
Tuczno	11	12	18	15	12
Wałcz (M)	44	46	57	68	65
Wałcz (G)	21	21	56	32	32
M. Koszalin	45	62	110	127	97
M. Szczecin	1 103	1 430	1 322	1 598	1 516
M. Świnoujście	39	169	160	134	102
Ogółem	3 097	3 444	3 865	3 651	3 868

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie za rok 2015, 2016, 2017, 2018 i 2019 (Zachodniopomorski urząd Wojewódzki)

Ponad jedną trzecią procedur w regionie wszczęto w Szczecinie, co odpowiada potencjałowi demograficznemu miasta. Zwracają jednak uwagę pewne gminy, gdzie tych procedur jest bardzo mało lub w ogóle nie są podejmowane.

Osobna procedura dotyczy sprawców przemocy domowej. Osoba, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc również zapraszana jest na spotkanie grupy roboczej. Z jej udziałem wypełniany jest formularz Niebieska Karta – D. Jeśli ujawni się, iż np. przemoc stosowana jest z powodu nadużywania alkoholu, wówczas osobę taką kieruje się do gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych.

Dane statystyczne dotyczące „Niebieskiej Karty – D” w odniesieniu do gmin województwa zachodniopomorskiego w latach 2015-2019 wykazują znaczne zróżnicowanie, co ilustruje tabela nr 9.

Tabela 9. Liczba sporządzonych formularzy "Niebieskich Kart - D" przez członków zespołu interdyscyplinarnego / grupy robocze

Nazwa gminy	2015	2016	2017	2018	2019
Białogard (M)	14	19	12	8	5
Białogard (G)	12	7	10	8	7
Karlino	27	25	28	12	13
Tychowo	0	6	9	12	9
Bierzwnik	6	5	5	8	11
Choszczno	21	20	19	19	28
Drawno	0	11	11	14	8
Krzęcin	4	8	5	9	5
Pełczyce	11	19	12	16	12
Recz	8	15	7	5	7
Czaplinek	7	26	36	15	10
Drawsko Pomorskie	42	60	72	65	65
Kalisz Pomorski	29	9	18	10	15
Ostrowice	5	1	2	6	X
Wierzchowo	11	0	0	0	25
Złocieniec	58	38	61	34	46
Goleniów	38	39	22	29	47
Maszewo	17	33	0	0	28
Nowogard	16	20	25	23	17
Osina	4	0	7	3	11
Przybiernów	12	0	7	3	5
Stepnica	3	11	13	10	15
Brojce	12	15	15	17	8
Gryfice	56	44	61	47	45
Karnice	8	8	11	10	7
Płoty	9	7	39	25	26
Rewal	4	5	3	5	2
Trzebiatów	29	0	52	0	54
Banie	6	14	12	7	7
Cedynia	12	10	13	0	0
Chojna	16	11	32	23	31
Gryfino	40	39	67	88	68
Mieszkowice	15	35	30	14	24
Moryń	12	11	17	14	4
Stare Czarnowo	0	4	9	7	0
Trzcińsko-Zdrój	0	0	16	10	5
Widuchowa	6	13	7	4	13
Dziwnów	4	4	5	4	2
Golczewo	10	15	4	5	4
Kamień Pomorski	22	12	16	10	21
Międzyzdroje	15	20	17	14	10
Świerzno	9	9	10	0	0
Wolin	8	5	10	6	13
Dygowo	1	2	8	6	6
Gościno	9	5	5	5	3
Kołobrzeg (M)	78	0	0	0	55
Kołobrzeg (G)	12	0	30	0	28
Rymań	1	5	9	5	3
Siemyśl	4	5	3	0	7
Ustronie Morskie	6	5	3	6	3
Będzino	3	8	3	18	14
Biesiekierz	2	4	6	4	4

Nazwa gminy	2015	2016	2017	2018	2019
Bobolice	7	7	8	8	4
Manowo	1	10	13	8	3
Mielno	4	0	14	8	6
Polanów	4	5	4	7	12
Sianów	13	11	16	12	10
Świeszyno	2	5	8	7	7
Dobra	17	22	15	13	14
Łobez	7	7	6	19	19
Radowo Małe	10	12	6	0	6
Resko	14	15	6	15	8
Węgorzyno	21	20	20	14	19
Barlinek	30	0	0	0	45
Boleszkowice	1	4	1	1	1
Dębno	7	14	20	7	7
Myślibórz	22	8	20	20	17
Nowogródek Pomorski	4	1	3	2	2
Dobra (Szczecińska)	20	32	0	29	29
Kołbaskowo	6	12	11	3	6
Nowe Warpno	3	2	5	3	6
Police	45	75	90	0	52
Bielice	7	4	8	0	0
Kozielice	0	3	5	2	3
Lipiany	5	10	6	16	16
Przelewice	9	7	16	6	4
Pyrzyce	19	16	23	12	21
Warnice	4	2	5	5	4
Darłowo	5	4	8	7	12
Darłowo	12	14	7	9	8
Malechowo	4	7	18	4	7
Postomino	9	3	14	7	2
Sławno	29	23	25	15	16
Sławno	12	8	16	12	0
Chociwel	17	0	0	6	4
Dobrzany	9	5	4	6	2
Dolice	11	12	20	6	12
Ińsko	5	13	7	19	13
Kobyłanka	0	6	8	6	12
Marianowo	6	1	1	1	0
Stara Dąbrowa	15	8	2	0	1
Stargard (M)	71	97	84	107	80
Stargard (G)	17	13	13	19	16
Suchań	3	3	8	6	6
Barwice	2	0	6	0	7
Biały Bór	4	7	11	4	3
Borne Sulinowo	7	7	18	14	6
Grzmiąca	3	2	2	6	1
Szczecinek (M)	35	40	58	49	41
Szczecinek (G)	15	20	8	17	8
Brzeźno	7	5	10	9	2
Połczyn-Zdrój	25	23	19	24	16
Rąbino	11	4	13	12	3
Sławoborze	13	14	9	9	6
Świdwin (M)	34	0	54	42	43
Świdwin (G)	16	18	2	20	14

Nazwa gminy	2015	2016	2017	2018	2019
Człopa	22	9	14	8	12
Mirosławiec	9	14	9	5	7
Tuczno	10	11	20	13	12
Wałcz (M)	33	46	46	59	52
Wałcz (G)	21	21	37	30	16
M. Koszalin	36	52	77	93	77
M. Szczecin	520	650	223	462	488
M. Świnoujście	34	136	129	105	80
X	2 118	2 287	2 223	2 091	2 262

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie za rok 2015, 2016, 2017, 2018 i 2019 (Zachodniopomorski urząd Wojewódzki)

Także w przypadku Niebieskiej Karty - D, najwięcej sprawców objętych działaniami jest w Szczecinie. Nie mniej jednak, istnieje znaczna liczba gmin, gdzie działania ze sprawcami prowadzone są sporadycznie.

Rodziny, którym na podstawie decyzji przyznano pomoc z powodu przemocy domowej

Przemoc domowa prowadzi do problemów egzystencjalnych, w tym materialnych. Rodziny dotknięte przemocą domową mogą korzystać z różnorodnych form pomocy świadczonych przez ośrodki pomocy społecznej oraz powiatowe centra pomocy rodzinie. Liczba rodzin korzystających z pomocy społecznej w badanym okresie kształtowała się w zakresie 492 – 678 rodzin. Liczba ta malała w kolejnych latach, należy jednak pamiętać, że prezentowane liczby odnoszą się wyłącznie do tej jednej przyczyny świadczenia pomocy.

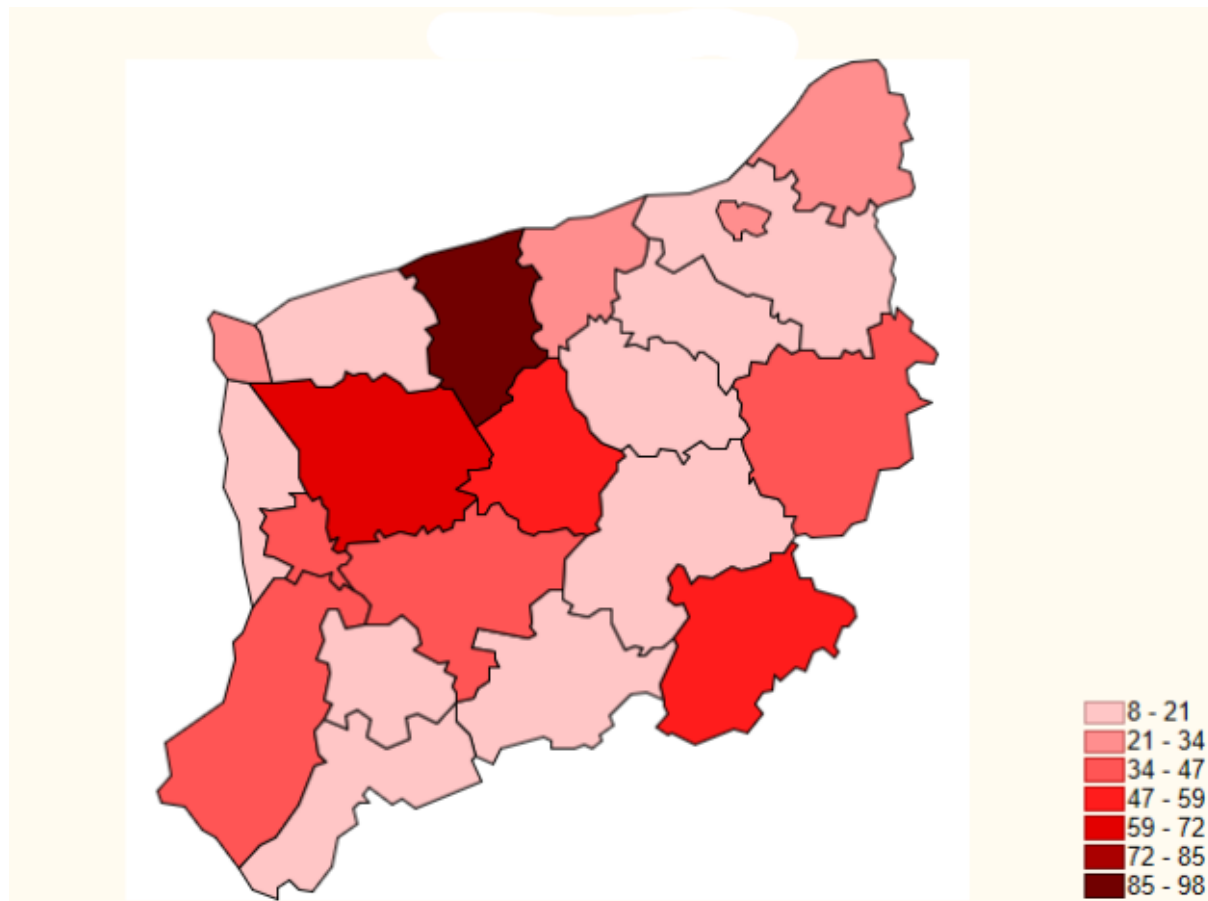
Tabela 10. Liczba rodzin, którym przyznano świadczenie z tytułu przemocy domowej

Nazwa powiatu	Liczba rodzin			
	2015	2016	2017	2018
Powiat białogardzki	16	10	7	4
Powiat choszczeński	13	12	11	7
Powiat drawski	20	19	19	14
Powiat goleniowski	62	47	66	73
Powiat gryficki	98	101	80	116
Powiat gryfiński	44	47	63	32
Powiat kamieński	8	13	19	12
Powiat kołobrzeski	32	37	35	13
Powiat koszaliński	19	15	17	18
Powiat myśliborski	19	19	18	20
Powiat policki	15	5	12	11
Powiat pyrzycki	11	15	4	2
Powiat sławieński	22	15	16	7
Powiat stargardzki	40	13	43	26
Powiat szczecinecki	41	10	44	45
Powiat świdwiński	16	34	13	14
Powiat wałecki	53	40	84	26
Powiat łobeski	52	41	7	2
Powiat m. Koszalin	25	15	11	6
Powiat m. Szczecin	42	26	33	35
Powiat m. Świnoujście	30	53	15	9
Razem	678	587	617	492

Źródło: Opracowanie własne na podstawie bdl.stat.gov.pl

Najwyższa liczba rodzin objętych świadczeniami wystąpiła w 2015 roku. Poniżej przedstawiamy mapę powiatów województwa zachodniopomorskiego z oznaczeniem liczby rodzin w poszczególnych powiatach otrzymujących wsparcie ze środków pomocy społecznej.

Mapa 2. Pomoc społeczna świadczona z powodu przemocy domowej

Źródło: Opracowanie własne na podstawie bdl.stat.gov.pl

Najwyższa liczba rodzin objętych pomocą ze względu na przemoc domową wystąpiła w powiecie gryfickim (395 rodzin w latach 2015-2018) i goleniowskim (248 rodzin). Na drugim krańcu znajdują się powiaty pyrzycki i białogardzki. Tutaj liczba rodzin objętych pomocą społeczną ze względu na przemoc domową wynosi od 32 do 37. Różnice są więc ponad 10-krotne. Zastanawiające jest, że liczba rodzin objętych pomocą społeczną z powodu przemocy domowej jest bardzo niska w miastach na prawach powiatu.

Analiza danych statystycznych za lata 2015-2018 dotyczących ścigania przestępstw związanych z przemocą w rodzinie w województwie zachodniopomorskim. Ujęcie szczegółowe

Analizie poddano odnotowane w latach 2015 - 2018 r. w województwie zachodniopomorskim dane statystyczne dotyczących przestępstw w rodzinie, uzyskane z Komendy Wojewódzkiej Policji w Szczecinie, Sądu Okręgowego w Szczecinie, Sądu Okręgowego w Koszalinie, Prokuratury Okręgowej w Szczecinie oraz Prokuratury Okręgowej

w Koszalinie, gromadzone na potrzeby Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz w związku z wejściem w życie Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r, ustanawiającej normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw.

Zgromadzone dane przedstawiono w podziale na powiaty pozostające we właściwości Prokuratury i Sądu Okręgowego w Szczecinie oraz Prokuratury i Sądu Okręgowego w Koszalinie tak, aby w dalszej części analizy dane mogły zostać porównane z danymi pozyskanymi z tych instytucji.

Należy odnotować, iż liczba sporządzonych formularzy „Niebieska Karta” w powiatach we właściwości Prokuratury Okręgowej w Szczecinie systematycznie wzrastała w latach 2015 – 2017, natomiast nieznacznie spadła w roku 2018, zarówno w miastach, jak i na obszarach wiejskich, jednak w samym mieście Szczecin tendencja ta jest niezmiennie rosnąca.

W 2015 r. policjanci wypełnili 2459 formularzy „Niebieska Karta”, w tym 1834 formularze wobec rodzin zamieszkałych w miastach, a 625 formularzy wobec rodzin zamieszkałych na obszarach wiejskich. W roku 2016 wypełniono już łącznie 3090 formularzy, a zatem odnotowano wzrost zainicjowanych procedur aż o około 25%, przy czym w niektórych powiatach (m.in. Goleniów, Łobez, Myślibórz, Police) liczba ta wzrosła blisko dwukrotnie. Kolejny znaczny wzrost odnotowano w 2017 r., wówczas policjanci wypełnili łącznie 3560 formularzy „Niebieska Karta”, wzrost ich liczby wyniósł zatem ponad 15%. W 2018 r. odnotowano natomiast spadek liczby zainicjowanych procedur do 3176, jednak w Szczecinie, Stargardzie i Świnoujściu liczba ta wzrosła.

Tab 11. Interwencje domowe Policji w powiatach we właściwości Prokuratury i Sądu Okręgowego w Szczecinie (ilość sporządzonych formularzy „Niebieskie Karty”).

	Rok 2015			Rok 2016			Rok 2017			Rok 2018		
	Ogółem	miasto	wieś	ogółem	miasto	wieś	ogółem	miasto	wieś	ogółem	miasto	wieś
Szczecin	1191	1191	0	1340	1340	0	1429	1429	0	1522	1522	0
Choszczno	104	38	66	140	56	84	219	92	127	172	74	98
Goleniów	117	56	61	200	119	81	196	105	91	109	61	48
Gryfice	166	99	67	221	130	91	286	146	140	216	100	116
Gryfino	141	66	75	199	93	106	309	128	181	207	89	118
Kamień Pomorski	73	35	38	77	40	37	103	61	42	64	34	30
Łobez	99	43	56	165	67	98	116	47	69	115	49	66
Myślibórz	80	45	35	134	84	50	193	110	83	119	66	53
Police	109	47	62	195	86	109	222	121	101	200	78	122
Pyrzyce	80	29	51	96	43	53	125	40	85	60	23	37
Stargard	247	133	114	266	143	123	315	182	133	331	218	113
Świnoujście	52	52	0	57	57	0	47	47	0	61	61	0
Łącznie	2459	1834	625	3090	2258	832	3560	2508	1052	3176	2375	801

Źródło: dane Komendy Wojewódzkiej Policji w Szczecinie

Identyczną tendencję odnotowano odnośnie liczby sporządzonych formularzy „Niebieska Karta” w powiatach we właściwości Prokuratury Okręgowej w Koszalinie. Liczba ta również wzrastała w latach 2015 – 2017, a spadła w roku 2018, zarówno w miastach, jak i na obszarach wiejskich.

W 2015 r. policjanci wypełnili na tym obszarze 849 formularzy „Niebieska Karta”, w tym 480 formularze wobec rodzin zamieszkałych w miastach, a 369 formularzy wobec rodzin zamieszkałych na obszarach wiejskich. W roku 2016 wypełniono już łącznie 1078 formularzy, a zatem odnotowano wzrost zainicjowanych procedur aż o około 27%, przy czym w Szczecinku liczba ta wzrosła blisko dwukrotnie, a w pozostałych powiatach wzrosła równomiernie. W 2017 r. policjanci wypełnili łącznie 1564 formularzy „Niebieska Karta”, a w 2018 r. odnotowano spadek liczby zainicjowanych procedur do 1151. Spadek ten dotyczył wszystkich powiatów, w niektórych liczba ta spadła dwukrotnie (np. Białogard).

Tabela 12. Interwencje domowe Policji w powiatach we właściwości Prokuratury i Sądu Okręgowego w Koszalinie (ilość sporządzonych formularzy „Niebieskie Karty”).

	Rok 2015			Rok 2016			Rok 2017			Rok 2018		
	ogółem	Miasto	wieś	ogółem	miasto	wieś	ogółem	miasto	wieś	ogółem	miasto	wieś
Koszalin	85	60	25	131	94	37	166	124	42	103	80	23
Białogard	104	61	43	138	89	49	197	142	55	82	51	31
Drawsko	128	73	55	154	87	67	262	154	108	235	126	109
Kołobrzeg	96	61	35	147	97	50	177	118	59	118	80	38
Sławno	82	38	44	68	38	30	128	63	65	72	33	39
Szczecinek	52	37	15	110	63	47	107	73	34	89	53	36
Świdwin	153	79	74	140	65	75	288	151	137	255	141	114
Wałcz	149	71	78	190	100	90	239	150	89	197	114	83
Łącznie	849	480	369	1078	633	445	1564	975	589	1151	678	473

Źródło: dane Komendy Wojewódzkiej Policji w Szczecinie

W powiatach we właściwości Prokuratury Okręgowej w Szczecinie odnotowano w 2015 r. 2782 osoby, co do których istnieje podejrzenie, że są dotknięte przemocą w rodzinie, z czego aż 78% stanowiły kobiety; 13% małoletni i 11% mężczyźni. W kolejnych latach – do 2017 r. - liczba pokrzywdzonych systematycznie wzrastała. W 2016 r. odnotowano w statystykach policyjnych 3516 osób pokrzywdzonych, z czego 82% stanowiły kobiety, 10% - mężczyźni, a 8% - dzieci. W kolejnym, 2017 roku pokrzywdzonych odnotowano łącznie 3860, z czego 78,8% stanowiły kobiety, 12,6% - mężczyźni, a 8,6% - dzieci. Rok 2018 przyniósł spadek liczby pokrzywdzonych, związany ze spadkiem liczby interwencji policyjnych, odnotowano wówczas 3396 pokrzywdzonych, z tego 80,8% stanowiły kobiety, 13,8% mężczyźni, a 5,4% - dzieci.

Podobną strukturę odnoszącą się do charakterystyki osób pokrzywdzonych odnotowano w powiatach we właściwości Prokuratury Okręgowej w Koszalinie. W roku 2015 odnotowano tam 985 pokrzywdzonych, w tym 77,3% stanowiły kobiety, 10% - mężczyźni, a 12,7% - małoletni. W roku 2016 liczby te wzrosły i odnotowano wówczas łącznie 1202 pokrzywdzonych, w tym 81,4% kobiety, 8,6% - mężczyźni, a 10% - dzieci. Kolejny wzrost

odnotowano w 2017 r. – wówczas odebrano zgłoszenia przemocy w rodzinie od 1714 osób pokrzywdzonych, w tym 83% kobiet, 9,2% mężczyzn i 7,8% dzieci. W 2018 r. odnotowano natomiast łącznie 1269 osoby pokrzywdzone, z czego 78% stanowiły kobiety, 12,4% - mężczyźni, a 9,6% - dzieci.

Przedstawione dane dotyczące osób pokrzywdzonych wydają się być niedoszacowane w zakresie przemocy wobec małoletnich członków rodziny. Zarówno w okręgu szczecińskim, jak i koszalińskim odnotowano sytuacje, w których w całym roku, w danym powiecie nie stwierdzono żadnego przypadku przemocy wobec dzieci (np. powiat łobeski w 2018 r., powiat policki w 2016 r. czy miasto Koszalin w 2017 i 2018 r.). Dużo większą skalę problemu pokazują badania przeprowadzane wśród dzieci i dorosłych. Z dostępnych analiz w przedmiocie przemocy w rodzinie wobec dzieci wynika, iż doświadcza jej ok. 30% małoletnich.³³ Według innych badań przeprowadzonych wśród dorosłych Polaków niemal co druga (47,1%) osoba zna osobiście rodziny, w których dochodzi do przemocy wobec dzieci: 26,4% zna rodziny, w których dochodzi do przemocy psychicznej wobec dzieci, a 25,7% – rodziny, w których stosuje się przemoc fizyczną³⁴. Ponadto co trzeci nastolatek (32%) zna co najmniej jednego rówieśnika, który doświadcza jakiejś formy przemocy w rodzinie. Niemal co druga młoda osoba uważa, że prawie wszyscy lub więcej niż połowa jej rówieśników doświadcza przynajmniej jednego badanego przejawu przemocy fizycznej, a niemal co czwarty rówieśnik – przemocy psychicznej³⁵. Statystyki policyjne w obszarze przemocy wobec dzieci nie mogą być uznane w pełni za wiarygodne również z uwagi na wewnętrzne rozbieżności pomiędzy liczbą dzieci krzywdzonych odnotowanych w poszczególnych powiatach. Przykładowo w 2015 r. w powiecie polickim odnotowano jedno dziecko krzywdzone, a w trzykrotnie większym powiecie stargardzkim – aż 65 dzieci doświadczających przemocy w rodzinie. W 2016 r. w powiecie wałeckim odnotowano 4 pokrzywdzonych małoletnich, a w zbliżonym geograficznie i pod względem ilości ludności powiecie drawskim – aż 67. Wyjaśnienia tego rodzaju rozbieżności szukać należy w metodyce sporządzania kwestionariusza „Niebieska Karta – A” przez funkcjonariuszy Policji. To od sposobu z dorosłą osobą pokrzywdzoną, od wnikliwości w gromadzeniu informacji, od kompletności poruszanych wątków i zadawanych pytań, zależy, czy funkcjonariusz dostrzeże, iż dziecko zamieszkujące w rodzinie, gdzie stosowana jest przemoc, również może być jej ofiarą, choćby w sposób pośredni.

³³ S. Wójcik, *Przemoc w rodzinie, zaniedbanie, wiktyfikacja pośrednia. Wyniki ogólnopolskiej diagnozy problemu przemocy wobec dzieci, Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 2013.

³⁴ Miedzik, M., Godlewska-Szurkowska, J. (2014). *Badania porównawcze oraz diagnoza skali występowania przemocy w rodzinie wśród osób dorosłych i dzieci, z podziałem na poszczególne formy przemocy wraz z opisem charakterystyki ofiar przemocy i sprawców. Raport cząstkowy. Wyniki badań PSDB dla Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej*. Warszawa: Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej

³⁵ Miedzik, M. (2014). *Diagnoza zjawiska przemocy i możliwości uzyskania pomocy w sytuacji doświadczania przemocy w percepcji dzieci i młodzieży. Raport*. Warszawa: Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej

Tabela 13. Pokrzywdzeni przemocą w rodzinie w powiatach we właściwości Prokuratury i Sądu Okręgowego w Szczecinie (Ł – łącznie, K – kobiety, M – mężczyźni, Dz - małoletni).

	Rok 2015				Rok 2016				Rok 2017				Rok 2018			
	Ł	K	M	Dz	Ł	K	M	Dz	Ł	K	M	Dz	Ł	K	M	Dz
Szczecin	1258	1010	158	86	1374	1128	172	74	1450	1169	227	54	1533	1249	236	48
Choszczno	116	94	15	7	142	129	12	1	233	184	35	14	191	156	18	17
Goleniów	146	103	12	31	229	183	18	28	245	172	24	49	129	97	13	19
Gryfice	189	142	17	30	234	188	26	20	305	243	28	20	243	187	36	20
Gryfino	164	129	21	14	214	186	15	13	333	285	28	20	238	200	18	20
Kamień Pomorski	116	70	7	39	95	70	5	20	123	95	11	17	85	56	5	24
Łobez	114	86	11	17	167	141	23	3	122	94	20	8	115	108	7	0
Myślibórz	84	74	7	3	143	127	12	4	198	158	28	12	125	113	6	6
Police	128	109	18	1	196	171	25	0	223	189	26	8	205	166	34	5
Pyrzyce	89	77	7	5	104	87	11	6	126	120	6	0	60	51	8	1
Stargard	326	230	31	65	561	450	35	76	454	286	50	118	411	301	51	59
Świnoujście	52	46	4	2	57	54	2	1	48	44	2	2	61	60	1	0
Łącznie	2782	2170	308	304	3516	2914	356	246	3860	3039	485	336	3396	2744	433	219

Źródło: dane Komendy Wojewódzkiej Policji w Szczecinie

Tabela 14. Pokrzywdzeni przemocą w rodzinie w powiatach we właściwości Prokuratury i Sądu Okręgowego w Koszalinie (Ł – łącznie, K – kobiety, M – mężczyźni, Dz - małoletni).

	Rok 2015				Rok 2016				Rok 2017				Rok 2018			
	Ł	K	M	Dz	Ł	K	M	Dz	Ł	K	M	Dz	Ł	K	M	Dz
Koszalin	87	83	2	2	131	122	7	2	172	160	12	0	103	103	0	0
Białogard	147	100	4	43	155	128	8	19	226	189	17	20	97	70	15	12
Drawsko	186	121	15	50	228	138	23	67	331	236	28	67	288	197	40	51
Kołobrzeg	111	87	16	8	156	134	16	6	189	157	18	14	128	94	15	19
Sławno	82	72	4	6	68	60	6	2	139	112	13	14	76	66	5	5
Szczecinek	58	44	13	1	127	99	15	13	126	108	9	9	119	81	13	25
Świdwin	153	132	19	2	140	125	9	6	291	249	33	9	259	216	35	8
Wałcz	161	123	25	13	197	173	20	4	240	211	27	2	199	163	35	1
Łącznie	985	762	98	125	1202	979	104	119	1714	1422	157	135	1269	990	158	121

Źródło: dane Komendy Wojewódzkiej Policji w Szczecinie

W odniesieniu do powiatów będących we właściwości Prokuratury Okręgowej w Szczecinie w 2015 r. liczba osób, wobec których istnieje podejrzenie, że stosują przemoc w rodzinie wyniosła 2 477 osób. W tym roku, jak i w latach następnych najczęściej przemocy wobec osób najbliższych dopuszczali się mężczyźni, stanowiąc 91,56% ogólnej liczby osób, wobec których istnieje podejrzenie że stosują przemoc w rodzinie. Z kolei liczba kobiet, wobec których istnieje podejrzenie, że stosują przemoc w rodzinie stanowiła w tym roku łącznie 197 osób (7,95% ogólnej liczby osób, wobec których istnieje podejrzenie, że stosują przemoc w rodzinie), a nieletni sprawcy 0,49% (12 osób).

W roku 2016 liczba osób podejrzewanych o przemoc w rodzinie wyniosła 3100, w tym 91,2% mężczyzn, 8% kobiet i 1,6% nieletnich. W roku 2017 odnotowano kolejny znaczny wzrost liczby osób, wobec których istnieje podejrzenie stosowania przemocy w rodzinie. Było ich wówczas 3584, w tym 90,37% mężczyzn, 8,9% kobiet oraz 0,73% nieletnich. Spadek liczby

sprawców przemocy w rodzinie nastąpił w 2018 r., odnotowano ich wówczas 3301. W zakresie danych za ten rok podkreślić należy znaczny wzrost ilości nieletnich sprawców przemocy w rodzinie w powiecie goleniowskim. W 2018 r. przemocy dopuściło się – z łącznej liczby osób – 86,5% mężczyzn oraz 9,8% kobiet i 3,7% osób nieletnich. Od 2015 r. utrzymuje się zatem tendencja rosnąca w zakresie ilości i wskaźnika procentowego kobiet podejrzewanych o stosowanie przemocy w rodzinie. Nawet w 2018 r., kiedy to odnotowano ogólnie niższą liczbę przypadków przemocy w rodzinie, kobiet – sprawców przemocy, było więcej niż w roku 2017.

Ogólna liczba osób, wobec których istnieje podejrzenie, że stosują przemoc w rodzinie będących pod wpływem alkoholu, jest znaczna. W 2015 r. było to 72,1% sprawców, w 2016 r. – 67,67%, w 2017 r. – 63,11%, a w 2018 r. – 61,86%. Utrzymuje się zatem w tym zakresie tendencja spadkowa, jednak nadal ponad 3/5 osób podejrzewanych o stosowanie przemocy w rodzinie to sprawcy, którzy w trakcie interwencji Policji byli pod wpływem alkoholu.

Tabela 15. Sprawcy przemocy w rodzinie w powiatach we właściwości Prokuratury i Sądu Okręgowego w Szczecinie (K – kobiety, M – mężczyźni, Niel – nieletni, Alk. – sprawcy pod wpływem alkoholu).

	Rok 2015				Rok 2016				Rok 2017				Rok 2018			
	K	M	Niel.	Alk.	K	M	Niel.	Alk.	K	M	Niel.	Alk.	K	M	Niel.	Alk.
Szczecin	134	1058	9	845	143	1188	13	925	165	1263	8	882	186	1326	13	933
Choszczno	0	105	0	86	2	138	0	125	23	193	3	193	11	162	0	160
Goleniów	9	113	0	90	16	185	0	125	6	190	0	100	17	104	101	62
Gryfice	15	151	0	96	17	203	3	129	20	262	6	199	21	200	1	167
Gryfino	7	133	1	121	5	194	1	148	14	296	1	209	14	194	0	132
Kamień Pomorski	4	69	0	63	9	67	2	53	11	90	2	32	7	57	0	19
Łobez	6	95	0	89	16	147	2	121	6	109	1	85	4	109	2	88
Myślibórz	2	78	0	53	8	126	0	84	9	194	0	143	0	119	0	86
Police	3	106	0	63	13	182	0	110	28	192	2	91	32	167	2	76
Pyrzyce	2	78	0	76	3	94	0	89	6	119	1	114	8	52	0	46
Stargard	12	233	2	171	17	247	2	162	27	288	2	185	25	306	0	231
Świnoujście	3	49	0	35	1	56	0	27	4	43	0	29	0	61	0	42
Łącznie	197	2268	12	1788	250	2827	23	2098	319	3239	26	2262	325	2857	119	2042

Źródło: dane Komendy Wojewódzkiej Policji w Szczecinie

W odniesieniu do powiatów będących we właściwości Prokuratury Okręgowej w Koszalinie liczba osób, wobec których w 2015 r. zaistniało podejrzenie, że stosują przemoc w rodzinie wyniosła 859 osób. Przemocy wobec osób najbliższych również najczęściej dopuszczali się mężczyźni, stanowiąc 94,9% ogólnej liczby osób, wobec których istnieje podejrzenie że stosują przemoc w rodzinie. Z kolei liczba kobiet, wobec których istnieje podejrzenie, że stosują przemoc w rodzinie stanowiła w tym roku łącznie 43 osoby (jedynie 5% ogólnej liczby osób, wobec których istnieje podejrzenie, że stosują przemoc w rodzinie, a zatem dużo poniżej średniej krajowej), odnotowano tylko jednego nieletniego sprawcę. W roku 2016 liczba osób podejrzewanych o przemoc w rodzinie wyniosła 1063, w tym 96,1% mężczyzn, 3,6% kobiet i trzech sprawców nieletnich. Również i w tym roku wyjątkowo rzadkie były sytuacje, w których przemocy dopuszczali się kobiety. Z kolei w roku 2017 odnotowano 1565 osób, wobec których istnieje podejrzenie stosowania przemocy w rodzinie, w tym 94,1% mężczyzn, 5,55% kobiet oraz tylko 0,35% nieletnich. Znaczny spadek liczby sprawców przemocy w rodzinie nastąpił na tym obszarze również w 2018 r., odnotowano ich wówczas 1163, tj. 93,4% mężczyzn oraz 6,36% kobiet i 0,24% osób nieletnich.

W okręgu koszalińskim ogólna liczba osób, wobec których istnieje podejrzenie, że stosują przemoc w rodzinie będących pod wpływem alkoholu, jest również znaczna, a wskaźnik w tym zakresie wyższy od wskaźników okręgu szczecińskiego. W 2015 r. pod wpływem alkoholu było 73,7% sprawców, w 2016 r. – 75,5%, w 2017 r. – 68,2%, a w 2018 r. – 67,75%. Również i w tej części województwa utrzymuje się w tym zakresie od 2016 r. tendencja spadkowa, nadal jednak około 2/3 osób podejrzewanych o stosowanie przemocy w rodzinie to sprawcy, którzy w trakcie interwencji Policji byli pod wpływem alkoholu.

Tabela 16. Sprawcy przemocy w rodzinie w powiatach we właściwości Prokuratury i Sądu Okręgowego w Koszalinie (K – kobiety, M – mężczyźni, Niel – nieletni, Alk. – sprawcy pod wpływem alkoholu).

	Rok 2015				Rok 2016				Rok 2017				Rok 2018			
	K	M	Niel	Alk	K	M	Niel	Alk	K	M	Niel	Alk	K	M	Niel	Alk
Koszalin	3	82	0	53	4	127	0	78	6	159	1	110	0	103	0	67
Białogard	7	97	0	85	7	131	0	114	12	184	1	151	3	79	0	72
Drawsko	1	128	0	110	14	140	3	125	11	250	1	201	21	214	2	183
Kołobrzeg	7	92	0	62	7	143	0	102	14	163	0	56	8	110	0	42
Sławno	8	74	0	72	1	67	0	59	10	118	1	105	5	67	0	59
Szczecinek	5	53	0	39	6	108	0	79	5	101	1	79	6	84	0	62
Świdwin	10	142	1	86	9	131	0	77	22	266	0	178	13	249	0	150
Wałcz	2	147	0	126	5	175	0	169	7	232	0	188	18	181	0	153
Łącznie	43	815	1	633	38	1022	3	803	87	1473	5	1068	74	1087	2	788

Źródło: dane Komendy Wojewódzkiej Policji w Szczecinie

Przedstawione w tabelach nr 17 i 18 dane dotyczące rodzajów przemocy stwierdzonej w poszczególnych powiatach okręgu szczecińskiego mogą prowadzić do wniosku, iż przemoc ekonomiczna oraz seksualna jest zjawiskiem bardzo rzadkim, choć również i w tym zakresie gromadzone przez funkcjonariuszy Policji informacje mogą nie być kompletne. Również i w tym zakresie istnieją rozbieżności, przykładowo w Szczecinie przemoc ekonomiczną stanowią sytuacje wyjątkowo rzadkie, sporadyczne, natomiast w o wiele mniej zaludnionym powiecie gryfickim w 2018 r. przypadków przemocy ekonomicznej odnotowano 20. W obszarze właściwości Prokuratury i Sądu w Koszalinie rozbieżności te są jeszcze bardziej widoczne, gdyż przemoc ekonomiczna jest odnotowywana – i to w dużej liczbie przypadków – w zasadzie jedynie w powiecie drawskim, natomiast raczej nie jest wykazywana w innych powiatach tego okręgu.

Wskazać należy, iż struktura stwierdzonej przemocy w obszarze właściwości Prokuratury Okręgowej w Szczecinie i Sądu Okręgowego w Szczecinie ulega zmianom. W roku 2015 odnotowano 1872 przypadki przemocy fizycznej i 2234 przypadki przemocy psychicznej, w 2018 r. przy bardzo zbliżonej liczbie przypadków przemocy fizycznej (1883), przemoc psychiczna była już częstsza i odnotowano 2652 takie sytuacje. W okręgu koszalińskim co roku odnotowuje się podobną liczbą przypadków przemocy fizycznej i psychicznej.

Tabela 17. Rodzaje przemocy w rodzinie w powiatach we właściwości Prokuratury i Sądu Okręgowego w Szczecinie.

	Rok 2015	Rok 2016	Rok 2017	Rok 2018
--	----------	----------	----------	----------

	Fizyczna	Seksualna	Ekonomiczna	Psychiczna	Inna	Fizyczna	Seksualna	Ekonomiczna	Psychiczna	Inna	Fizyczna	Seksualna	Ekonomiczna	Psychiczna	Inna	Fizyczna	Seksualna	Ekonomiczna	Psychiczna	Inna
Szczecin	842	8	0	1058	488	1002	5	7	1199	447	961	0	4	1101	345	782	2	5	1145	300
Choszczno	64	0	0	95	0	77	1	0	136	0	125	1	0	215	0	103	2	0	173	0
Goleniów	109	0	0	130	30	133	0	0	197	47	88	2	1	176	36	61	1	0	100	15
Gryfice	130	0	1	123	0	109	0	7	132	0	133	0	8	177	1	107	1	20	165	1
Gryfino	105	0	2	126	42	131	0	3	146	32	145	1	0	118	75	113	3	3	179	36
Kamień Pom.	66	0	0	81	3	72	1	4	72	20	101	0	0	118	75	61	2	3	76	47
Łobez	82	0	1	98	6	139	0	0	161	0	88	0	0	116	0	88	0	0	115	0
Myślibórz	65	0	0	75	2	70	0	0	120	7	161	1	0	181	0	96	1	0	93	0
Police	92	2	0	100	16	156	4	0	161	5	159	13	0	208	41	105	1	0	183	14
Pyrzyce	61	0	0	74	0	80	0	0	92	0	94	0	0	124	0	40	0	0	41	0
Stargard	209	0	4	227	1	216	2	2	257	1	278	2	9	301	1	266	2	9	321	0
Świnoujście	47	0	0	47	0	56	0	0	56	0	47	0	0	47	0	61	0	0	61	0
Łącznie	1872	10	8	2234	588	2241	13	23	2729	559	2380	20	22	2882	574	1883	15	40	2652	413

Źródło: dane Komendy Wojewódzkiej Policji w Szczecinie

Tabela 18. Rodzaje przemocy w rodzinie w powiatach we właściwości Prokuratury i Sądu Okręgowego w Koszalinie.

	Rok 2015					Rok 2016					Rok 2017					Rok 2018				
	Fizyczna	Seksualna	Ekonomiczna	Psychiczna	Inna	Fizyczna	Seksualna	Ekonomiczna	Psychiczna	Inna	Fizyczna	Seksualna	Ekonomiczna	Psychiczna	Inna	Fizyczna	Seksualna	Ekonomiczna	Psychiczna	Inna
Koszalin	53	0	3	66	6	77	0	0	104	8	78	0	2	106	24	123	0	0	38	0
Białogard	75	0	0	83	60	81	1	2	102	36	177	0	0	157	38	77	0	0	78	44
Drawsko	64	0	0	95	0	130	4	33	166	66	202	3	58	259	107	152	3	36	202	54
Kołobrzeg	94	3	0	108	85	126	1	0	153	106	146	7	0	173	96	101	6	0	107	55
Sławno	70	2	0	78	0	68	0	0	68	0	121	0	0	118	0	69	0	0	71	0
Szczecinek	53	4	0	56	19	94	1	2	99	49	84	5	3	110	51	64	5	0	81	37
Świdwin	121	4	0	151	80	112	3	0	132	54	262	0	0	272	42	219	0	0	247	44
Wałcz	119	0	0	35	2	130	0	3	71	1	169	0	0	64	3	142	1	0	69	2
Łącznie	649	13	3	672	252	818	10	40	895	320	1239	15	63	1259	361	947	10	36	893	236

Źródło: dane Komendy Wojewódzkiej Policji w Szczecinie

Na podstawie art. 12a. ust. 1 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie w razie bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia dziecka w związku z przemocą w rodzinie pracownik socjalny wykonujący obowiązki służbowe ma prawo odebrać dziecko z rodziny i umieścić je u innej niezamieszkującej wspólnie osoby najbliższej, w rozumieniu art. 115 § 11 kk, w rodzinie zastępczej lub w placówce opiekuńczo-wychowawczej. Decyzję tę pracownik socjalny podejmuje wspólnie z funkcjonariuszem Policji, a także z lekarzem lub ratownikiem medycznym, lub pielęgniarką.

Sytuacje takie należą do rzadkości w województwie zachodniopomorskim, a ich liczba systematycznie spada.

Tabela 19. Liczba dzieci umieszczonych u osoby najbliższej, rodzinie zastępczej, placówce opiekuńczo wychowawczej w związku z przemocą w rodzinie w powiatach we właściwości Prokuratury i Sądu Okręgowego w Szczecinie.

	Rok 2015	Rok 2016	Rok 2017	Rok 2018
Szczecin	12	11	2	10
Choszczno	0	0	1	0
Goleniów	9	0	0	0
Gryfice	3	1	3	1
Gryfino	0	1	4	0
Kamień Pomorski	1	0	0	1
Łobez	1	0	1	0
Myślibórz	0	0	1	0
Police	0	0	0	0
Pyrzyce	0	0	0	0
Stargard	5	2	1	0
Świnoujście	0	0	0	0
łącznie	31	15	13	12

Źródło: dane Komendy Wojewódzkiej Policji w Szczecinie

Tabela 20. Liczba dzieci umieszczonych u osoby najbliższej, rodzinie zastępczej, placówce opiekuńczo wychowawczej w związku z przemocą w rodzinie w powiatach we właściwości Prokuratury i Sądu Okręgowego w Koszalinie.

	Rok 2015	Rok 2016	Rok 2017	Rok 2018
Koszalin	0	0	0	0
Białogard	0	0	0	0
Drawsko	0	3	2	3
Kołobrzeg	0	0	0	1
Sławno	0	0	0	0
Szczecinek	0	5	0	0
Świdwin	0	0	0	0
Wałcz	0	3	0	0
łącznie	0	11	2	4

Źródło: dane Komendy Wojewódzkiej Policji w Szczecinie

Jak wynika z danych Komendy Wojewódzkiej Policji w Szczecinie, w okręgu szczecińskim interwencji związanych z przemocą w rodzinie odnotowano:

- w 2015 r. – 2459
- w 2016 r. – 3090
- w 2017 r. – 3560
- w 2018 r. – 3176.

Liczba postępowań karnych prowadzonych w związku z przemocą w rodzinie w prokuraturach okręgu szczecińskiego jest znacznie niższa, na co ma wpływ m.in. niechęć pokrzywdzonych do kierowania zawiadomień o przestępstwie i inicjowania postępowań karnych oraz skuteczność procedury „Niebieskiej Karty”, w wyniku której dochodzi do zaprzestania zachowań przemocowych. Ponadto zdarza się tak, że w jednej rodzinie mają miejsce liczne interwencje, wykazywane w statystyce policyjnej, natomiast postępowanie karne co do zasady prowadzi się zbiorczo, obejmując nim wszystkie zachowania sprawcy.

Ogółem w 2015 r. zarejestrowano w prokuraturach okręgu szczecińskiego 1660 spraw o przemoc w rodzinie, z czego wszczęto w tym okresie 999 postępowań (60%). W 53% tych postępowań przedstawiono ustalonym osobom zarzuty popełnienia przestępstwa, w tym 41

kobietom i 492 mężczyznom, na szkodę 1991 osób pokrzywdzonych, w tym 1236 kobiet, 378 mężczyzn i 377 małoletnich.

W 2016 r. zarejestrowano zbliżoną liczbę postępowań karnych, tj. 1593, wszczęto postępowanie aż w 67% przypadków. Również wzrósł wskaźnik spraw, w których doszło do przedstawienia zarzutów. Przedstawiono je 664 osobom, a zatem w 62% spraw stwierdzono uzasadnione przypuszczenie, że osoba wskazywana jako sprawca dopuściła się przemocy w rodzinie. Również najczęściej byli to mężczyźni, a pokrzywdzonymi były kobiety. Tendencja ta dotyczy również lat kolejnych.

Wskazać należy, iż w 2017 r. zarejestrowano w prokuraturach okręgu szczecińskiego 1583 sprawy o przemoc w rodzinie, z czego wszczęto w tym okresie 1022 postępowania (64%). Aż w 66% tych postępowań przedstawiono ustalonym osobom zarzuty popełnienia przestępstwa, w tym 61 kobietom i 615 mężczyznom, na szkodę 1994 osób pokrzywdzonych, w tym 1312 kobiet, 277 mężczyzn i 405 małoletnich.

Z kolei w 2018 r. wpływ spraw z tej kategorii wyniósł 1756, z czego wszczęto aż 67,5%. W 58,5% spraw przedstawiono ustalonym osobom zarzuty popełnienia przestępstwa, w tym 81 kobietom i 614 mężczyznom, na szkodę 2160 osób pokrzywdzonych, w tym 1412 kobiet, 412 mężczyzn i 336 małoletnich.

Przedstawione dane ukazują, iż w większości spraw skierowanych do prokuratury dochodzi do wszczęcia postępowania, a zatem istnieje uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa. W sprawach wszczętych w ok. 2/3 spraw dochodzi do przedstawienia zarzutów ustalonym sprawcom. Systematycznie wzrasta ilość kobiet, którym przedstawiane są zarzuty stosowania przemocy w rodzinie, jak również pokrzywdzonych mężczyzn. Liczba tych osób (kobiet stosujących przemoc i pokrzywdzonych mężczyzn) jest przy tym znacznie wyższa niż liczba tego rodzaju osób figurująca w statystykach policyjnych, związanych z interwencjami Policji, co może prowadzić do wniosków, iż mężczyźni rzadziej wzywają Policję w związku z przemocą domową, a raczej w takich sytuacjach decydują się na złożenie zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa do organów ścigania. Podkreślić należy również fakt, iż co roku w prowadzonych postępowaniach odnotowywanych jest ok. 400 małoletnich pokrzywdzonych dzieci, co również przewyższa liczbę pokrzywdzonych małoletnich stwierdzaną wobec interwencji policyjnych.

Tabela 21. Wpływ spraw dotyczących przestępstw przemocy w rodzinie w obszarze właściwości Prokuratury Okręgowej w Szczecinie, w tym spraw wszczętych.

	Rok 2015	Rok 2016	Rok 2017	Rok 2018
wpływ spraw ogółem	1660	1593	1583	1756
- w tym wszczętych	999	1077	1022	1187
Liczba podejrzanych	533	664	676	695
- w tym kobiety	41	38	61	81
- w tym mężczyźni	492	626	615	614
Liczba pokrzywdzonych	1991	1927	1994	2160
- w tym kobiety	1236	1304	1312	1412
- w tym mężczyźni	378	295	277	412
- w tym małoletni	377	328	405	336

Źródło: dane Prokuratury Okręgowej w Szczecinie

Analogicznie wskazać należy, iż w okręgu koszalińskim interwencji związanych z przemocą w rodzinie odnotowano: w 2015 r. – 849, w 2016 r. – 1078, w 2017 r. – 1564, w 2018 r. – 1151. Liczba postępowań karnych prowadzonych w związku z przemocą w rodzinie w prokuraturach okręgu koszalińskiego jest również znacznie niższa, z wyżej wskazanych przesłanek.

Dane przedstawione przez Prokuraturę Okręgową w Koszalinie za rok 2015 obrazują niewielką ilość spraw o przemoc w rodzinie, co jednak może być wynikiem nieściśłości w urzędzeniach ewidencyjnych prokuratury. Odbiegają one bowiem w znacznym stopniu od wskaźników okręgu szczecińskiego, jak i wskaźników ogólnopolskich. Z przedstawionych danych wynika, iż w 2015 r. zarejestrowano w prokuraturach okręgu koszalińskiego 25 spraw o przemoc w rodzinie, z czego wszczęto w tym okresie 15 postępowań i przedstawiono zarzuty jedynie 9 osobom.

W 2016 r. zarejestrowano już w prokuraturze 605 postępowań karnych, wszczęto postępowanie w 55% przypadków. Zarzuty przedstawiono 223 osobom, a zatem w 67% spraw stwierdzono uzasadnione przypuszczenie, że osoba wskazywana jako sprawca dopuściła się przemocy w rodzinie. Odnotowano 14 podejrzanych kobiet i 83 pokrzywdzonych mężczyzn.

W 2017 r. zarejestrowano w prokuraturach okręgu koszalińskiego 749 spraw o przemoc w rodzinie, z czego wszczęto w tym okresie 477 postępowań (63%). W 54% tych postępowań przedstawiono ustalonym osobom zarzuty popełnienia przestępstwa, w tym 12 kobietom i 245 mężczyznom, na szkodę 1020 osób pokrzywdzonych, w tym 607 kobiet, 117 mężczyzn i 296 małoletnich.

W 2018 r. wpływ spraw z tej kategorii spadł i wyniósł 727, z czego wszczęto 58,5%. W 61,7% spraw przedstawiono ustalonym osobom zarzuty popełnienia przestępstwa, w tym 13 kobietom i 250 mężczyznom, na szkodę 1027 osób pokrzywdzonych, w tym 621 kobiet, 145 mężczyzn i 262 małoletnich.

Również w prokuraturach okręgu koszalińskiego w większości postępowań dochodzi do wszczęcia postępowania, a w sprawach wszczętych – w większości spraw dochodzi do przedstawienia zarzutów ustalonym sprawcom. Liczba kobiet, którym przedstawiane są zarzuty stosowania przemocy w rodzinie, jest niewielka i utrzymuje się na stałym poziomie, natomiast wzrasta liczba pokrzywdzonych mężczyzn.

Tabela 22. Wpływ spraw dotyczących przestępstw przemocy w rodzinie w obszarze właściwości Prokuratury Okręgowej w Koszalinie, w tym spraw wszczętych.

	Rok 2015	Rok 2016	Rok 2017	Rok 2018
wpływ spraw ogółem	25	605	749	727
- w tym wszczętych	15	334	477	426
Liczba podejrzanych	9	223	257	263
- w tym kobiety	1	14	12	13
- w tym mężczyźni	8	209	245	250
Liczba pokrzywdzonych	38	805	1020	1027
- w tym kobiety	28	532	607	621
- w tym mężczyźni	6	83	117	145
- w tym małoletni	4	190	296	262

Źródło: dane Prokuratury Okręgowej w Koszalinie

Na gruncie obowiązujących przepisów prawnych izolacja sprawcy przemocy domowej jest możliwa na każdym etapie postępowania przygotowawczego. W fazie postępowania przygotowawczego co do zasady organem podejmującym decyzje w zakresie środka zapobiegawczego jest prokurator, jednak najsurowszy środek zapobiegawczy w postaci tymczasowego aresztowania jest stosowany wyłącznie przez sąd a prokurator posiada jedynie uprawnienie do złożenia wniosku o zastosowanie tego najsurowszego środka zapobiegawczego.

W stosunku do sprawców przemocy w rodzinie najczęściej stosowanymi środkami zapobiegawczymi są:

- tymczasowe aresztowanie,
- dozór Policji z zakazem kontaktowania się z osobą pokrzywdzoną (art. 275 § 2 kpk),
- dozór Policji w miejsce niezastosowanego tymczasowego aresztowania, na podstawie art. 275 § 3 kpk,
- nakaz opuszczenia lokalu mieszkalnego (art. 275a kpk).

W województwie zachodniopomorskim liczba stosowanych środków zapobiegawczych systematycznie wzrasta, a wzrost ten szczególnie w latach 2017-2018 jest znaczny.

W okręgu szczecińskim w 2015 r. przedstawiono zarzuty o przestępstwa przemocy w rodzinie 533 osobom, z czego wobec 65 prokurator wnioskował o zastosowanie tymczasowego aresztowania, a sąd w 63 przypadkach (12% podejrzanych) wniosek ten uwzględnił. Wobec kolejnych 84 osób zastosowano nakaz opuszczenia lokalu, a wobec 30 osób – dozór Policji pod warunkiem opuszczenia lokalu. Łącznie zatem 177 podejrzanych (33%) zostało odizolowanych od pokrzywdzonych, a nadto 118 podejrzanych otrzymało zakaz kontaktowania się z pokrzywdzonymi.

W 2016 r. z 664 podejrzanych, aż 80 zostało tymczasowo aresztowanych (12%), a kolejnym 151 nakazano opuścić lokal zajmowany z pokrzywdzonym, a zatem w 35% przypadków doszło do izolacji podejrzanego od pokrzywdzonego. Dozór Policji z zakazem kontaktowania się z pokrzywdzonymi orzeczono wobec 175 podejrzanych.

W 2017 r. przedstawiono zarzuty przestępstw przemocy w rodzinie 676 osobom, w tym aż 16,5% tymczasowo aresztowano. Wobec 176 osób zastosowano nakaz opuszczenia lokalu, a wobec 21 – dozór Policji pod warunkiem opuszczenia lokalu. Już zatem 45,4% podejrzanych odizolowano od pokrzywdzonych, a wobec kolejnych 33,4% zastosowano dozór Policji z zakazem kontaktowania się z pokrzywdzonymi. Do rzadkości zatem należały sytuacje, w których po ogłoszeniu zarzutów przestępstw przemocy w rodzinie nie stosowano wobec podejrzanych środków zapobiegawczych.

Podobna tendencja utrzymała się w 2018 r. Z 695 podejrzanych tymczasowo aresztowano 204, a zatem blisko co trzeciego (29,3%). Wobec 267 zastosowano środki skutkujące nakazem opuszczenia lokalu, a zatem wobec 38,4%. Ponad 2/3 podejrzanych natychmiast po przedstawieniu zarzutów odizolowano zatem od pokrzywdzonych 260 podejrzanych poddano dozorowi Policji z zakazem kontaktowania się z pokrzywdzonymi. Środek ten często jest stosowany łącznie z nakazem opuszczenia lokalu.

Tabela 23. Środki zapobiegawcze stosowane wobec podejrzanych o przemoc w rodzinie w obszarze właściwości Prokuratury Okręgowej w Szczecinie.

	Rok 2015	Rok 2016	Rok 2017	Rok 2018
Liczba wniosków o zastosowanie tymczasowego aresztowania	65	80	112	204
- w tym uwzględnione	63	80	110	197
Liczba zastosowanych przez prokuratora innych środków zapobiegawczych	232	326	423	527
-w tym dozór Policji z zakazem kontaktowania się	118	175	226	260
- w tym dozór Policji pod warunkiem opuszczenia lokalu	30	35	21	13
- w tym nakaz opuszczenia lokalu	84	116	176	254

Źródło: dane Prokuratury Okręgowej w Szczecinie

Tabela 24. Środki zapobiegawcze stosowane wobec podejrzanych o przemoc w rodzinie w obszarze właściwości Prokuratury Okręgowej w Koszalinie.

	Rok 2015	Rok 2016	Rok 2017	Rok 2018
Liczba wniosków o zastosowanie tymczasowego aresztowania	1	16	46	42
- w tym uwzględnione	1	15	45	42
Liczba zastosowanych przez prokuratora innych środków zapobiegawczych	0	83	117	147
-w tym dozór Policji z zakazem kontaktowania się	0	44	53	72
- w tym dozór Policji pod warunkiem opuszczenia lokalu	0	1	3	1
- w tym nakaz opuszczenia lokalu	0	38	61	74

Źródło: dane Prokuratury Okręgowej w Koszalinie

Postępowania w prokuraturze mogą być zakończone na różne sposoby. Sprawa może zostać skierowana do sądu – z aktem oskarżenia, wnioskiem o orzeczenie kary uzgodnionej z oskarżonym (art. 335 § 1 kpk), wnioskiem o warunkowe umorzenie postępowania (gdy z postępowania wynika, że oskarżony będzie przestrzegał porządku prawnego pomimo, że sąd umorzy wobec niego postępowanie i wyznaczy mu okres próby). Postępowanie może zostać również zakończone odmową wszczęcia postępowania (gdy brak uzasadnionego podejrzenia popełnienia przestępstwa), zawieszeniem (gdy zaistniała długotrwała przeszkoda, która uniemożliwia kontynuowanie postępowania). Częstym sposobem zakończenia jest umorzenie postępowania, gdy brak jest podstaw do jego kontynuowania. W kontekście przestępstw przemocy w rodzinie dość często zdarza się, że przesłanką umorzenia jest przyjęcie, iż zachowanie sprawcy, mimo że nie stanowiło znęcania się, to jednak można ocenić jako przestępstwo znieważenia lub naruszenia nietykalności cielesnej, które są przestępstwami ściganymi z oskarżenia prywatnego. Jeżeli prokurator oceni, że nie ma interesu publicznego w objęciu takiego czynu ściganiem z urzędu, umarza postępowanie i pokrzywdzona może samodzielnie wnieść do sądu akt oskarżenia.

Sposób zakończenia postępowania przygotowawczego w sprawach tej kategorii w poszczególnych latach różnił się w zależności od okręgu. W okręgu szczecińskim liczba zakończonych spraw była co roku zbliżona, jednak struktura tych zakończeń ulegała zmianom.

W 2015 r.:

- 365 spraw (24%) skierowano do sądu,
- 277 spraw (18%) umorzono na podstawie art. 17 § 1 pkt 1-11 kpk,
- 368 spraw (24%) zakończono odmową wszczęcia,

- 25 sprawy (2%) zawieszono,
- 488 spraw (32%) zakończono w inny sposób (zwykle umorzeniem z uwagi na brak interesu publicznego w ściganiu z urzędu przestępstw prywatnoskargowych, przekazaniem do innej jednostki prokuratury lub połączeniem do innej sprawy).

W 2016 r. większą liczbę spraw skierowano do sądu. Było ich 489, co stanowi 32,6%, 341 spraw (22,7%) umorzono na podstawie art. 17 § 1 pkt 1-11 kpk, a 389 spraw (26%) zakończono odmową wszczęcia. Jedynie 25 spraw (2%) zawieszono, a 262 spraw (16,7%) zakończono w inny sposób (zwykle umorzeniem z uwagi na brak interesu publicznego w ściganiu z urzędu przestępstw prywatnoskargowych, przekazaniem do innej jednostki prokuratury lub połączeniem do innej sprawy). Decyzji tego ostatniego rodzaju było zatem zauważalnie mniej niż w 2015 r.

Podobną strukturę zakończeń odnotowano w 2017. Skierowano wówczas do sądu 491 spraw (34%), a umorzono 348 sprawy na podstawie art. 17 kpk, co stanowi 24,1% wszystkich spraw zakończonych. Odmową wszczęcia zakończono 414 spraw (28,7%), zawieszenia były również nieliczne (32 postanowienia, 2%), 157 spraw zakończono w pozostały sposób (11,2%).

W 2018 r. skierowano do sądu 547 spraw (35,8%), a umorzono 415 spraw na podstawie art. 17 kpk (27,2%). Wydano wówczas w okręgu szczecińskim 397 postanowień o odmowie wszczęcia postępowania (26%), 25 postanowień o jego zawieszeniu (2%), odnotowano 143 pozostałe sposoby zakończenia (9%).

Ilość spraw skierowanych do sądu w okręgu szczecińskim systematycznie wzrastała w okresie od 2015 do 2018 r.

Tabela 25. Sposób zakończenia postępowań o przemoc w rodzinie w obszarze właściwości Prokuratury Okręgowej w Szczecinie.

	Rok 2015	Rok 2016	Rok 2017	Rok 2018
Liczba aktów oskarżenia	284	400	430	504
Liczba wniosków z art. 335 § 1 kpk	71	82	58	33
Liczba wniosków o warunkowe umorzenie	10	7	3	10
Liczba spraw umorzonych	277	341	348	415
-w tym na podstawie art. 17 § 1 pkt 1 kpk	139	146	206	212
-w tym na podstawie art. 17 § 1 pkt 2 kpk	62	112	91	132
-w tym na podstawie art. 17 § 1 pkt 3-11 kpk	76	83	51	71
Liczba odmów wszczęcia	368	389	414	397
Liczba spraw zawieszonych	25	25	32	25
Pozostałe sposoby zakończenia	488	262	157	143
łącznie	1523	1496	1442	1527

Źródło: dane Prokuratury Okręgowej w Szczecinie

Zbliżone wskaźniki odnotowano w okręgu koszalińskim. W analizie pominięto dane za rok 2015, które nie odzwierciedlają pełnej sytuacji w zakresie zakończonych postępowań o przemoc w rodzinie (z uzyskanych danych wynika, że zakończono jedynie 19 spraw z tej kategorii).

W 2016 r. skierowano do sądu 159 spraw, co stanowi 28,7% wszystkich spraw zakończonych, 118 spraw (21,2%) umorzono na podstawie art. 17 § 1 pkt 1-11 kpk, a 189 spraw (34,1%) zakończono odmową wszczęcia. Jedynie 7 spraw (1%) zawieszono, a 81 spraw

(15%) zakończono w inny sposób (zwykle umorzeniem z uwagi na brak interesu publicznego w ściganiu z urzędu przestępstw prywatnoskargowych, przekazaniem do innej jednostki prokuratury lub połączeniem do innej sprawy).

Podobną strukturę zakończeń odnotowano w 2017. Skierowano wówczas do sądu 176 spraw (26,7%), a umorzono 177 spraw na podstawie art. 17 kpk, co stanowi 27% wszystkich spraw zakończonych. Odmową wszczęcia zakończono 211 spraw (32,1%), zawieszenia były również nieliczne (12 postanowień, 2%), a 81 spraw zakończono w pozostały sposób (12,2%). Odmienne niż w okręgu szczecińskim ilość spraw skierowanych do sądu była zatem niższa niż w 2016. Wskaźnik ten w okręgu koszalińskim jest też znacznie niższy niż w okręgu koszalińskim. Odnotowuje się natomiast znaczną liczbę spraw zakończonych odmową wszczęcia postępowania, których w 2016 i 2017 roku była blisko 1/3.

W 2018 r. skierowano do sądu 241 spraw (30,8%), a umorzono 225 spraw na podstawie art. 17 kpk (28,8%). Wydano wówczas w okręgu koszalińskim 241 postanowień o odmowie wszczęcia postępowania (30,8%), 16 postanowień o jego zawieszeniu (2%), odnotowano 59 pozostałe sposoby zakończenia (7,6%). Liczba spraw skierowanych do sądu wzrosła zatem w 2018, również w ujęciu procentowym do całkowitej liczby zakończonych spraw.

Tabela 26. Sposób zakończenia postępowań o przemoc w rodzinie w obszarze właściwości Prokuratury Okręgowej w Koszalinie.

	Rok 2015	Rok 2016	Rok 2017	Rok 2018
Liczba aktów oskarżenia	5	144	167	213
Liczba wniosków z art. 335 § 1 kpk	0	11	5	23
Liczba wniosków o warunkowe umorzenie	0	4	4	5
Liczba spraw umorzonych	4	118	177	225
-w tym na podstawie art. 17 § 1 pkt 1 kpk	2	19	27	35
-w tym na podstawie art. 17 § 1 pkt 2 kpk	1	93	139	167
-w tym na podstawie art. 17 § 1 pkt 3-11 kpk	1	6	11	23
Liczba odmów wszczęcia	8	189	211	241
Liczba spraw zawieszonych	1	7	12	16
Pozostałe sposoby zakończenia	1	81	81	59
łącznie	19	554	657	782

Źródło: dane Prokuratury Okręgowej w Koszalinie

Aktywność prokuratorów w toku postępowania wykonawczego wobec skazanych za przestępstwa przemocy w rodzinie jest niewielka, jednak największą wiedzę w zakresie aktualnego zachowania skazanego posiadają kuratorzy sądowi, którzy winni w związku z tym podejmować adekwatne działania. Prokurator jedynie incydentalnie inicjuje postępowania wykonawcze, gdy poweźmie wiedzę o negatywnych zachowaniach skazanego już po uprawomocnieniu się wydanego wobec niego wyroku.

Wobec powyższego w okresie od 2015 r. do 2018 r. prokuratorzy okręgu szczecińskiego skierowali łącznie 6 wniosków o zarządzenie wykonania kary, nie kierowali wniosków o odwołanie warunkowego przedterminowego zwolnienia, kierowali ponadto wnioski o zastosowanie wobec skazanych różnego rodzaju obowiązków: powstrzymania się od nadużywania alkoholu lub używania innych środków odurzających (9 wniosków), poddania się leczeniu albo oddziaływaniom terapeutycznym (7 wniosków), uczestnictwa w

oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych (2 wnioski), powstrzymania się od kontaktu z określonymi osobami lub zbliżania do nich (4 wnioski), opuszczenia lokalu zajmowanego z pokrzywdzonym (3 wnioski), innego stosownego zachowania (4 wnioski).

Aktywność prokuratorów w tym zakresie w okręgu koszalińskim była jeszcze niższa. Jedynie w 2016 r. prokuratorzy skierowali wobec skazanych 6 wniosków o zastosowanie wobec obowiązku powstrzymania się od nadużywania alkoholu lub używania innych środków odurzających.

Tabela 27. Aktywność w postępowaniu wykonawczym w sprawach o przemoc w rodzinie w obszarze właściwości Prokuratury Okręgowej w Szczecinie.

Liczba wniosków prokuratora o:	Rok 2015	Rok 2016	Rok 2017	Rok 2018
- zarządzenie wykonania kary	0	4	0	2
- odwołanie warunkowego zwolnienia	0	0	0	0
- zastosowanie obowiązku powstrzymania się od nadużywania alkoholu lub używania innych środków odurzających	5	3	0	1
- zastosowanie obowiązku poddania się leczeniu albo oddziaływaniom terapeutycznym	2	1	2	2
- zastosowanie obowiązku uczestnictwa w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych	2	0	0	0
- zastosowanie obowiązku powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach	0	0	0	0
- zastosowanie obowiązku powstrzymania się od kontaktu z innymi osobami lub zbliżania się do nich	4	0	0	0
- zastosowanie obowiązku opuszczenia lokalu zajmowanego z pokrzywdzonym	3	0	0	0
- zastosowanie obowiązku innego stosownego zachowania	0	1	1	2

Źródło: dane Prokuratury Okręgowej w Szczecinie

Tabela 28. Aktywność w postępowaniu wykonawczym w sprawach o przemoc w rodzinie w obszarze właściwości Prokuratury Okręgowej w Koszalinie.

Liczba wniosków prokuratora o:	Rok 2015	Rok 2016	Rok 2017	Rok 2018
- zarządzenie wykonania kary	0	0	0	0
- odwołanie warunkowego zwolnienia	0	0	0	0
- zastosowanie obowiązku powstrzymania się od nadużywania alkoholu lub używania innych środków odurzających	0	6	0	0
- zastosowanie obowiązku poddania się leczeniu albo oddziaływaniom terapeutycznym	0	0	0	0
- zastosowanie obowiązku uczestnictwa w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych	0	0	0	0
- zastosowanie obowiązku powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach	0	0	0	0
- zastosowanie obowiązku powstrzymania się od kontaktu z innymi osobami lub zbliżania się do nich	0	0	0	0
- zastosowanie obowiązku opuszczenia lokalu zajmowanego z pokrzywdzonym	0	0	0	0
- zastosowanie obowiązku innego stosownego zachowania	0	0	0	0

Źródło: dane Prokuratury Okręgowej w Koszalinie

W okręgu szczecińskim osądzono w 2015 r. 608 sprawców przestępstw określonych jako przemoc w rodzinie, z czego skazano 559 osób (blisko 92%). Szesnaście osób uniewinniono, a wobec 33 umorzono postępowanie. Osoby uznane za winne zostały w większości skazane na kary pozbawienia wolności (76% skazanych). Na karę ograniczenia wolności skazano 7,8% skazanych, a wyłącznie na grzywny – 4,8%. Wobec 57 osób sąd warunkowo umorzył postępowanie. Kary pozbawienia wolności wymierzano jednak zwykle z warunkowym zawieszeniem ich wykonania (było tak w 81,5%). Przestanką do podjęcia takiej decyzji jest tzw. pozytywna prognoza kryminologiczna pozwalająca na przyjęcie, iż skazany będzie przestrzegał porządku prawnego pomimo tego, że nie będzie odbywał kary pozbawienia wolności. W poglądach doktryny od lat podkreśla się, iż warunkowe zawieszenie wykonania kary wobec skazanych za przemoc w rodzinie winno wiązać się z dozorem kuratora oraz licznymi obowiązkami probacyjnymi, ukierunkowanymi na zmianę zachowania sprawcy, w szczególności obowiązkiem udziału w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych. Takie obowiązki były jednak stosunkowo rzadko orzekane w sądach szczecińskich. Na 349 skazanych na kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem ich wykonania orzeczono jedynie 79 obowiązków probacyjnych, przy czym wobec jednego skazanego mogło zostać orzeczonych ich kilka.

W kolejnych latach sądy częściej orzekały wobec sprawców przemocy w rodzinie kary ograniczenia wolności, natomiast rzadziej – kary pozbawienia wolności. W 2016 r. osądzono 544 sprawców, 503 – skazano (92,46%), w tym 318 na kary pozbawienia wolności (63,2%), 88 – na kary ograniczenia wolności (17,4%), a 37 – na samoistną grzywnę (7,3%). Osiem osób zostało skazanych na kary mieszane – łączoną karę pozbawienia wolności i karę ograniczenia wolności. Wobec 52 osób zastosowano warunkowe umorzenie postępowania. Kary pozbawienia wolności również najczęściej orzekane były z warunkowym zawieszeniem ich wykonania – było tak w 70,7%, natomiast orzeczono jedynie 76 różnego rodzaju obowiązków probacyjnych.

W 2017 r. osądzono natomiast 557 osób, 517 osób skazano (92,8%), w tym 317 na kary pozbawienia wolności (61,3%), 94 osoby na kary ograniczenia wolności (18%), a 39 osób na kary grzywny. 9 osób skazano na kary mieszane – łączoną karę pozbawienia wolności i karę ograniczenia wolności, a 57 osób skorzystało z warunkowego umorzenia postępowania karnego. Kary pozbawienia wolności również najczęściej orzekane były z warunkowym zawieszeniem ich wykonania – było tak w 63,8%, natomiast orzeczono jedynie 75 różnego rodzaju obowiązków probacyjnych.

Analogiczne wskaźniki dotyczą roku 2018. Również wówczas kierowane przez prokuratora akty oskarżenia okazały się co do zasady skuteczne i doszło do skazania w 95,7% przypadkach, w tym 315 osób skazano na kary pozbawienia wolności (56,7%), 114 osób – na kary ograniczenia wolności (20,5%), a 44 osoby na grzywny (7,9%), a 11 osób na tzw. kary mieszane. Aż 62,5% skazanych na kary pozbawienia wolności skorzystało z dobrodziejstwa warunkowego zawieszenia wykonania kary, orzeczono 71 obowiązków probacyjnych.

Tabela 29. Dane dotyczące osądzonych wyłącznie za czyny kwalifikujące się jako przemoc w rodzinie (art. 2 pkt 2 ustawy z dn. 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie).

	2015	2016	2017	2018
Liczba osądzonych ogółem	608	544	557	581
Liczba osób uniewinnionych	16	13	11	12
Liczba osób, wobec których umorzono postępowanie	33	28	29	13
Liczba skazanych ogółem	559	503	517	556
Liczba pozbawionych wolności – ogółem	428	318	317	315
Pozbawieni wolności z warunkowym zawieszeniem wykonania kary, w tym:	349	224	203	197
- wobec których orzeczono obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach	3	2	3	2
- wobec których orzeczono zakaz kontaktowania się z określonymi osobami	18	19	20	19
- wobec których orzeczono zakaz zbliżania się do określonych osób	11	13	12	13
- wobec których orzeczono nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym	17	12	14	13
- wobec których orzeczono uczestnictwo w programach korekcyjno edukacyjnych	30	30	26	24
Skazani na karę ograniczenia wolności	44	88	94	114
Skazani na grzywnę samoistną	27	37	39	44
Skazani na karę mieszaną	0	8	9	11
Wobec których warunkowo umorzono postępowanie	57	52	57	59

Źródło: isws.ms.gov.pl, sprawozdania z Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie-www.gov.pl, dane Sądu Okręgowego w Szczecinie.

W zbliżony sposób orzekały sądy w okręgu koszalińskim, które osądziły w 2015 r. 323 sprawców przestępstw określonych jako przemoc w rodzinie, z czego skazano 297 osób (blisko 92%). Osiem osób uniewinniono, a wobec 18 umorzono postępowanie. Osoby uznane za winne zostały w większości skazane na kary pozbawienia wolności (76,4% skazanych). Na karę ograniczenia wolności skazano 7,7% skazanych, a wyłącznie na grzywny – 5%. Wobec 30 osób sąd warunkowo umorzył postępowanie. Kary pozbawienia wolności wymierzano jednak zwykle z warunkowym zawieszeniem ich wykonania (było tak w 82%). Na 189 skazanych na kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem ich wykonania orzeczono jedynie 34 obowiązki, przy czym wobec jednego skazanego mogło zostać orzeczonych ich kilka.

W kolejnych latach sądy częściej orzekały wobec sprawców przemocy w rodzinie kary ograniczenia wolności, natomiast rzadziej – kary pozbawienia wolności. W 2016 r. osądzono 289 sprawców, 267 – skazano (92,4%), w tym 174 na kary pozbawienia wolności (65%), 48 – na kary ograniczenia wolności (18%), a 20 – na samoistną grzywnę (7,5%). Cztery osoby zostały skazane na kary mieszane – łączoną karę pozbawienia wolności i karę ograniczenia wolności. Kary pozbawienia wolności również najczęściej orzekane były z warunkowym zawieszeniem ich wykonania – było tak w 70,7%, natomiast orzeczono jedynie 40 różnego rodzaju obowiązków probacyjnych.

W 2017 r. osądzono natomiast 243 osoby, 226 osoby skazano (93%), w tym 139 na kary pozbawienia wolności (61,5%), 41 osób na kary ograniczenia wolności (18%), a 17 osób na kary grzywny. Cztery osoby zostały skazane na kary mieszane – łączoną karę pozbawienia wolności i karę ograniczenia wolności. Kary pozbawienia wolności również najczęściej orzekane były z

warunkowym zawieszeniem ich wykonania – było tak w 64%, natomiast orzeczono jedynie 32 różnego rodzaju obowiązki probacyjne.

Analogiczne wskaźniki dotyczą roku 2018. Również wówczas kierowane przez prokuratora akty oskarżenia okazały się co do zasady skuteczne i doszło do skazania w 93% przypadkach, w tym 139 osób skazano na kary pozbawienia wolności (55%), 54 osób – na kary pozbawienia wolności (21,4%), a 21 osób na grzywny (8,3%), a 5 osób na tzw. kary mieszane. Aż 66% skazanych na kary pozbawienia wolności skorzystało z dobrodziejstwa warunkowego zawieszenia wykonania kary, orzeczono 33 obowiązki probacyjne.

Tabela 30. Dane dotyczące osądzonych wyłącznie za czyny kwalifikujące się jako przemoc w rodzinie (art. 2 pkt 2 ustawy z dn. 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie).

	2015	2016	2017	2018
Liczba osądzonych ogółem	323	289	243	271
Liczba osób uniewinnionych	8	7	5	6
Liczba osób, wobec których umorzono postępowanie	18	15	12	13
Liczba skazanych ogółem	297	267	226	252
Liczba pozbawionych wolności – ogółem	227	174	139	139
Pozbawieni wolności z warunkowym zawieszeniem wykonania kary, w tym:	186	123	89	92
- wobec których orzeczono obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach	1	1	1	1
- wobec których orzeczono zakaz kontaktowania się z określonymi osobami	8	10	9	9
- wobec których orzeczono zakaz zbliżania się do określonych osób	5	6	5	6
- wobec których orzeczono nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym	7	7	6	6
- wobec których orzeczono uczestnictwo w programach korekcyjno edukacyjnych	13	16	11	11
Skazani na karę ograniczenia wolności	23	48	41	54
Skazani na grzywnę samoistną	15	20	17	21
Skazani na karę mieszaną	0	4	4	5
Wobec których warunkowo umorzono postępowanie	30	28	25	27

Źródło: isws.ms.gov.pl, sprawozdania z Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie-
www.gov.pl, dane Sądu Okręgowego w Koszalinie.

Wobec osób skazanych można orzec dodatkowo środki karne, stanowiące kolejne dolegliwości, które mają wypełniać cele prewencyjne i wychowawcze sankcji karnej. Wobec sprawców przemocy w rodzinie najistotniejszymi środkami karnymi są: obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakaz kontaktowania się z określonymi osobami, zakaz zbliżania się do określonych osób oraz nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym.

W okręgu szczecińskim sądy powszechne dość rzadko sięgały po tego rodzaju środki karne, jednak ilość ta wzrastała w badanym okresie. W 2015 roku, wobec 559 osób skazanych orzeczono łącznie 34 środki karne, w 2016 r. wobec 503 skazanych – 55 środków karnych, w 2017 r. wobec 517 skazanych – 68 środków karnych, a w 2018 r. wobec 556 skazanych – 95 takich środków karnych. Również w okręgu koszalińskim liczba orzekanych środków karnych wzrastała w latach 2015-2018. W roku 2015 skazano 297 osób, orzeczono 14 środków karnych,

w 2016 r. skazano 267 osób, orzeczono 29 środków karnych, w 2017 r. skazano 226 osób, orzeczono 30 środków karnych, w 2018 r. skazano 252 osoby, zastosowano 44 środki karne.

Tabela 31. Środki karne nałożone prawomocnym orzeczeniem, w tym wobec osób skazanych za czyny kwalifikujące się jako przemoc w rodzinie (art. 2 pkt 2 ustawy z dn. 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie).

	Rok 2015			Rok 2016			Rok 2017			Rok 2018		
	razem	Kobiety	mężczyźni	razem	kobiety	mężczyźni	razem	kobiety	mężczyźni	razem	kobiety	mężczyźni
obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach	1	0	1	1	0	1	1	0	1	1	0	1
zakaz kontaktowania się z określonymi osobami	12	1	11	15	2	13	24	2	22	28	2	26
zakaz zbliżania się do określonych osób	11	1	10	24	2	22	24	3	21	44	1	43
nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym	10	1	9	15	1	14	19	2	17	22	2	20

Źródło: isws.ms.gov.pl, sprawozdania z Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie-
www.gov.pl, dane Sądu Okręgowego w Szczecinie

Tabela 32. Środki karne nałożone prawomocnym orzeczeniem, w tym wobec osób skazanych za czyny kwalifikujące się jako przemoc w rodzinie (art. 2 pkt 2 ustawy z dn. 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie).

	Rok 2015			Rok 2016			Rok 2017			Rok 2018		
	razem	kobiety	mężczyźni	razem	kobiety	mężczyźni	razem	kobiety	mężczyźni	razem	kobiety	mężczyźni
obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
zakaz kontaktowania się z określonymi osobami	5	0	5	8	1	7	11	1	10	13	1	12
zakaz zbliżania się do określonych osób	5	0	5	13	1	12	11	2	9	21	2	19
nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym	4	0	4	8	0	0	8	1	7	10	1	9

Źródło: isws.ms.gov.pl, sprawozdania z Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie-
www.gov.pl, dane Sądu Okręgowego w Koszalinie.

Zgodnie z przepisami kodeksu postępowania karnego, przesłuchania małoletnich pokrzywdzonych lub małoletnich świadków przestępstw w określonych rodzajach spraw odbywają się w specjalnym trybie określonym przepisami art. 185a kpk (pokrzywdzony) i 185b kpk (świadek). Przepisy kodeksu postępowania karnego są wypełnieniem wspomnianej już uprzednio Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 25 października 2012 r. ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępująca decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW, a w szczególności przepisów art. 23

(prawo do ochrony ofiar o szczególnych potrzebach w zakresie ochrony podczas postępowania karnego) i 24 (prawo do ochrony dzieci będących ofiarami podczas postępowania karnego).

W okręgu szczecińskim w 2015 r. łącznie w sądach powszechnych, w charakterze pokrzywdzonych (art. 185a kpk), przesłuchano 890 dzieci, w tym 534 dziewczynki (60 %) i 356 chłopców (40 %). W kolejnych dwóch latach liczba ta wzrastała, w 2018 r. nieznacznie spadała. W 2015 r. sądach powszechnych, w charakterze świadków (art. 185b kpk), przesłuchano 218 dzieci, w tym 116 dziewczynek (53,2 %) i 102 chłopców (46,8 %). Liczba ta nieznacznie wzrastała w kolejnych latach.

Tabela 33. Liczba wszystkich przesłuchanych dzieci – z podziałem na płeć - w charakterze osób pokrzywdzonych i świadków w latach 2015 - 2019 r.

Liczba przesłuchanych	2015			2016			2017			2018		
	ogółem	dziewcz.	chł.	ogółem	dziewcz.	chł.	ogółem	dziewcz.	chł.	ogółem	dziewcz.	chł.
w trybie art. 185a § 1 kpk	890	534	356	946	573	373	1077	656	421	1051	652	399
w trybie art. 185b § 1 kpk	218	116	102	230	119	111	255	132	123	280	162	117

Źródło: isws.ms.gov.pl, sprawozdania z Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie- www.gov.pl, dane Sądu Okręgowego w Szczecinie.

W okręgu koszalińskim w 2015 r. łącznie w sądach powszechnych, w charakterze pokrzywdzonych (art. 185a kpk), przesłuchano 442 dzieci, w tym 265 dziewczynek (59,9 %) i 177 chłopców (40,1 %). Również w tych sądach w kolejnych dwóch latach liczba ta wzrastała, w 2018 r. nieznacznie spadała. W 2015 r. sądach powszechnych w okręgu koszalińskim, w charakterze świadków (art. 185b kpk), przesłuchano 106 dzieci, w tym 56 dziewczynek (52,8 %) i 50 chłopców (47,2 %). Liczba ta nieznacznie wzrastała w kolejnych latach.

Tabela 34. Liczba wszystkich przesłuchanych dzieci – z podziałem na płeć - w charakterze osób pokrzywdzonych i świadków w latach 2015 - 2019 r.

Liczba przesłuchanych	2015			2016			2017			2018		
	ogółem	dziewcz.	chł.	ogółem	dziewcz.	chł.	ogółem	dziewcz.	chł.	ogółem	dziewcz.	chł.
w trybie art. 185a § 1 kpk	442	265	177	473	286	187	538	328	210	531	329	201
w trybie art. 185b § 1 kpk	106	56	50	117	61	56	121	64	57	133	67	66

Źródło: isws.ms.gov.pl, sprawozdania z Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie- www.gov.pl, dane Sądu Okręgowego w Szczecinie.

Infrastruktura i programy działania w obszarze przeciwdziałania przemocy w województwie w latach 2015-2018. (na podstawie sprawozdań z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie).

W sprawozdaniu z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy składanych do Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej w obszarze profilaktyka i edukacja społeczna (pkt. 1.1 poszerzanie wiedzy na temat zjawiska przemocy w rodzinie) w 2015 r., na poziomie województwa nie został przeprowadzony raport dotyczący zjawiska przemocy w rodzinie. Opracowano jedną diagnozę zjawiska przemocy w rodzinie, ustalającą odsetek populacji rodzin zagrożonych przemocą w rodzinie na poziomie powiatu (Powiat Myśliborski).

Rok później przeprowadzono pięć diagnoz na poziomie powiatu wyniosła pięć, w 2017 roku w jedenastu powiatach, rok później zrealizowano 4 diagnozy. W tym samym obszarze w 2015 roku sporządzono 27 diagnoz na poziomie gminy, przy czym 5 dotyczyło gminy Ostrowice. W 2016 roku 24 diagnozy, w roku 2017 oraz 2018 przeprowadzono po 32 diagnozy. W zakresie monitorowania zjawiska przemocy w rodzinie na obszarze województwa, nie dokonano sporządzenia corocznego raportu

W 2015 roku w 6 powiatach przeprowadzono lokalne kampanie społeczne w zakresie podniesienia poziomu wiedzy i świadomości społecznej, dwie w powiecie kołobrzeskim, po jednej w powiatach: polickim, stargardzkim, szczecineckim oraz w m. Świnoujście. Rok później przeprowadzono w 13 kampanii, w 2017 roku szesnaście kampanii, najwięcej działań w analizowanym okresie przeprowadzono w 2018 roku – 40 lokalnych kampanii. W tym obszarze obserwowana jest tendencja wzrostowa.

Na poziomie gmin w 2015 roku zorganizowano łącznie 56 działań, z czego 15 w Ostrowicach (g. wiejska), 3 w gminie miejskiej w Wałczu, 6 w Nowogardzie (g. miejsko – wiejska), 3 w Wałczu (g. miejska). Po dwie kampanie przeprowadzono w Białogardzie (g. miejska), Choszcznie (g. miejsko – wiejska), Rąbinie (g. wiejska), Świdwinie (g. wiejska), Tucznie (g. miejsko wiejska). Jedną kampanię społeczną przeprowadziły gminy: Bierzwnik (g. wiejska), Przybiernów (g. wiejska), Gryfice (g. miejsko – wiejska), Karnice (g. wiejska), Banie (g. wiejska), Chojna (g. miejsko – wiejska), Moryń (g. miejsko – wiejska), Trzcińsko Zdrój (g. miejsko – wiejska), Kołobrzeg (g. wiejska), Dobra (g. miejsko – wiejska), Myślibórz (g. miejsko – wiejska), Kołbaskowo (g. wiejska), Barwicach (g. miejsko – wiejska), Szczecinek (w tym przypadku w g. miejskiej oraz wiejskiej), Sławoborze (g. wiejska), Mirosławiec (g. miejsko – wiejska). W roku 2016 liczba gminnych kampanii spadła do 37, najwięcej wydarzeń – 57 przeprowadzono rok później. W 2018 roku liczba lokalnych kampanii wyniosła 47.

Ze sprawozdania za 2015 rok wynika, że w zakresie współpracy pomiędzy organami samorządu terytorialnego a kościołami lub związkami wyznaniowymi na danym terenie, w celu wprowadzenia elementów edukacji na temat zjawiska przemocy w rodzinie w ramach działania poradni prowadzonych przez kościoły lub związki wyznaniowe lub do programów nauk przedmażeńskich na poziomie powiatów udzielono 3020 informacji, z czego 3000 przypada na powiat policki, 20 dotyczyło powiatu choszczeńskiego. W zakresie wspólnych inicjatyw pomiędzy organami samorządu a kościołami lub związkami wyznaniowymi w województwie zachodniopomorskim na poziomie powiatu przeprowadzono łącznie 5 działań, z czego 4 w powiecie polickim, 1 w choszczeńskim. Natomiast w obszarze gminnym przeprowadzono 12 inicjatyw z czego 10 w Ostrowicach (g. wiejska), po jednej w Rymaniu (g. wiejska) oraz w Mirosławcu (g. miejsko – wiejska). W kolejnych latach liczba ta znacząco spadała i na poziomie powiatu wynosiła: w 2016 roku - 424 działania, w 2017 roku – 448 inicjatywy, w 2018 roku zmalała do liczby 138. Na poziomie gmin informację uzyskało 350 osób, z czego 20 w Ostrowicach (g. wiejska), 300 w Złocińcu (g. miejsko – wiejska), 30 w Baniach (g. wiejska). W latach kolejnych dotyczyło to: 455 osób w 2016 roku, 548 osób w 2017 roku oraz 382 osób w ostatnim z badanych lat.

W obszarze poprawy jakości systemu działań profilaktycznych w latach 2015-2018 w województwie nie opracowano żadnego programu osłonowego oraz nie prowadzono działań

wobec osób z zakresu zapobiegania przemocy w rodzinie, w szczególności wobec dzieci, kobiet, osób starszych lub z niepełnosprawnościami. Natomiast podjęto aktywność na rzecz działań profilaktycznych mających na celu udzielenie specjalistycznej pomocy, zwłaszcza w zakresie promowania i wdrażania prawidłowych metod wychowawczych w stosunku do dzieci w rodzinach zagrożonych przemocą w rodzinie. W dwóch powiatach opracowano programy, z czego 2 w powiecie kołobrzeskim, 3 w szczecineckim. W programach w roku 2015 uczestniczyło 97 osób, z czego 37 w powiecie kołobrzeskim, 24 w m. Koszalin, 36 w powiecie szczecineckim. Liczba opracowanych(i realizowanych) programów w kolejnych latach rosła – w roku 2016 było to 15, w roku 2017 – 19, w roku 2018 – 20 programów. Znacząco zmieniała się natomiast liczba uczestników programów w poszczególnych latach – w roku 2016 było to 396, w roku 2017 – 1276, w roku 2018 – 1979.

Prowadzenie poradnictwa, w szczególności poprzez działania edukacyjne służące wzmocnieniu opiekuńczych i wychowawczych, alternatywnych wobec stosowania przemocy metod i kompetencji rodziców w rodzinach zagrożonych przemocą w rodzinie oraz w stosunku do grup ryzyka, np. małoletnich w ciąży dotyczyło 31 placówek na terenie zachodniopomorskich gmin w roku 2015. W roku 2016 było to już 49, w roku 2017 – 51, a w roku 2018 – 67 placów. Obserwowana jest tendencja wzrostowa. W zakresie poradnictwa służącego wzmocnieniu funkcji opiekuńczych i wychowawczych alternatywnych wobec przemocy form wychowania, wzmacniających kompetencje rodziców przeprowadzono w roku 2015 - 114 programów, z czego aż 75 dotyczyło m. Kołobrzeg łączna liczba osób objętych wsparciem wyniosła 1392. Liczba kobiet objętych wsparciem wyniosła 883 (w tym 64 os. niepełnosprawne, 70 os. starsze). Liczba mężczyzn: 509 (w tym 7 os. niepełnosprawnych, 22 os. starsze). W roku 2016 było to 51 programów, którymi objęto 1243 osoby, w roku 2017 – 54 programy, którymi objęto 1260 osoby, a w roku 2018 – 100 programów, dla 1432 osób.

W 2015 roku we wszystkich 114 gminach województwa zachodniopomorskiego działały zespoły interdyscyplinarne. Zgodnie ze sprawozdaniem przeprowadzono łącznie 958 spotkań, najwięcej w gminach: Chociwel (41), m. Świnoujście (40), Czaplinek (38), Wierzbnowo (35), Dobrzany (26), Chojna (25), Golczewo (25), Stargard (21), Radowo Małe (20). Poniżej 10 posiedzeń zespołów dotyczyło 84 gmin, średnia liczba spotkań w województwie: 8,4. Najmniej spotkań (3) odbyło się w 4 gminach: Tychowo, Złocieniec, Węgorzyno, Połczyn-Zdrój. Liczba osób objętych pomocą zespołów interdyscyplinarnych wyniosła: 9350, z czego w m. Szczecinie 2637 os., w Stargardzie 574 os., w Kołobrzegu 312 os., w Świdwinie 276 os., w Białogardzie 230 os., w Gryficach i Białogardzie: 222 os. W szesnastu gminach: Tychowo, Bierzwnik, Drawsko Pomorskie, Złocieniec, Nowogard, Mieszkowice, Dziwnów, Międzyzdroje, Gościno, Rymań, Siemyśl, m. Koszalin, Łobez, Stargard, Mirosławiec, Tuczno pomocą zespołu nie objęto mieszkańców, w piętnastu z nich (poza Tychowem) powołano grupy robocze.

W kolejnych latach liczba zespołów (we wszystkich gminach) została utrzymana. Na podobnym poziomie pozostała także łączna liczba spotkań zespołów. (w roku 2016 – 940 spotkań, w 2017 r. – 1089, w 2018 r – 996). W porównaniu do 2015 roku wzrasta (choć powoli) liczba osób objętych pomocą zespołów – w 2016 r. – 11 794, w roku 2017 – 12140, w roku 2018 – 11796. Oznacza to, że przy takich samych zasobach (kadrowych, organizacyjnych) pomoc udzielana jest większej ilości potrzebującym.

W obszarze „Rozbudowa sieci i poszerzanie oferty placówek wspierających i udzielających pomocy osobom dotkniętym przemocą w rodzinie”, w województwie zachodniopomorskim utworzono w 2015 jeden punkt konsultacyjny dla osób dotkniętych przemocą w rodzinie w gminie Bierzwnik. Infrastruktura w tym zakresie w kolejnych latach poprawiła się jednak - 2016 utworzono 13 takich punktów, w roku 2017 – 15, a w 2018 – 9. W roku 2015 nie powołano w powiatach nowych ośrodków wsparcia dla osób dotkniętych przemocą w rodzinie, specjalistycznych ośrodków wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, domów dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży, ośrodków interwencji kryzysowej, w tym: punktów interwencji kryzysowej, innych placówek świadczących specjalistyczną pomoc dla osób dotkniętych przemocą w rodzinie. Sytuacja zmieniała się w kolejnych latach – w roku 2016, 2017 i 2018 utworzono w gminach po jednym ośrodku wsparcia dla osób dotkniętych przemocą w rodzinie. Dodatkowo, w latach 2017 i 2018 powołano w powiatach po jednym specjalistycznym ośrodku wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, a na poziomie powiatu w latach 2016-2018 łącznie trzy ośrodki (w tym jeden punkt) interwencji kryzysowej.

Z oferty placówek wspierających i udzielających pomocy osobom dotkniętym przemocą w rodzinie w 2015 roku w województwie zachodniopomorskim w 11 gminach skorzystały 402 osoby (z czego 273 stanowiły kobiety, 79 mężczyzn, 50 dzieci), w roku 2016 było to już 633 osób (z czego 427 to kobiety), w roku 2017 – 652 osoby (366 kobiet), w roku 2018 – 301 osób (204 kobiet).

Dramatycznie spadała liczba osób objętych wsparciem w ośrodkach interwencji kryzysowej – jeszcze w roku 2015 wyniosła 775 (588 kobiet, 89 mężczyzn oraz 98 dzieci), z czego 634 os., w tym 480 kobiet, 73 mężczyzn oraz 81 dzieci było mieszkańcami Szczecina. W roku 2016 było to zaledwie 79 osób, w roku 2017 – 3 osoby, a w roku 2018 - 8 osób. Natomiast z punktów interwencji kryzysowej świadczących specjalistyczną pomoc dla osób dotkniętych przemocą w rodzinie skorzystały w 2015 roku - 94 osoby w województwie, w latach 2016 i 2017 – żadna z osób, a w roku 2018 – 3 osoby.

Po sześć osób w latach 2015 i 2016 korzystało z miejsc całodobowych z oferty placówek wspierających i udzielających pomocy osobom dotkniętym przemocą w rodzinie. W kolejnych latach liczba tych osób rosła: odpowiednio było to w 2017 r. – 15 osób, a w 2018 r. – 33. W specjalistycznych ośrodków wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, pod opieką dobową było 47 osób (z czego 22 osoby były mieszkańcami powiatu białogardzkiego, 25 osób mieszkało w m. Świnoujściu), we wszystkich przypadkach były to kobiety oraz dzieci. W roku 2016 z tej formy pomocy nie skorzystała żadna osoba, a w roku 2018 – 11 osób.

W latach 2015-2018 w obszarze województwa w domach dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży nie odnotowano beneficjentów wsparcia. Liczba osób korzystających z miejsc całodobowych z oferty placówek wspierających i udzielających pomocy osobom dotkniętym przemocą w rodzinie w 2015 r. dotyczyła 108 mieszkańców (58 kobiet i 47 dzieci), z czego 75 osób było mieszkańcami Szczecina (31 kobiet oraz 42 dzieci). Liczba ta zmalała prawie do zera – w roku 2016 i 2018 nikt nie skorzystał z tej formy pomocy.

W ramach nawiązywania i wzmacniania współpracy pomiędzy instytucjami rządowymi i samorządowymi oraz organizacjami pozarządowymi w zakresie pomocy osobom dotkniętym przemocą w rodzinie, zlecono i wspólnie realizowano 2 projekty powiatowe (p. kamieński oraz

p. stargardzkim) oraz 31 projektów na poziomie gminnym (7 w Stargardzie, 6 w Nowogardzie, 4 w Kołobrzegu – g. m., 3 w Białogardzie, 2 w Kołobrzegu, po jednym w gminach: Dygowo, Dobra, Węgorzyno, Kołbaskowo, Nowe Warpno, Bielice, Stargard (g. w.), Szczecinek, Wałcz. W kolejnych latach wzrastała liczba programów – zarówno gminnych jak i powiatowych. W 2016 było to odpowiednio: 5 projektów na poziomie powiatu i 36 na poziomie gminy, w 2017 - 18 na poziomie powiatu i 35 na poziomie gminy, w 2018 – 20 powiatowych i 41.

W zakresie upowszechniania informacji w zakresie możliwości i form uzyskania m.in. pomocy: medycznej, psychologicznej, prawnej, socjalnej, zawodowej i rodzinnej, opracowano i upowszechniono 6306 materiałów informacyjnych w 16 powiatach województwa, z czego 3000 w powiecie polickim, a 1100 w m. Świnoujście, 690 powiecie stargardzkim, po 500 w powiatach choszczeńskim i wałeckim, 450 w m. Koszalin, 50 w powiecie łobeskim. Na poziomie gminnym opracowano i upowszechniono 4192 materiały. W 2015 roku nie podjęto działań w tym obszarze w 61 gminach (53,5 %). W 2015 roku zorganizowano 12 kampanii na poziomie powiatu. Liczba upowszechnianych materiałów i prowadzonych kampanii rosła w kolejnych latach (zwłaszcza w powiatach).

W województwie zachodniopomorskim opracowano i realizowano zajęcia edukacyjne kierowane do osób dotkniętych przemocą w rodzinie w zakresie podstaw prawnych i zagadnień psychologicznych dotyczących reakcji na przemoc w rodzinie. Na poziomie powiatów liczba zajęć dla osób dotkniętych przemocą w rodzinie wyniosła 50 w roku 2015 i 2016, w tych latach wsparciem 358 i 501 osób. W kolejnych latach (2017 i 2018) było to po ok. 30 programów, adresowanych mniej więcej 400 osób. Na poziomie gminnym liczba zajęć wyniosła w 2015 r. 658, z czego 569 (86,5%) przeprowadzono w g. Gryfice. Ogółem wsparciem objęto 653 osoby. W kolejnych latach liczba programów w gminach malała (do 493 w 2018 r.). Wzrosła natomiast liczba osób objętych gminnymi programami (do 2081 w roku 2018).

Zwiększa się skala realizowania przez instytucje publiczne zajmujące się pomocą osobom dotkniętym przemocą w rodzinie pomocy w formie poradnictwa medycznego, psychologicznego, prawnego, socjalnego, zawodowego i rodzinnego. Ogółem objęto poradnictwem na poziomie - w 2015 r. 1667 osób na poziomie powiatów (z czego 634 w m. Szczecinie), w 2016 r. – 1081, w 2017 r. – 1186, w 2018 r. – 1672 (z czego 299 w m. Szczecin). Na poziomie gminy ogółem poradnictwem objęto: w 2015 r. - 3 776 osób, w 2016 r. – 2763, w 2017 r. – 3758, w 2018 r. – 3136.

W województwie zachodniopomorskim w ramach obszaru „Opracowanie i realizacja programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie w warunkach wolnościowych” łącznie w powiatach zrealizowano 26 edycji programów oddziaływań korekcyjno – edukacyjnych w 2015 roku, 22 – w 2016 r., 26 – w 2017 r., 20 – w 2018 r. Liczby osób kończących programy pozostają na zbliżonym poziomie: program ukończyło odpowiednio – w 2015 r. 160 osoby, w 2016 r. – 151 osób, w 2017 r. – 131, w 2018 r. – 134.

W zakresie opracowania i realizacji programów psychologiczno-terapeutycznych dla osób stosujących przemoc w rodzinie w 2015 r. przygotowano trzy programy psychologiczno – terapeutyczne dla osób stosujących przemoc w rodzinie, w gminach: Choszczno, Drawsko – Pomorskie oraz Międzyzdroje. Do programów przystąpiło 13 osób (mężczyźni stanowili 100%

uczestników), ukończyło je 6 osób. W roku 2016 były to 7 programów (przystąpiło do nich 84 osoby, ukończyło 46 osób), w roku 2017 – 6 programów (przystąpiło do nich 62 osoby, ukończyło 24 osób), w roku 2018 – 3 programy (przystąpiło do nich 27 osoby, ukończyło 22 osoby). Po raz pierwszy opracowano programy psychologiczno-terapeutyczne na poziomie powiatów w latach 2017 i 2018 (po 5 w każdym roku), skala uczestnictwa i ukończenia zbliżona do programów gminnych.

Bardzo utrudniony jest dostęp do lokalnych telefonów zaufania dla ofiar przemocy. Numery telefonów zaufania, interwencyjnych lub informacyjnych o całodobowym czasie dostępności utworzonych przez gminę zorganizowano w pięciu Ośrodkach Pomocy Społecznej w: Złocieńcu, Stepnicy, Świeszynie, Boleszkowicach oraz Darłowie. W roku 2016 r. takich telefonów było – 9, w 2017 r. i w 2018 r. – 12. Numery lokalnych telefonów zaufania, interwencyjnych lub informacyjnych o innym niż całodobowym czasie dostępności utworzonych przez powiat dotyczyły w roku 2018 działały w 6 powiatach, z czego 4 w Koszalinie. W gminach telefony tego rodzaju również należą do rzadkości. Numery telefonów dostępne są jedynie przez 5 dni (robocze) w tygodniu w godzinach od 7.00 do 15.00, ew. 15.30.

IV. ANALIZA DANYCH JAKOŚCIOWYCH

Społeczna percepcja skali zjawiska przemocy

Opinie respondentów wskazują na powszechność zjawiska przemocy w rodzinie we wszystkich badanych środowiskach społecznych. Jest ono postrzegane jako istotny problem społeczny. Stanowi zagrożenie nie tylko dla poszczególnych członków rodziny, ale także dla rodziny w rozumieniu instytucji społecznej, ponieważ zaburza realizację przypisanych jej funkcji.

Wśród badanych przeważa opinia, iż skala przemocy domowej na obszarach wiejskich i w miastach jest zbliżona. Nie wszyscy respondenci byli zgodni w takiej ocenie. Rozbieżność opinii może świadczyć o zróżnicowanych postawach wobec zjawiska przemocy lub wiedzy na temat rzeczywistej skali tego zjawiska.

Przemoc jest zjawiskiem coraz częściej rozpoznawalnym i ujawnianym. Jest to rezultat zachodzących zmian społecznych, przede wszystkim zmian świadomościowych zarówno w środowisku miejskim, jak i wiejskim.

Świadomość wzrasta i na pewno jest też tak, że ludzie już nie są głusi na to, co się dzieje za ścianą, próbują reagować, wzywają policję. U nas w gminie liczba przemocy jest ogromna, mamy tyle przypadków najróżniejszych i często sąsiedzi wzywają policję, że dziecko płacze np., fajnie, że reagują i coraz częściej się to zdarza. Osoby postronne zaczynają reagować i to się zaczyna zmieniać w ludziach (wywiad 3).

Może w tej chwili jak są uruchomione jakieś instytucje i temat jest nagłośniony to chyba więcej jest tych przypadków, bo one wychodzą z ukrycia tak to nazwijmy. Wcześniej nie brano tego pod uwagę, kierowaliśmy się, że np. w mojej rodzinie też tak było, że ojciec mamę szturchnął i tak ma być. Taki był stereotyp. W tej chwili jesteśmy bardziej wyedukowani i wiemy, że tak nie należy postępować. Jeśli jest jakiś wzrost to dlatego, że jest to nagłaśniane i jawnie się o tym mówi (wywiad 5)

Coraz częstsze ujawnianie przypadków przemocy jest wynikiem prowadzenia szeroko rozumianej edukacji, wdrażania systemu instytucjonalnego w zakresie przeciwdziałania przemocy, realizowania w szerokim zakresie profilaktyki społecznej, a także zmian zachodzących w strukturze rodziny, prowadzących do większej emancypacji członków rodziny.

Mimo tych pozytywnych zmian świadomościowych, pozwalających na ujawnianie coraz większej liczby przypadków przemocy, nie znamy rzeczywistej skali problemu. Brak możliwości identyfikacji skali przemocy jest rezultatem zarówno sposobu ewidencjonowania przemocy domowej, uwarunkowań kulturowych, utrudniających ujawnianie przypadków przemocy, jak i szczególnej sytuacji osób doznających przemocy (np. osoby starsze, niepełnosprawne, dzieci). Większość badanych uznaje prowadzoną ewidencję aktów przemocy za nie odpowiadającą rzeczywistości, a także zwracano uwagę na brak spójnego banku informacji, dostępnego dla wszystkich instytucji pomocowych. Informacje o skali przemocy domowej uzyskiwane są na podstawie działalności odpowiednich instytucji – takich jak: Policja, ośrodki pomocy społecznej, Zespoły Interdyscyplinarne ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, Gminna Komisja ds. Rozwiązywania Problemów Alkoholowych. Część respondentów uznaje,

iz instytucje te lepiej działają w mieście, więc informacje dotyczące miasta są bardziej zbliżone do rzeczywistych. Inna grupa jest przekonana o większym znaczeniu nieformalnej kontroli społecznej w procesie ujawniania przypadków przemocy. Poziom kontroli społecznej jest wyższy w środowisku wiejskim, stąd większa wiarygodność tych danych. Dominującym jest jednak pogląd, że dane mają podobny poziom wiarygodności, niezależnie od tego, czy dotyczą obszarów wiejskich czy miejskich.

Brak ujawniania przypadków przemocy jest również skutkiem funkcjonujących w dalszym ciągu w niektórych środowiskach norm społecznych i kulturowych, przyzwalających na stosowanie przemocy wobec członków rodziny. W środowiskach tych nadal przemoc spotyka się ze stosunkowo dużą tolerancją i traktowana jest w kategoriach socjotechniki życia codziennego. Stosowanie przemocy jest więc usprawiedliwione. Panuje także przekonanie, że problemy rodzinne rozwiązuje się w rodzinie.

Analizując skalę przemocy należy uwzględnić zróżnicowanie środowisk pod względem stopnia ich zurbanizowania, struktury społecznej, typu więzi społecznych łączących mieszkańców. Przemoc rzadziej ujawniana jest w środowiskach, gdzie przeważa patriarchalny model rodziny a zachowania przemocowe są normą społeczną. Z przeprowadzonych badań wynika, że barierą w ujawnianiu przypadków przemocy jest świadomość nieformalnej kontroli społecznej, funkcjonującej w małych wspólnotach lokalnych. Poczucie wstydu, lęk przed stygmatyzacją stanowi kolejną barierę ujawniania przemocy.

W małych środowiskach to jest wstyd, bo boją się presji społeczeństwa, że każdy się dowie. Często w zakładzie pracy też się źle patrzy na taką osobę, że jest nieudolna (wywiad 6)

Indywidualne i społeczne uwarunkowania przemocy w opinii badanych

Wśród przyczyn sprzyjających stosowaniu przemocy w rodzinie wskazywano na normy społeczne i kulturowe, szczególnie na znaczenie społecznego przyzwolenia na stosowanie przemocy wobec najbliższych, ugruntowane w tradycji funkcjonowania wielu środowisk. Nadal w wielu z nich to zjawisko znajduje odzwierciedlenie w obyczajach społecznej akceptacji bicia, stosowania kar cielesnych, przekonania o wyższej pozycji mężczyzny w rodzinie i jego praw do dominowania nad członkami rodziny.

(...) przemoc jest tak wpisana w życie, że jest uznana za coś normalnego (wywiad 1)

Równie często wskazywano na znaczenie pokoleniowo przekazywanych wzorów zachowań. Dzieci wychowujące się w rodzinach z problemem przemocy przyswajają sobie zachowania dorosłych, których są świadkami lub ofiarami. Uczą się w ten sposób rozwiązywania konfliktów przez stosowanie zachowań przemocowych.

Przemoc jest przekazywana z pokolenia na pokolenie. Przekazywane z dziadków, na rodziców, dzieci i dzieci ich dzieci. Ta sytuacja od wielu lat trwa. Dziadkowie się uspokoją, wtedy przychodzą rodzice, dzieci, wnuki. Rzadko się zdarza, żebyśmy mieli „nowe karty” (panel 1).

Jak wskazują eksperci, sprawcami przemocy są osoby o różnym statusie społecznym. Ich wspólnym wyróżnikiem jest brak umiejętności osiągania celów, często akceptowalnych społecznie bez stosowania przemocy.

Jak rozmawiamy ze sobą, wśród fachowców, to mówimy, że jest to demokratyczne zjawisko, które dotyczy wszystkich grup społecznych. To nie jest tak, że przemoc występuje tylko w rodzinach nazwijmy to patologicznych. Zdarzają się lekarze stosujący przemoc, sędziowie, kuratorzy, wszystkie grupy społeczne. Inna jest może dynamika tego. W środowiskach, tam, gdzie jest alkohol, niski status społeczny, więcej jest przemocy fizycznej, łatwo ją zaobserwować, ale nie łatwo na niej pracować. Łatwiej ją zaobserwować, bo to się szybciej rozmywa niż, mówiąc w uproszczeniu, u inteligentów, którzy potrafią ją schować. Potrafią ją dobrze zamaskować, ale my i tak jesteśmy w stanie ją wykryć. (wywiad 2)

Oni wszyscy chcą, żeby było dobrze, chcą, żeby dzieci były grzeczne, żeby się uczyły, wyszły na ludzi, żeby zdobywały zawody, żeby żony dobrze gospodarowały pieniędzmi. Im na tym zależy, a nie potrafią się skomunikować i to na tym polega. Oni to robią w sposób przemocowy, bo tak byli wychowani. Nie było osoby w grupie, która by nie doświadczała przemocy w dzieciństwie. (wywiad 1)

Wśród wymienianych czynników ryzyka, zwiększających prawdopodobieństwo występowania przemocy domowej jest alkoholizm i nadużywanie alkoholu przez członków rodziny.

Przemoc jest w rodzinach biednych, gdzie jest alkohol i używki. Ma to potwierdzenie w statystykach. Faktycznie tak jest. To jest środowisko najbardziej obciążone. (wywiad 4)

Wzory spożywania alkoholu są w wielu przypadkach przekazywane pokoleniowo. Alkohol głównie nadużywają mężczyźni, niezależnie od ich sytuacji społecznej. Zwraca się także uwagę, że jest to coraz częściej widoczny problem wśród kobiet i osób młodszych.

Stosowaniu przemocy sprzyja również trudna sytuacja rodzin, spowodowana skumulowaniem się różnych problemów życiowych, mogących wywoływać frustracje i w konsekwencji przemoc w rodzinie. Przemoc w wielu rodzinach jest często efektem napięcia emocjonalnego, wynikającego z trudności organizacji życia codziennego, silnego stresu, braku wsparcia, lęku, poczucia bezsilności. Te uwarunkowania przemocy są spowodowane nagromadzeniem się wielu czynników, takich jak: sytuacje kryzysowe, problemy ekonomiczne, utrata pracy, trwałe ubóstwo, trudności w opiece nad osobami starszymi w rodzinie, zaburzenia zdrowotne, niepełnosprawność.

Na specyfikę uwarunkowań stosowania przemocy wobec osób niepełnosprawnych zwracało uwagę wielu respondentów. Osoby niepełnosprawne stanowią w dużej mierze kategorię osób zależnych od swych opiekunów. Zależność ta ogranicza możliwości ujawniania przemocy i przeciwdziałania jej. Problem widoczny jest zwłaszcza w rodzinach z osobą niepełnosprawną intelektualnie czy z zaburzeniami zachowań, takimi jak autyzm. Nagromadzenie obciążeń, z jakimi muszą sobie radzić rodziny i związane z tym napięcia w ich wzajemnych relacjach stanowią istotny czynnik ryzyka występowania przemocy.

Wśród społecznych uwarunkowań przemocy, które pojawiły się w ostatnim okresie, eksperci wskazywali na zagrożenia, wynikające z sytuacji epidemicznej, związanej z COVID-19. Przymusowa izolacja społeczna, reorganizacja życia rodzinnego, lęk przed zakażeniem,

poczucie zagrożenia bezpieczeństwa ekonomicznego stanowiły potencjalne źródła nasilenia się zachowań przemocowych. Wprawdzie badani eksperci nie zaobserwowali wzrostu zgłaszanych przypadków stosowania przemocy, to jednak wyrażają obawy, że rzeczywista jej skala jest większa.

Nie zauważyliśmy takiego wzrostu, o którym się mówi w mediach, że lawinowo wzrosła przemoc. Ona się utrzymuje mniej więcej na tym samym poziomie. Natomiast to, co mnie niepokoi to to, że dzieci zniknęły z systemu edukacji, siedziały w domu, nie było takiej dostępności. Niestety mogło, nie musiało, ale mogło dojść do takiej czarnej liczby, szarej strefy przemocy, o której my albo się nie dowiemy w ogóle albo się dowiemy za jakiś czas. (wywiad 4)

Rozpoznanie problemu, a także podejmowanie działań pomocowych było utrudnione z uwagi na zmianę organizacji pracy instytucji, polegającej na pracy zdalnej i bardzo ograniczonych kontaktach bezpośrednich w okresie pandemii.

Dla nas to też jest trochę trudniejsze, bo nie wszystko teraz jesteśmy w stanie zobaczyć. Kontakt osobisty to jest bardzo ważna sprawa, bo wiadomo przez telefon można powiedzieć różne rzeczy, a w domu może się dziać źle, ale na to też do końca wpływu nie mamy. (wywiad 3)

Nasza instytucja pomocowa to praca terenowa, ciężko pracować zza biurka, nie wyobrażam sobie tego dalej. To jest męczące, te ciągłe telefony. (wywiad 5)

My też byliśmy zamrożeni, więc nie chodziliśmy w teren, natomiast nie znaczy, że nie byliśmy w kontakcie z ofiarami. Jak się rozmawia z ofiarami to takie zjawisko miało miejsce, co wynikało z zamknięcia bez tego wentyla bezpieczeństwa. Tego zabrakło. Wiem o konkretnych przypadkach, które będą teraz ogarniać. Takie zgłoszenia były. (wywiad 8)

Kategorie osób doświadczających przemocy

Kobiety są najczęściej wskazywaną kategorią społeczną, doświadczającą przemocy, niezależnie od statusu społecznego rodziny, wykształcenia, poziomu zamożności, charakteru pracy, stylu życia, miejscowości zamieszkania. Zachodzące zmiany społeczno-kulturowe takie jak: przeobrażenia struktury rodziny, emancypacja kobiet, ich wyższa pozycja w rodzinie i społeczeństwie, egalitaryzm życia społecznego i towarzyszące mu zmiany świadomościowe w wielu rodzinach, nie stanowią przeciwwagi dla negatywnych „tradycyjnych” wzorów rozwiązywania trudności, problemów w rodzinie poprzez zachowania przemocowe.

Skłonność do zależności, szczególnie kobiet. Stworzony przez sprawcę brak własnej wartości. Brak tego, że mogą same kierować swoim życiem i w związku z tym łatwo się podporządkowują, a później ciężko się z tego wyrwać, pewnie też uległość. Ale to wszystko jest gdzieś głęboko osadzone w psychice tych osób. Każdy może być ofiarą, jeżeli sprawca jest wystarczająco dominujący. Też mówimy o paniach, które pracują, a w swoich miejscach pracy są postrzegane jako niezależne i przebojowe, a w czterech ścianach są ofiarami. Tak to wygląda, taki dualizm. (wywiad 9)

Coraz częściej ofiarami przemocy w rodzinie stają się mężczyźni, choć skala ujawnianych przypadków nie odzwierciedla skali problemów. Zdaniem respondentów jest to efekt zmian zachodzących w zachowaniach kobiet, które w większym niż kiedyś zakresie posługują się

agresją i stosują przemoc. Lęk przed stygmatyzacją ze strony najbliższego otoczenia, poczucie wstydu, stereotypy dotyczące ról społecznych kobiet i mężczyzn w rodzinie jest przyczyną nieujawniania aktów przemocy przez dotkniętych nią mężczyzn.

Jeżeli dochodzi do przemocy, gdzie tą stroną dominującą jest kobieta, rzadko się zdarzają takie zgłoszenia, mężczyźni nie mają wstydu, że żona nad nim znęca. (panel 1)

Respondenci wskazują na coraz częściej ujawniane przypadki stosowania przemocy wobec dzieci. Dzieci były i są ofiarami przemocy, za co w dużej mierze odpowiadają tradycyjne wzory wychowania w rodzinie, niska pozycja dziecka, powszechność kar, w tym cielesnych jako metody wychowawczej, nieumiejętność rozwiązywania problemów bez użycia siły. Stopniowe odchodzenie od powyższych wzorów zachowań przekłada się na większą wiedzę na temat skali zjawiska przemocy wobec dzieci. Dokonuje się w tym zakresie zmiana świadomościowa w postrzeganiu nie tylko skali zjawiska, ale także sytuacji dziecka w rodzinie, w której stosuje się przemoc wobec innych członków rodziny. Dziecko będące świadkiem przemocy jest jednocześnie jej ofiarą. Często przemoc wobec dzieci wynika z nieumiejętności radzenia sobie w rolach rodziców, w przypadku trudnych sytuacji wewnątrzrodzinnych oraz innych, niezależnych od rodziny. Zwracano uwagę na jeszcze jedno uwarunkowanie stosowania przemocy wobec dzieci przez ich rodziców – nie spełnianie przez dziecko ich oczekiwań. Naginanie dzieci za wszelką cenę do własnego wzoru, nieuwzględnianie ich potrzeb, stawianie surowych wymagań skutkuje stosowaniem często brutalnych kar wobec dzieci.

Kilkakrotnie częściej niż osoby pełnosprawne narażone są na przemoc osoby niepełnosprawne. Identyfikowanie skali i problemów zjawiska przemocy w rodzinach osób z niepełnosprawnościami jest szczególnie utrudnione z uwagi na większą hermetyczność, izolację społeczną tych rodzin. Przemoc w tych rodzinach jest często efektem napięcia emocjonalnego, wynikającego z trudności organizacji życia rodzinnego, silnego stresu, braku wsparcia, lęku, poczucia bezsilności. Wśród osób niepełnosprawnych w szczególnej sytuacji znajdują się osoby ze spektrum autyzmu. Wynika to między innymi z zaburzonej możliwości komunikowania się, zaburzeń zachowania, ograniczonej sprawności motorycznej, dużej zależności od opiekunów i ich udziału w czynnościach pielęgnacyjnych, wymagających bliskiego kontaktu fizycznego, co powoduje, że osoba taka, komunikująca przemoc, spostrzegana jest jako niewiarygodna.

Zachowanie wobec osób niepełnosprawnych jest bardziej usprawiedliwiane, że się je źle traktuje. Niektórzy to odbierają, że w czym problem, bo niepełnosprawny i tak nie rozumie i nie czuje. Takie podejście lekceważące. I ta nieporadność i uzależnienie od partnera to niestety na więcej się godzi niepełnosprawna osoba i odbiera to jako to, że musi się podporządkować, bo coś za coś. (wywiad 10)

Jak wskazują badani, na różne rodzaje przemocy narażone są osoby starsze. Ich podatność na wszelkie formy nadużyć, zaniedbań zwiększa się z wiekiem i coraz większą zależnością od dorosłych dzieci. Wraz z procesem starzenia się, zniedołężnienia, pogorszenia stanu zdrowia fizycznego i kondycji psychicznej narasta nierównowaga w rozkładzie siły i wzrasta ryzyko przemocy wobec osób starszych. Zjawisku temu sprzyja izolacja społeczna i brak wsparcia ze strony szerszego otoczenia osób starszych. Ponadto osoby starsze doznające przemocy bardzo

rzadko ujawniają ten fakt, nie zwracają się o pomoc z obawy przed nasileniem przemocowych zachowań sprawcy. Mają nieuzasadnione poczucie winy i wstydu za zaistniałą sytuację. W odniesieniu do tej kategorii osób wskazywano na tak zwaną ciemną liczbę przypadków przemocy – czyli aktów popełnionych, a nie ujawnionych. Współwystępowanie dwóch zasadniczych czynników ryzyka przemocy, takich jak płeć (kobiety) i wiek (osoby starsze) powoduje, iż najczęściej ofiarami przemocy stają się starsze kobiety.

Wzory zachowań przemocowych

W zakresie identyfikowania form przemocy w rodzinie zachodzą istotne zmiany świadomościowe. Zdaniem badanych coraz więcej osób dostrzega także inne niż fizyczna formy przemocy – takie jak przemoc psychiczna, seksualna, ekonomiczna i zaniedbanie.

(...) ale najbardziej psychiczna, ona jest niewidoczna, ale jest ich dużo. Poniżanie, obrażanie, na co dzień nie widać, a dotyka wielu osób. Fizyczną widać, a psychicznej nie. Ludzie siebie obwiniają, że są obrażani, bo popełnili błąd. Ekonomiczna przemoc, również występuje.
(panel 1)

Zachodzące zmiany dotyczą nie tylko samych form występowania przemocy, ale także wzorów jej stosowania. Zdaniem respondentów przemoc fizyczna to nie tylko znęcanie ze stosowaniem szczególnego okrucieństwa, ale także takie zachowania jak: popychanie, kopanie, zadawanie bólu, czy zmuszanie do wykonywania upokarzających czynności.

Przemoc ta przyjmuje drastyczne formy w odniesieniu do osób niepełnosprawnych i charakteryzuje się między innymi następującymi zachowaniami: kneblowaniem ust w przypadku krzyku, karmieniem na siłę, izolowaniem przez zamknięcie w innym pomieszczeniu, unieruchamianiem osoby niepełnosprawnej.

Równie często jak przemoc fizyczna – w opinii respondentów – występuje przemoc psychiczna. Zachowania takie jak: wyzwiska, groźby, pomówienia, wyśmiewanie, wzbudzanie poczucia zagrożenia, używanie inwektyw, kiedyś nie były utożsamiane z zachowaniami przemocowymi, obecnie są interpretowane w tych kategoriach. Wskazuje się, że ta forma przemocy jest trudniejsza do zidentyfikowania, stąd mimo jej nasilenia rzadziej jest ujawniana niż przemoc fizyczna. Osoby jej doświadczające wiele tego typu zachowań traktują w kategoriach przyjętych norm społecznych.

(...) przemoc psychiczna, bardzo często nieuświadomiona. Najłatwiej zrobić „pranie mózgu”. Osoby doświadczające tej przemocy często nawet nie zdają sobie z tego sprawy, że nie mają własnego zdania, nie mają poczucia własnej wartości. Łatwo się z tym godzą. Psychika przyjmuje, że tak ma być, takie uzależnienie od sprawcy. (wywiad 4).

Przemoc ekonomiczna jest kolejną formą dostrzeganej przemocy. Przemoc ta rozumiana jest w kategoriach takich zachowań jak: ograniczanie dostępu do pieniędzy, pozbawianie środków do życia, ograniczenie możliwości korzystania z dóbr materialnych, czy też kontrolowanie wydatków. Najczęściej tej formy przemocy doświadczają kobiety, co jest konsekwencją patriarchalnej struktury rodziny. Jest ona również efektem zależności

finansowej i życiowej kobiet od mężczyzn. Zależność ta jest także czynnikiem ryzyka występowania przemocy ekonomicznej wobec osób starszych.

Coraz częściej też przemoc ekonomiczna w stosunku do osób starszych. Są osoby, które żerują żyjąc z emerytem. Nie zaspokajają potrzeb osób starszych, tylko swoje, często związane z nałogami. (wywiad 8)

Rzadziej identyfikowaną formą przemocy jest przemoc seksualna, dotycząca zarówno osoby dorosłej, jak i dzieci. Z tą formą przemocy respondenci spotykali się sporadycznie. Do równie rzadko wskazywanych form przemocy należało również zaniedbanie, rozumiane jako niezaspokajanie podstawowych potrzeb osób zależnych (dzieci, osób niepełnosprawnych i starszych). Zaniedbanie nie zawsze traktowane jest w kategoriach zachowań przemocowych, choć znajdujemy przykłady dramatycznych zaniedbań w rodzinie, często powiązanych z innymi formami przemocy, o czym świadczy historia jednej z rodzin.

(...) była rodzina, gdzie pieniędzy nie brakowało. W domu było 5 dzieci, przy czym mieszkanie wyglądało tragicznie jak na XXI wiek. Dzieci miały jeden pokój, jedno łóżko, dzieci spały na podłodze. Nie było przystosowanej łazienki z mediami, pomieszczenie to służyło za odosobnienie, jak dzieci przeszkadzały tacie to tam były zamykane. Tam były inne pokoje, ale to były graciarnie. Był drugi pokój dla taty z TV. Najtragiczniejsze było to, że te dzieci, jak weszliśmy do kuchni to tam nie było nic, co by mogły sobie wziąć do jedzenia. W lodówce było tylko światło. Wszystkie produkty żywnościowe znajdowały się na najwyższej półce, bo były dla taty. W ogóle nie potrafił mówić, on rozmawiał z papugą, bo w tym domu się po prostu nie rozmawiało. Te dzieci były po prostu hodowane, a nie wychowywane. Nikt z nimi nie rozmawiał, nic nie tłumaczył, nie spędzali z nimi czasu. (wywiad 5)

Skuteczność instytucji w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie – w opiniach badanych

Instytucjonalna oferta pomocowa w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie – w opinii badanych – jest zróżnicowana terytorialnie. Infrastruktura pomocowa w środowisku wiejskim jest ograniczona. Dostrzegane są przede wszystkim deficyty pomocy psychologicznej, prawnej, brak programów terapeutycznych w środowisku zamieszkania. Niewystarczająca jest również oferta zajęć z zakresu profilaktyki społecznej dla dzieci i młodzieży. Taka sytuacja w głównej mierze dotyczy miejscowości oddalonych od większych ośrodków miejskich. W zdecydowanie lepszej sytuacji znajdują się mieszkańcy miejscowości położonych bliżej dużych miast, oferujących zazwyczaj duży wachlarz możliwych działań: od prowadzonych przez jednostki i agendy samorządu gminnego i powiatowego poprzez działania podmiotów komercyjnych, aż po aktywność organizacji pozarządowych.

Z tą dostępnością jest różnie jeśli chodzi o pomoc psychologiczną, a to jest bardzo ważne, jeżeli chodzi o przemoc. Z tym jest dość kiepsko, jeżeli chodzi o mniejsze miejscowości, bo nie ma żadnych schronisk czy domów samotnych matek, więc to jest problem. Dostęp do psychologa 2 h na tydzień to kolejna trudność. (wywiad 1)

Do mocnych stron systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie – zdaniem respondentów – należy procedura Niebieskiej Karty. Znacząco przyczyniła się ona do

ujawniania przypadków stosowania przemocy i wsparcia osób jej doznających. Pozytywnie oceniana też jest rola Zespołów Interdyscyplinarnych do Spraw Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie. Mimo pozytywnej oceny zespołów, wskazywano na bariery ich funkcjonowania, takie jak: przewlekłość procedury, brak wymiany informacji między instytucjami, niedostateczny udział specjalistów w pracach grupy roboczej, brak umiejętności diagnozowania problemów przemocy w zgłaszanych przypadkach, brak finansowania członków zespołów interdyscyplinarnych, a także brak możliwości wyegzekwowania udziału osoby stosującej przemoc w posiedzeniach zespołu interdyscyplinarnego. Odzwierciedleniem takich opinii respondentów są poniższe wypowiedzi.

Wydaje mi się, rozmawiając z kolegami i koleżankami w zespole, że my nie mamy mocy sprawczej, nie mamy narzędzi, które by zdyscyplinowały jedną czy drugą stronę. Bardzo często przychodzi sprawca na grupę i mówi: „a co wy mi możecie zrobić”. (wywiad 7)

Jak powstały zespoły interdyscyplinarne wydłużają się procedury, to jest moje zdanie. Wcześniej przed tą ustawą, zjawisko przemocy można było rozwiązać szybciej. Teraz przechodzi to przez wiele rąk, zanim zostanie powołany zespół itd. to trwa to troszeczkę. Członkami zespołu są ludzie, którzy biorą w nich udział charytatywnie i jest problem z zebraniem grupy roboczej w pełnym składzie. Najczęściej są to tylko policjanci i pracownicy socjalni, inne grupy nie są zainteresowane udziałem, to się dlatego przedłuża i trwa znacznie dłużej. Wcześniej przy zakładaniu niebieskiej karty kierowałem sprawcę do prokuratury, on przekazywał policjantom itd. Szybciej to się działo. Jest też różne spojrzenie służb na przemoc i czasem jest to bagatelizowane. (wywiad 5)

Członkami zespołu są ludzie, którzy biorą w nich udział charytatywnie i jest problem z zebraniem grupy roboczej w pełnym składzie (...). Ważne jest motywowanie osób zaangażowanych w to, żeby to było po prostu odpłatne. W każdej gminie przewodniczący zespołu interdyscyplinarnego powinien być na etacie przy wójcie gminy. Praca członków zespołu powinna być odpłatna, jest to ciężka praca, człowiek się naraża (...). Powinien być stworzony konkretny etat, a nie rozproszony po kilku instytucjach. (wywiad 9)

Na ogół pozytywnie oceniano także wprowadzenie przepisów umożliwiających szybką izolację od rodziny sprawcy przemocy. Ta nowa regulacja prawna daje większą możliwość ochrony zdrowia i życia osób poszkodowanych. Mimo tej pozytywnej opinii niektórzy z respondentów wyrażali obawy co do konsekwencji podejmowanych działań w tym zakresie. Pojawiają się wątpliwości związane z ponoszeniem kosztów izolacji sprawców przez gminę, jak również kosztów wsparcia rodziny, zwłaszcza w sytuacji, kiedy sprawca przemocy jest jej jedynym żywicielem .

Trochę odetchnęłam z ulgą, bo zawsze byłam zwolennikiem izolacji sprawcy od ofiary. Ta izolacja po prostu musi być. Uważam, że emocje nie zawsze są dobrym doradcą i może dojść do tragedii, więc moje stanowisko jest takie, że powinno się izolować i ja odetchnęłam z ulgą. (wywiad 5)

Ja się zastanawiam, czy ten sprawca do mnie przyjdzie i będę musiała zapłacić za niego 2 tysiące za miejsce w schronisku dla bezdomnych. Co będzie z taką osobą, bo jako gmina musimy im zapewnić opiekę. (wywiad 3)

Jest ustawa, wszystko jest w porządku, tylko dlaczego znowu my mamy na tym tracić? Co to da, jeżeli sprawca zostanie zatrzymany na 3 miesiące w pudle i będzie odpoczywał. Przeciwno niemu będzie się odbywało postępowanie, które nie wiadomo jak się skończy. Powinien on w tym więzieniu pracować na siebie, a nie odpoczywać, bo to my wszyscy

musimy się na to rzucić, żeby on siedział w zakładzie karnym. A jeżeli był jedynym żywicielem rodziny, to i ta rodzina przyjdzie do gminy po pomoc. Gmina na tym traci, a jaki będzie finał, też nie wiadomo. Także to nie jest do końca dobre rozwiązanie. (wywiad 3)

Najistotniejszymi deficytami systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie jest przewlekłość stosowanych procedur, niewystarczająca współpraca instytucji, których zadaniem jest przeciwdziałanie przemocy.

Jak gdzieś dochodzi do przemocy to winien jest pracownik socjalny. Najczęściej szuka się tych pierwszych służb, które są tymi ratownikami, ale my nie jesteśmy w stanie sami rozwiązać tych problemów. Jak utknie gdzieś w prokuraturze, sądzie, gdzie te postępowania są przewlekłe. Sam zauważam, była sytuacja, gdzie przyszło do nas pismo, gdzie było napisane, że podejrzewana jest przemoc i pozwoliłem sobie zadzwonić do kuratora sądowego zapytać się, czemu ta sprawa tyle trwa, a on mówi, że to jego wniosek z lipca zeszłego roku. Rok czasu, taka przewlekłość jest w sądach rodzinnych. Teraz usprawiedliwiają się pandemią, ale w zeszłym roku nie było pandemii. W zeszłym roku były wyroki skazujące rodziców, dzieci były odbierane do placówek zastępczych. Był wyrok za fizyczne znęcanie się nad dziećmi, było jeszcze podejrzenie ojca o seksualną przemoc, ale nie było została jeszcze udowodniona, a dzieci w pieczy zastępczej były urlopowane do tego domu rodzinnego. To nie tylko w naszej gminie tak jest. Sędzia jest decydem w takich sprawach. Dzieci były urlopowane na weekend, nie wiedziałem o tym, ale mieszkali na tej samej ulicy co ja, a tu patrzę, że na weekend są. Później przyszedł kurator, bo rodzina była objęta kuratorem i zauważył jeszcze, że rodzice są pijani. Od razu telefon do rodziny zastępczej i dzieci były zabierane. To wtedy jest forma przemocy, bo zaniedbują dzieci, niedopilnowane są. Miałem też sytuacje, że dzieci były w placówce w domu dziecka i były urlopowane w okresie zimy i nas też nikt nie informował, że były one urlopowane. Matka taka wymuszała ode mnie pomoc, bo nie miała co dziecku podać jeść. Są takie niepojęte rzeczy, wielu kierowników mówi, że nie tylko u nas się tak dzieje. Nie jesteśmy w stanie sprawdzić, czy dzieci są urlopowane w dobrych warunkach. (wywiad 6)

W sytuacjach opisywanych powyżej ważna jest indywidualna współpraca przedstawicieli tych instytucji. Rozbudowana sieć kontaktów osobistych ułatwia i przyspiesza podejmowanie efektywnych działań pomocowych.

Jeśli chodzi o współpracę między instytucjami, to ona się już rozbija o indywidualne kontakty. Jeżeli ja mam poukładane kontakty z MOPR-em, a mam, to jestem w stanie jednym telefonem pootwierać ofercie szereg drzwi. Ale to są moje indywidualnie wypracowane kontakty. (wywiad 2)

Skuteczność wielu instytucji udzielających wsparcia w dużej mierze zależy od stopnia przygotowania merytorycznego, a także zaangażowania i samego podejścia do świadczonej pomocy przez osoby jej udzielające. Wskazywano na przykłady efektywnych działań, wynikających przede wszystkim z indywidualnego zaangażowania wielu osób. Podawano także przykłady niewłaściwego podejścia we współpracy z rodzinami, w których występuje przemoc: osądzanie i pouczanie osób doświadczających przemocy czy występowanie w roli nieomylnych ekspertów.

Oczywiście na papierze jest, jak się prześledzi przepisy, które mają poszczególne służby, czy to policja czy opieka społeczna itp. Okazuje się, że na papierze to tworzy sensowną całość i wygląda dobrze. Natomiast problem leży gdzie indziej. Ja dochodzę do wniosku, że zawsze

rozchodzi się o personalia osoby, które ten system mają tworzyć i w nim pracować. Chodzi mi o to, że wszyscy mamy te same przepisy, ale reakcja na to samo zdarzenie bywa skrajnie inna i to jest problem. Problem, myślę że każdej służby. Ja mogę zareagować inaczej na informację o przemocy niż kurator np. z Rzeszowa, a co gorsza bywa i tak, że ja reaguję inaczej niż kolega z pokoju. I to już jest problem. To prowadzi do tego, że ofiara jeżeli trafi do odpowiedniej osoby, to będzie prowadzona lepiej i skuteczniej, a jeżeli trafi do innej, mniej zaangażowanej i o niższych kompetencjach, to będzie gorzej dla tej osoby. A tak nie powinno być. (panel)

Na pewno jest to kwestia wiedzy i szkoleń, ale z drugiej strony jesteśmy poddawani szkoleniom ustawicznie, ja tych szkoleń przeszedłem naprawdę dziesiątki, ale w niektórych przypadkach nic to nie zmieniło. Nie podniosło to poziomu jakości pracy tych osób. Trzeba to powiedzieć. Po drugie te osobiste warunki, uprzedzenia osoby, własne postrzeganie problemu, no i chęci. Jednemu się bardziej chce, a drugiemu mniej. (wywiad 2)

Mimo rozbudowanego systemu instytucji zajmujących się problemami przemocy, w świadomości społecznej ugruntowane jest przekonanie, że instytucjami pomocowymi w tym zakresie jest policja oraz ośrodki pomocy społecznej. Pozytywnie został oceniony dostęp do informacji o instytucjach pomocowych, co nie zawsze przekłada się na umiejętność skorzystania z ich oferty. W tym zakresie nadal odnotowuje się dużą nieporadność osób doświadczających przemocy.

Społeczeństwo wie, że przede wszystkim zajmuje się tym policja. Nikt nie wie, że można pewne sprawy załatwić u pedagoga szkolnego, że służba zdrowia może też działać przeciw przemocy. Powiem też, że pedagog, lekarz, opiekunka środowiskowa nie bardzo się angażują w przeciwdziałaniu przemocy. No i kojarzone jest to też z nami, ośrodkami pomocy społecznej, bo jest to jedno z naszych zadań. (wywiad 6)

Jesteśmy wręcz zalewani informacjami, bo jest mnóstwo aplikacji, różnego rodzaju ogłoszenia, w dobie Internetu mamy dostęp do wszystkiego. Policja wychodzi z ofertą, pracownicy socjalni, kuratorzy również. Jest tego mnóstwo. Nie powinno sprawić problemu osobie szukającej pomocy. Okazuje się, że jednak jest problem, bo spotykam się z sytuacjami, że gdzieś ktoś za namową czyjaś, docierają do mnie i się okazuje, że tkwią w sytuacji przemocowej od jakiegoś czasu i nie wiedziały, gdzie szukać pomocy. (wywiad 7)

Barierą korzystania z pomocy wielu instytucji jest przeświadczenie o nieskuteczności podejmowanych działań przez te instytucje. Do takich instytucji w opinii respondentów należą sądy, prokuratura. Wskazywano na przewlekłość stosowanych procedur, zbyt częste umarzanie spraw, a także na małą liczbę skierowań ze strony sądów i prokuratorów do uczestniczenia w programie korekcyjno-edukacyjnym dla osób stosujących przemoc.

Prokuratura, sądy – to tutaj brakuje bardzo współpracy i zrozumienia problemu. Ma na pewno jesteśmy bardziej wyczuleni niż prokurator czy sędzia. Czasami mam wrażenie, że prokuratorzy czy sędziowie nam nie dowierzają, nam, którzy się naprawdę na tym znamy, jeśli podejmujemy jakieś kroki, to one są naprawdę bardzo uzasadnione. Trudno jest wytłumaczyć pani, która zdecydowała się opowiedzieć o problemie, który ją dotknął, my wysyłamy to dalej, a otrzymujemy odpowiedź, że oni nie mają czasu, żeby się tym zajmować, co my mamy takiej kobiecie powiedzieć? To jest właśnie ten problem, nie ma takiego współdziałania w tym zakresie. (...) Trzeba czekać na postawienie sądu, na które się czeka. To nie sprzyja i wiele osób zniechęca. Taki krok wiele człowieka kosztuje, żeby przyjść do nas i powiedzieć o problemie. Mimo to nie odnosi efektu i nie otrzymuje pomocy, to tych ludzi po prostu zniechęca. (wywiad 10)

REKOMENDACJE

- Mimo dużej ilości gromadzonych danych, ciągle brakuje nam pełnego obrazu zjawiska przemocy domowej. Ewidencja nie jest pełna, a w istniejących danych istnieją rozbieżności (np. pomiędzy danymi Komendy Wojewódzkiej i Komendy Głównej dla wojewódzkich garnizonów). Jak wynika z przeprowadzonych wywiadów, diagnozowanie zjawiska przemocy utrudniają również kwestie świadomościowe: groźby, zastraszanie, przemoc psychiczna, przemoc ekonomiczna ciągle rzadziej w odbiorze społecznym są uznawane za formy przemocy. Trudności dotyczą także ewidencjonowania poszczególnych form przemocy przez służby interwencyjne, które posługują się różnymi kryteriami rozpoznania - praktyki takie jak np. sposób zadawania pytań poszkodowanym mają tu istotne znaczenie. Z tego powodu istotne jest prowadzenie stałej edukacji dotyczącej przemocy psychicznej, ekonomicznej i seksualnej.
- Szkolenia i pozostałe działania edukacyjne stają się niezbędne także w odniesieniu do przepisów nowej ustawy, wchodzących w życie 29 listopada 2020 r. Jak pisaliśmy we w raporcie, ustawa daje nowe możliwości izolowania sprawcy przemocy domowej, w związku z czym potrzeba nowych szkoleń dla osób zaangażowanych w system pomocy ofiarom przemocy domowej.
- Na poziomie województwa istnieją terytorialne zróżnicowania natężenia zjawiska przemocy domowej. Rekomendujemy wykorzystanie przedstawionych w niniejszej diagnozie informacji o tych miejscach, gdzie infrastruktura i programy przeciwdziałania przemocy są słabiej dostępne. Działania powinny mieć charakter dwutorowy: z jednej strony potrzebne jest wsparcie merytoryczne i inicjowanie działań, gdzie pomoc i przeciwdziałanie przemocy domowej jest niewystarczające, z drugiej, należy doceniać aktywność tych podmiotów (i np. zespołów interdyscyplinarnych), które działają aktywnie. Z naszych badań wynika, że dostępność instytucji świadczących pomoc osobom pokrzywdzonym jest ograniczona zwłaszcza w środowiskach wiejskim. Dostrzegane są przede wszystkim deficyty pomocy psychologicznej, prawnej (w tym do telefonów zaufania), brak jest programów terapeutycznych w środowisku zamieszkania, niewystarczająca jest oferta zajęć z zakresu profilaktyki społecznej dla dzieci i młodzieży. Zdecydowanie powinna poprawić się dostępność do instytucji świadczących pomoc na rzecz rodzin, w których ma miejsce przemoc domowa (szczególnie dotyczy to dostępności do pomocy psychologicznej i terapii).
- Z naszych badań wynika, że istnieją problemy z przeciwdziałaniem przemocy psychicznej wobec małoletnich. Rekomendujemy działania edukacyjne i szkoleniowe w tym zakresie, wzmacniające kompetencje rodziców w zakresie wychowywania bez przemocy. Należy podejmować działania na rzecz edukacji społecznej, profilaktyki oraz zmiany postaw

społecznych w zakresie zachowań przemocowych i wiedzy dotyczącej dostępnych form pomocy małoletnim pokrzywdzonym.

- Pomoc ofiarom przemocy na poziomie lokalnym wymaga wsparcia międzyinstytucjonalnego i lepszej informacji. Rekomendujemy przeprowadzenie akcji informacyjnej dotyczącej dostępu do informacji o rządowym programie Funduszu Sprawiedliwości (Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej) – z naszych rozpoznaw wynika, że informacja o tej formie pomocy pokrzywdzonym nie jest wystarczająca.
- Problem przemocy na poziomie lokalnym powinien być systematycznie diagnozowany. Instytucje funkcjonujące w systemie przeciwdziałania przemocy powinny być monitorowane, a stosowany model pomagania ofiarom przemocy powinien być budowany na potrzeby danej społeczności, z uwzględnieniem jej specyfiki i dostępnych zasobów. Zgodnie z rekomendacjami Rzecznika Praw Obywatelskich, istotne jest „zapewnienie, że każda jednostka samorządu terytorialnego dysponuje aktualną diagnozą zjawiska przemocy i wdraża gminny/powiatowy/wojewódzki program przeciwdziałania przemocy w rodzinie (...) oraz „przeprowadzenie ewaluacji i oceny lokalnych programów przeciwdziałania przemocy w rodzinie, zarówno w aspekcie ich treści, jak i skuteczności”³⁶.
- Rekomendujemy systematyczne szkolenie przedstawicieli takich instytucji jak prokuratura, Policja, pracowników socjalnych w zakresie lokalnych uwarunkowań zjawiska przemocy domowej. Naszym zdaniem należałoby dążyć do większej specjalizacji pracowników wskazanych instytucji w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Wsparcia wymagają także Zespoły Interdyscyplinarne – w dalszym ciągu nie dysponują one własnymi środkami, ich członkowie nie są wynagradzani. Rekomendujemy wdrożenie działań mających na celu organizację i prowadzenie superwizji osób udzielających pomocy rodzinie z tytułu doświadczanej przemocy.

³⁶ Raport alternatywny Rzecznika Praw Obywatelskich do sprawozdania Rządu Rzeczypospolitej Polskiej z działań podjętych w celu wprowadzenia w życie konwencji Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej, czerwiec 2020, s. 4.